

БУДУЩЕЕ СТРАНЫ

СЛОВАРЬ-СПРАВОЧНИК

ТЕРМИНОВ ИНКЛЮЗИВНОГО
И СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ИНКЛЮЗИВДИК ЖАНА
АТАЙЫН БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ

МААЛЫМАТ СӨЗДҮГҮ

Бишкек – 2021

Составители:

и.о. доцента, ИНДО при БГУ
им.К.Карасаева

Амерханова Сания Ахмедовна

Старший преподаватель кафедры
специальной педагогики и
психокоррекции факультета педагогики
КГУ им.И.Арабаева, магистр
психологии

Тогузбаева Нургуль Мукашовна

Старший преподаватель кафедры
специальной педагогики и
психокоррекции факультета педагогики
КГУ им.И.Арабаева, магистр
образования и психологии, логопед
отделения челюстно-лицевой хирургии
Национального центра охраны
материнства и детства при МЗСР КР

Дунганова Джамиля Эрнстовна

Ведущий специалист отдела
школьного, внешкольного и
дополнительного образования
Министерства образования и науки
Кыргызской Республики

Мамбетова Салтанат Сталбековна

Словарь-справочник терминов инклюзивного и специального образования подготовлен в рамках реализации проекта «Развитие инклюзивного образования через совершенствование содержания и методики программ по ИО в системе повышения квалификации». Б.- 101 стр.

«Квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүдө программалардын мазмунун жана методдорун өркүндөтүү аркылуу инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүү» Квалификацияны жогорулатуу системасында **«Инклюзивдик жана атайын билим берүү долбоорунун чегинде даярдалган терминдердин сөздүгү»**

Данный материал создан в рамках проекта «Развитие инклюзивного образования через совершенствование содержания и методики программ по ИО в системе повышения квалификации», реализуемого Общественным Фондом «Будущее страны» при поддержке Фонда «Сорос-Кыргызстан». Данный материал доступен для свободного копирования, переработки и распространения на любом носителе и в любом формате с обязательным указанием имени автора, для любых целей, включая коммерческие. Содержание данного материала является предметом ответственности Общественного Фонда «Будущее страны», мнения, в данном материале, не обязательно отражают точку зрения Фонда «Сорос-Кыргызстан».

**Одобен на Ученом совете
КЫРГЫЗСКОЙ АКАДЕМИИ ОБРАЗОВАНИЯ
(Протокол №6 от 15.11.2021г.)**

«Данная лицензия позволяет третьим лицам свободно распространять, создавать производные (ремиксы, переводы), перерабатывать, адаптировать, в том числе и в коммерческих целях, весь материал или любые его части с обязательной ссылкой на авторов»

ВВЕДЕНИЕ

В Национальной стратегии развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы, утвержденной Указом Президента от 31 октября 2018 года № 221 заложена задача по формированию системы непрерывного образования, с учётом медицинской и социальной моделей инклюзии. Концепция развития инклюзивного образования в Кыргызской Республике на 2019-2023 декларирует, что необходимо создание более открытой для разнообразия, более эффективной и равноправной системы образования, что повысит ее способность решать новые и современные задачи¹.

Одним из шагов внедрения инклюзии в образовательный процесс является повышение квалификации педагогического сообщества, чему будут способствовать материалы, разработанные в рамках проекта «Развитие инклюзивного образования через совершенствование содержания и методики программ по Инклюзивному образованию в системе повышения квалификации» при поддержке Фонда Сорос Кыргызстан.

Для решения задач, поставленных Концепцией необходим доступный терминологический и понятийный аппарат. **Словарь-справочник терминов инклюзивного и специального образования**, разработанный в рамках вышеназванного проекта, имеет своей целью ознакомить пользователей с основными терминами, необходимыми для понимания инклюзии и инклюзивного подхода.

Словарь-справочник составлен с использованием основополагающих идей педагогической, психологической наук, а именно, специальная педагогика, с ее основными разделами олигофренопедагогика, тифлопедагогика, логопедия, клиническая психология. Также при составлении словаря рабочая группа обращалась к материалам по философии, социальной работы, инклюзивного образования, так как эти науки и направления деятельности играют первостепенную роль во внедрении инклюзии в учебный процесс.

В данном издании предпринята попытка охватить вниманием специальные термины, которые на взгляд рабочей группы являются основными для

КИРИШ СӨЗ

Президенттин 2018-жылдын 31-октябрындагы No 221 Жарлыгы менен бекитилген 2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасынын Улуттук өнүгүү стратегиясында интеграциялоонун медициналык жана социалдык моделдерин эске алуу менен үзгүлтүксүз билим берүү тутумун калыптандыруу милдети коюлган. 2019-2023-жылдарга Кыргыз Республикасында инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүүнүн Концепциясы көп түрдүүлүккө, эффективдүү жана тең укуктуу билим берүү тутумун түзүү зарыл, бул анын жаңы жана заманбап чакырыктарга жооп берүү мүмкүнчүлүгүн жогорулатат.

Инклюзияны билим берүү процессине киргизүүдөгү алгачкы кадамдардын бири - бул мугалимдер жамаатынын квалификациясын жогорулатуу болуп эсептелет. Сорос Кыргызстан Фондунун колдоосу менен квалификацияны жогорулатуу системасында инклюзивдик билим берүүнүн программалардын мазмунун жана методдорун өркүндөтүү аркылуу инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүү зарыл.

Концепция тарабынан коюлган милдеттерди чечүү үчүн жеткиликтүү терминологиялык жана концептуалдык аппарат талап кылынат. Сөздүк - жогоруда аталган долбоордун алкагында түзүлгөн инклюзивдик жана атайын билим берүү боюнча маалымдама китеп, колдонуучуларды инклюзия жана инклюзивдик ыкманы түшүнүү үчүн зарыл болгон негизги терминдер менен тааныштырууга багытталган.

Сөздүк-маалымдама педагогикалык, психологиялык илимдердин, атап айтканда, атайын педагогиканын, анын негизги олигофренопедагогика, тифлопедагогика, логопедия, клиникалык психология бөлүмдөрүнүн фундаменталдык идеяларын колдонуу менен түзүлгөн. Ошондой эле, сөздүктү түзүүдө жумушчу топ философия, социалдык иш, инклюзивдик билим берүү боюнча материалдарга кайрылды, анткени бул илимдер жана иш-аракеттердин багыттары билим берүү процессине киргизүүдө негизги ролду ойнойт.

Бул басылмада жумушчу топтун пикири боюнча, инклюзивдик билим берүү теориясын түшүнүү үчүн негиз болуп саналган атайын терминдерди камтууга аракет жасалды. Маалымат сөздүктүн өзгөчөлүгү - ал эки тилде, кыргыз жана орус тилдеринде

---

¹ КОНЦЕПЦИЯ развития инклюзивного образования в Кыргызской Республике на 2019-2023 годы. Приложение 1 (к постановлению Правительства Кыргызской Республики от 19 июля 2019 года № 360)

понимания теории инклюзивного и специального образования. Ценность словаря-справочника в том, что он составлен на двух языках, кыргызском и русском, пользователи будут иметь возможность сопоставить эти термины, что облегчит их понимание и применение в своей практике. Базовые формы всех терминов, представлены в алфавитном порядке на русском языке.

В первую очередь словарь адресуется преподавателям институтов повышения квалификации педагогических кадров для использования при подготовке лекционных занятий по программам развития инклюзивного образования. Также рабочая группа считает, что словарь-справочник будет полезен для специалистов служб психолого-педагогического сопровождения, для студентов бакалавриата и магистратуры, обучающихся по профилям специальной педагогики, а также всех профилей направления «ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ».

түзүлгөдүгүндө. Колдонуучулар бул терминдерди эки тилде салыштыра алышат. Бул салыштыруу алардын терминдерди терең түшүнүүсүнө жана өз практикаларында колдонушуна жакшы шарт түзөт.

Эң оболу, сөздүк-маалымдама китеп инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүү программалары боюнча лекцияларды даярдоодо колдонуу үчүн педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу институтунун окутуучуларына багытталат. Ошондой эле, жумушчу топ сөздүк психологиялык-педагогикалык колдоо кызматтарынын адистери үчүн, атайын педагогика профилдеринде окуган студенттер жана аспиранттар үчүн, ошондой эле «ПЕДАГОГИКАЛЫК БИЛИМ» багытынын бардык профилдери үчүн пайдалуу болот деп эсептейт.

А

Абсорбирование (лат. absorptio от absorbere — поглощать) - природное свойство ребенка от рождения до шести лет спонтанно воспринимать, фиксировать, запоминать впечатления (сигналы, информацию) извне с помощью всех органов чувств и преобразовывать их в свой личный опыт по приспособлению к окружающей среде и формированию своей личности (Педагогика Монтессори).

Абилитация (лат. abilitatio; от лат. habilis — удобный, приспособительный) – процесс, направленный на оказание поддержки лицам с инвалидностью в приобретении, поддержании или совершенствовании навыков повседневной жизни. Она может включать физическую, профессиональную или речевую терапию, обезболивание, аудиологию и т. д. Абилитация - применение комплекса мер медицинского, социального, образовательного, педагогического, психологического и профессионального характера, с целью формирования отсутствующих способностей индивидуума к бытовой, общественной, профессиональной и иной деятельности

АВА – терапия – поведенческая терапия или метод прикладного анализа поведения АВА (Applied behavior analysis). АВА как научная дисциплина изучает влияние факторов в окружающей среде на поведение и манипулирует этими факторами, чтобы изменить поведение человека.

Абсорбциялоо (лат. absorptio from absorbere - сиңирүү) - бул баланын төрөлгөндөн алты жашка чейинки ар кандай сезимдердин жардамы менен сырттан алган таасирлерди (сигналдарды, маалыматтарды) өзүнөн-өзү кабыл алуу, оңдоо, эстөөнүн табигый касиети, анын айлана-чөйрөгө адаптациялоо жана алардын инсандыгын калыптандыруу боюнча жеке тажрыйбасы (Монтессори педагогикасы).

Абилитация (лат.abilitatio; лат. .habilis тилинен - ыңгайлуу, ыңгайлашкан) - ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга күнүмдүк жашоонун көндүмдөрүн алуу, сактоо же өркүндөтүүгө колдоо көрсөтүүгө багытталган процесс. Ага физикалык, кесиптик же логопедиялык терапия, ооруну басаңдатуу, аудиология жана башкалар кириши мүмкүн. Абилитация - бул жеке адамдын үй-бүлөлүк, социалдык, турмуштук жөндөмдөрүн калыптандыруу максатында медициналык, социалдык, билим берүү, педагогикалык, психологиялык жана кесиптик жана башка иш-чараларды колдонуу.

АВА - терапия - жүрүм-турум терапиясы же АВА (Колдонулган жүрүм-турум талдоо) методу. АВА илимий дисциплина катары айлана-чөйрөдөгү факторлордун жүрүм-турумга тийгизген таасирин изилдейт жана адамдын жүрүм-турумун өзгөртүү үчүн ушул факторлорду башкарат.

Метод АВА для работы с детьми с расстройствами аутистического спектра впервые был использован доктором Иваром Ловаасом (Ivar Lovaas) и его коллегами из Калифорнийского университета в Лос Анджелесе в 1963 году. В основу была взята идея, что любое поведение влечет за собой некоторые последствия, и если ребенку последствия нравятся, он будет это поведение повторять, а если не нравятся, то не будет.

АВА – терапевт - куратор в направлении Поведенческая терапия или метода прикладного анализа поведения АВА (Applied behavior analysis); специалист по прикладному анализу поведения (АВА), куратор АВА-программ для детей с РАС.

АВА – подход – это прикладная отрасль науки, в которой принципы бихевиоризма планомерно применяются для улучшения социально значимого поведения и где используется экспериментальное определение значимых переменных для изменения поведения. Это одна из областей применения поведенческого анализа. Оставшиеся две — это бихевиоризм, как область научной философии, и экспериментальный анализ поведения, то есть базовые экспериментальные исследования.

Автоматизация звука - этап при коррекции неправильного звукопроизношения, следующий после постановки нового звука; направлен на формирование правильного произношения звука в связной речи; заключается в постепенном, последовательном введении поставленного звука в слоги, слова, предложения и в самостоятельную речь.

Агнозия (от др.-греч. ἀ- — отрицат. частица + γνῶσις — знание) - нарушение процессов узнавания предметов и явлений при сохранности сознания и функции органов чувств; наблюдается при поражении определенных отделов коры больших полушарий головного мозга. (различают: акустическую(слуховая), апперцептивная (форма оптической), вкусовую, зрительную (оптическая), обонятельную, осязательную (тактильная), пальцевую, пространственную, симультанную (зрительное отсутствие восприятие целого).

Аутизм спектринин бузулушу менен ооруган балдар менен иштөөнүн АВА ыкмасын алгач доктор Ивар Ловаас жана анын Лос-Анджелестеги Калифорния университетиндеги кесиптештери 1963-жылы колдонушкан. Бул кандайдыр бир жүрүм-турум кандайдыр бир кесепеттерге алып келет, эгерде анын кесепеттери балага жакса, анда ал бул жүрүм-турумун кайталайт, эгер ал жакпаса, анда ал жакпайт деген ойго негизделген.

АВА - терапевт - Жүрүм-турум терапиясы же АВА (Колдонулган Жүрүм-турум Талдоо) ыкмасы боюнча куратор; Колдонулган жүрүм-турумду анализдөө боюнча адис (АБА), АСД менен ооруган балдар үчүн АБА программаларынын куратору

АВА ыкмасы - бул социалдык мааниге ээ жүрүм-турумду өркүндөтүү үчүн бихевиоризмдин принциптери системалуу түрдө колдонулган жана жүрүм-турумду өзгөртүү үчүн олуттуу өзгөрүлмөлөрдү эксперименталдык аныктоо колдонулган илимдин колдонмо тармагы. Бул жүрүм-турумдук талдоо үчүн колдонуунун бир багыты. Калган экөө - бихевиоризм, илимий философиянын тармагы катары жана жүрүм-турумду эксперименталдык анализдөө, башкача айтканда, негизги эксперименталдык изилдөө.

Тыбыштын автоматташтыруусу - бузулуп айтылган тыбышты коррекциялоо, туура айтканды үйрөтүү этабы; жаңы тыбышты коюдан, кийинки этап; туура тыбышты муундарга, сүөздөргө, сүйлөмдөргө, оозеки сүйлөөдө ырааттуу киргизүү.

Агнозия (байыркы грек тилинен ἀ- - терс бөлүкчө + γνῶσις - билим) - сезүү органдарынын аң-сезимин жана функциясын сактоо менен объектилерди жана кубулуштарды таануу процесстеринин бузулушу; мээ кабыгынын айрым бөлүктөрү жабыркаганда байкалат. (айырмалоо: акустикалык (угуу), апперцептивдик (оптикалык форма), даам сезүү, визуалдык (оптикалык), жыт сезүү, тийүү (тактиль), манжалык, мейкиндиктик, симультанндык (бүтүн нерсени визуалдык кабылдоонун жоктугу).

Аграмматизм (а+греч. grammata – чтение, письмо) – нарушение психофизиологических процессов, обеспечивающих грамматическую упорядоченность речевой деятельности; при А. наблюдается опускание предлогов, неправильное согласование слов в роде, числе, «телеграфный стиль» и пр.; А. возникает обычно в связи с афазией или алалией.

Аграфия – (а-grapho-не пишу; лат.) расстройство речи, выражающееся в нарушении письма, полная утрата способности письма.

Адаптация – (лат. adapto «приспосабливаю») – приспособление строения и функций организма, его органов и клеток к условиям внешней среды. Процессы адаптации направлены на сохранение гомеостаза. Д. Б. Эльконин дал такое определение: адаптация (приспособление) – это процесс активного взаимодействия организма с окружающей средой. Приспособление к той или иной среде обитания, к климатическим условиям – это биологическая адаптация. Умение приспосабливаться к социальным условиям, поскольку любая социальная среда требует от человека адекватных форм поведения (работа, отдых, семья и т.д.), – это адаптация социальная.

Адаптированная образовательная программа – это комплексная программа, направленная на обеспечение коррекции недостатков в физическом и (или) психическом развитии детей с инвалидностью и оказание помощи детям этой категории в освоении образовательной программы основного общего образования.

Адаптированная основная образовательная программа основного общего образования обучающихся с ОВЗ направлена на формирование у них общей культуры, обеспечивающей разностороннее развитие их личности (нравственное, эстетическое, социально-личностное, интеллектуальное, физическое) в соответствии с принятыми в семье и обществе нравственными и социокультурными ценностями; овладение учебной деятельностью.

Аграмматизм (а + греч. grammata – окуу, жазуу) – сүйлөө ишмердүүлүгүн ыраатуу камсыз кылууда психофизиологиялык процесстердин бузулушу; учурда А. жандоочторду сүйлөмдөрдөн түшүрүп коюусу, грамматикалык жактан ар кандай байланышта турган сөздөрдүн бузулушу, “телеграфтык стилдин” пайда болушу ж. б.; А. адатта афазияга же алилияга байланыштуу болот.

Аграфия – (а-grapho-жазбайм; лат.) сөздүн жана жазуу жөндөмдүүлүгүн толук бузулушу.

Адаптация (лат. adapto “ылайыкташуу”) – организмдин, анын органдарынын жана клеткаларынын түзүлүшүн жана функцияларын тышкы чөйрөнүн шарттарына ылайыкташтыруу. Адаптация процесстери гомеостазды сактоого багытталган. Д.Б.Эльконин төмөнкүдөй аныктама берген: адаптация (адаптация) – организмдин айлана-чөйрө менен активдүү өз ара аракеттенүү процесси. Белгилүү бир жашоо чөйрөсүнө, климаттык шарттарга ылайыкташуу бул биологиялык адаптация. Коомдук шарттарга көнүү жөндөмдүүлүгү, анткени ар кандай социалдык чөйрө адамдын жүрүм-турумунун адекваттуу формаларын (эмгек, эс алуу, үй-бүлө ж.б.) талап кылат, бул социалдык адаптация.

Адаптацияланган билим берүү программасы – бул ден-соолугу боюнча мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын (физикалык жана (же) акыл эсинин өнүгүүсүндөгү майыптыкты оңдоону камсыз кылууга жана ушул категориядагы балдардын негизги жана жалпы билим берүү программасын өздөштүрүүгө, жардам берүүгө багытталган комплекстүү программа.

Мүмкүнчүлүгү чектелген окуучуларга жалпы билим берүүнүн адаптацияланган базалык билим берүү программасы алардын адеп-ахлактык жана социалдык-маданий шарттарына ылайык инсандык сапаттарынын (адеп-ахлактык, эстетикалык, социалдык-жеке, интеллектуалдык, физикалык) ар тараптуу өнүгүүсүн камсыз кылган жалпы маданиятты калыптандырууга багытталат. Уй-бүлөдө жана коомдо кабыл алынган баалуулуктар эске алынат.

Алалия (от др.-греч. ἀ- — «отрицательная частица», и λαλία — «речь») - отсутствие или недоразвитие речи у детей при нормальном слухе и первично сохранном интеллекте; причиной А. чаще всего является повреждение речевых областей больших полушарий головного мозга при родах, а также мозговые заболевания или травмы, перенесенные ребенком в доречевой период жизни; тяжелые степени А. выражаются у детей полным отсутствием речи или наличием лепетных отрывков слов; в более легких случаях наблюдаются начатки речи, характеризующиеся ограниченностью запаса слов, аграмматизмом, затруднениями в усвоении чтения и письма.

Алалия моторная - недоразвитие экспрессивной речи, выраженное затруднениями в овладении активным словарем и грамматическим строем языка при достаточно сохранном понимании речи; в основе А. м. лежит расстройство или недоразвитие аналитико-синтетической деятельности речедвигательного анализатора, выраженное, в частности, заменой тонких и сложных артикуляционных дифференцировок более грубыми и простыми; причина - поражение коркового конца речедвигательного анализатора.

Алалия сенсорная - недоразвитие импрессивной речи, когда наблюдается разрыв между смыслом и звуковой оболочкой слов; у ребенка нарушается понимание речи окружающих, несмотря на хороший физический (тональный) физический слух и сохранные моторные возможности к развитию активной речи; причиной А. с. является поражение коркового конца слухоречевого анализатора и его проводящих путей.

Алексия (от др.-греч. ἀ- — отриц. частица и λέξις — слово) - полная неспособность к овладения процессом чтения или его утрата.

Амблиопия «ленивый глаз» (от др.-греч. ἀμβλῦς — тупой и ὄψ, ὀπός — глаз) - ослабление зрения при отсутствии органических поражений систем глаза, различные по происхождению формы понижения зрения, причиной которого преимущественно являются функциональные расстройства зрительного анализатора, не поддающиеся

Алалия (от др.-греч. ἀ- — «жокту билдирет», и λαλία — «сүйлөө») - угуусу жана акыл-эси нормалдуу абалда болгон баланын сүйлөө речинин бузулушу; себептери: төрөт учурунда ар кандай зыяндуу нерселер, сөздүн өнүгүүсүнө жооп берген мээнин чон жарым шарлары жабыркаганда, сүйлөө учуруна чейин мээге болгон ар кандай травмалар жана оор абалда балдардын сүйлөө речинин жоктугу, балдыр сөздөр менен сүйлөөсү.

Мотордук алалия - түшүнүүнүн жетиштүү сакталуусу менен активдик сөздүктүн жана грамматикалык жактан экспрессивдик речтин өнүкпөй калышы; М.а. өнүкпөй калуунун негизинде сүйлөө аппаратынын анализаторунун, аналитикалык-синтетикалык ишмердүүлүктүн бузулушу жана өнүкпөй калуусу жатат, анын себеби назик жана татаал артикулятордук айрымаларды орой жана жөнөкөй кыймылдарга алмаштырат; себеби - мээ катмарынын сүйлөө кыймылдаткыч анализатордун жабыркашы болуп эсептелинет.

Сенсордук алалия - сөздүн мааниси менен үн кабыгынын ортосунда ажырым пайда болгондо, таасирдүү сүйлөөнүн өнүкпөгөндүгү; жакшы физикалык (тоналдык) физикалык угууга жана жигердүү сүйлөөнү өркүндөтүү үчүн кыймылдуу (мотордук) мүмкүнчүлүктөргө карабастан, баланын башкалардын сүйлөөсүн түшүнүүсү начарлайт; С.а. пайда болушунун себеби угуучу анализатордун жана аны өткөрүүчү жолдордун бузулушу болуп саналат.

Алексия (от др.-греч. ἀ- — жокту билдирет и λέξις — сөз) - толук билбегендиги же окуу жөн-дөмдүүлүгүн жоготуу.

Амблиопия же "жалкоо көз" (байыркы грек тилинен ἀμβλῦς - күңүрт жана ὄψ, ὀπός - көз) - көз системасынын органикалык жабыркоосу жок болгон учурда көрүүнүн начарлашы, негизинен функционалдык бузулуулардан келип чыккан ар кандай тектүү көрүүнүн бузулушу. көз айнек же линзалар менен оңдоого мүмкүн болбогон

коррекции с помощью очков или контактных линз. Амблиопия относится к трудно поддающимся лечению зрительным дисфункциям. Чем раньше диагностируют заболевание, тем более высоких результатов удастся достичь в коррекции зрения. Выявленная патология до 7-ми лет позволяет полностью восстановить зрение, но благоприятность исхода амблиопии зависит от первопричины нарушений. Часто возникает вследствие вынужденного бездействия глаза при косоглазии и нарушении бинокулярного зрения. Иногда является следствием острых аффективных переживаний (истерическая А.)

Амнезия (а-мнеме-нет памяти; лат.) - нарушение процессов памяти.

Анализ (др.-греч. ἀνάλυσις «разложение, разделение, расчленение, разборка») и синтез (др.-греч. σύνθεσις «соединение, складывание, связывание»; от συν-«совместное действие, соучастие» + θέσις «расстановка, размещение, распределение, <место>положение») - противоположные и неразрывно связанные логические приемы; А., разлагая сложную проблему на ее составные части, упрощает ее и облегчает ученикам понимание данного явления, а С. дает возможность не только связать разрозненные начала изучаемого предмета и понять его в целом, но и постигнуть связь этого целого с остальными предметами человеческого знания.

Анамнез (от греч. ἀνάμνησις — воспоминание) - совокупность сведений (об условиях жизни человека, о предшествовавших болезни событиях и др.), получаемых в ходе обследования от самого обследуемого и (или) знающих его лиц; А. используется для установления диагноза, прогноза заболевания и выбора коррекционных мероприятий.

Анартрия (от греч. anarthros — нечленораздельный, невнятный) - тяжелая форма дизартрии, когда речь почти полностью невозможна из-за паралича речедвигательных мышц, резко расстраивающего звукопроизводительную систему языка.

визуалдык анализатор. Амблиопия-дарылоого кыйын болгон көрүү функциясынын бузулушу. Оору канчалык эрте аныкталса, көрүүнү оңдоодо ошончолук жакшы натыйжаларга жетишүүгө болот. 7 жашка чейин ачылган патология көрүүнү толугу менен калыбына келтирүүгө мүмкүндүк берет, бирок амблиопиянын жагымдуу жыйынтыгы бузулуулардын түпкү себебине жараша болот. Көбүнчө страбизм менен көздүн мажбурлоо аракетсиздигинен жана бинокулярдык көрүүнүн бузулушунан улам пайда болот. Кээде бул курч аффективдүү окуялардын натыйжасы (истерикалык А.)

Амнезия (а- мнеме – жок эстутум; лат.) - эстутумдун бузулушу.

Анализ (др.-греч. ἀνάλυσις «бөлүү, ажыратуу, талдоо, айруу) жана синтез (грек.. σύνθεσις «кошуу, бириктирүү, байлоо»; от συν - «биргелешип аракет кылуу, кошо катышуу» + θέσις «жайгаштыруу, бөлүштүрүү, ордун табуу) - өз ара карама-карышы жана өз ара логикалык ыкма; А. оор маселени анын курамдык бөлүктөрүнө бөлүп, аны жөнөкөйлөтөт жана окуучуларга бул көрүнүштү түшүнүүнү жеңилдетет, ал эми С. болсо маселелердин бөлктүрүн бириктирүү менен бирге, адамдын билими аркылуу чөйрөдө болуп жаткан байланыштарды түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Анамнез (грек. ἀνάμνησις — эстөө, эсине алуу, эске түшүрүү) - изилденип жаткан адамдан жана (же) аны билген жакындарынан изилдөөнүн жүрүшүндө алынган маалыматтардын жыйындысы (адамдын жашоо шарттары жөнүндө, буга чейинки оорулар ж. б. жөнүндө); диагнозун, оорунун болжолун аныктоо жана коррекциялык иш-чараларды тандоо үчүн колдонулат.

Анартрия (грек. anarthros — түшүнүксүз, балдыр-салдар) - дизартриянын оор формасы, сүйлөө кыймылдаткыч булчуңдарынын шал болуп калуусу сүйлөө жөндөмдүүлүгүн бузулушуна алып келет.

Аномалия (греч. ανωμαλία) - отклонение от нормы в структуре и (или) функции организма в целом или его частей; А. может быть врожденной и приобретенной.

Антропология (от др.-греч. ἄνθρωπος — человек и λόγος — наука) - совокупность научных дисциплин, занимающихся изучением человека, его происхождения, развития, существования в природной (естественной) и культурной (искусственной) средах.

Апраксия (лат. apraxia от др.-греч. ἀπραξία «бездельность, бездействие») - нарушение целенаправленного действия при сохранности составляющих его элементарных движений.

Артикуляция (от лат. articulo — «расчленяю») — работа органов речи – губ, языка, необходимая для образования звуков, характерных для определенного языка (в лингвистике). Точная артикуляция дает четкую, чистую речь.

Артикуляционная гимнастика - система специальных упражнений, направленных на развитие силы, подвижности и дифференцированности движений органов артикуляционного аппарата для правильного произношения звуков

Артикуляционный аппарат - совокупность органов, обеспечивающих образование звуков речи (артикуляцию); включает активные органы: губы, язык, мягкое небо, нижнюю челюсть; пассивные органы: верхнюю челюсть, зубы, альвеолы, твердое небо.

Астигматизм (от др.-греч. ἀ- «не-» + στίγμα «наколотая отметка; клеймо; пятно; точка») - дефект зрения, из-за которого человек лишается способности четко видеть предметы. Причина его возникновения – нарушение сферичности преломляющей поверхности глаза. Может быть астигматизм, вызываемый изменением структуры хрусталика. В результате наличия астигматизма человек теряет способность к четкому видению, но наиболее значимым для качества зрения является роговичный астигматизм.

Аномалия (грек. ανωμαλία) – мында кандайдыр бир структуранын жана (же) дененин функцияларынын нормадан четтеп кетүүсү; А. тубаса жана тубаса эмес болушу мүмкүн.

Антропология (байыркы грек тилинен ἄνθρωπος – адам жана λόγος – илим) – адамды, анын келип чыгышын, өнүгүшүн, табигый (табигый) жана маданий (жасалма) чөйрөлөрдөгү жашоосун изилдөө менен алектенген илимий дисциплиналардын жыйындысы.

Апраксия (лат. apraxia от др.-греч. ἀπραξία «аракетсиздик, эч нерсе жасабоо») - элементардык гана кыймылдардын сакталышы менен бирге максатуу аракеттердин бузулушу.

Артикуляция (articulare-ачык айт; лат.) - белгилүү бир тилге мүнөздүү тыбыштарды түзүү үчүн зарыл болгон сүйлөө органдарынын - эриндин, тилдин ж.б. иштөөсү. Так артикуляция так сүйлөөгө алып келет.

Артикулятордук гимнастика - сүйлөө органдарга арналган конүгүүлөрдүн системасы, логопеддин инструкциясы боюнча күндө же күндө бир нече жолу аткаруу.

Артикулятордук аппарат - сүйлөөнү (артикуляцияны) камсыз кылган органдардын жыйындысы; үн аппаратынын, кекиртек, тил, булчуңдары, жушак таңдайдын, эриндердин, жаак жана астынky ээк, тиштерден турат.

Астигматизм (байыркы грек тилинен ἀ- “not-” + στίγμα “сайылган белги; бренд; так; чекит”) - визуалдык кемчилик, анын кесепетинен адам объекттерди так көрүү мүмкүнчүлүгүнөн ажырайт. Анын пайда болушунун себеби - көздүн сынган бетинин тоголоктугунун бузулушу. Линзанын структурасынын өзгөрүшүнөн келип чыккан астигматизм болушу мүмкүн. Астигматизмдин болушунун натыйжасында адам так көрүү жөндөмдүүлүгүн жоготот, бирок көрүүнүн сапаты үчүн эң маанилүүсү - бул корнеалдык астигматизм.

Астения (от др.-греч. ἀσθένεια — бессилие), астеническое состояние, астенический синдром, астеническая реакция, нервно-психическая слабость, синдром хронической усталости (греч. asthenia — слабость) — болезненное состояние, характеризующееся повышенной утомляемостью, истощением, неспособностью к длительному умственному и физическому, напряжению. Может быть обусловлена перенесенными заболеваниями (острые инфекции, ревматизм и др.), физическими, и психическими перегрузками, а также функциональной или органической неполноценностью головного мозга (церебрастения). Для последнего случая характерны признаки истощения нервной системы, проявляющиеся главным образом в эмоциональной и интеллектуальной сферах. Это повышенная чувствительность, раздражительность, обидчивость или, наоборот, вялость, пассивность. Часто наблюдается пониженное настроение с ощущением физического дискомфорта. Интеллектуальная истощенность проявляется в неспособности длительной концентрации внимания, ослаблении памяти, замедлении темпа умственной деятельности. Дети, страдающие церебрастенией, плохо переносят жару, яркий свет, шум, жалуются на головные боли; у них нарушаются аппетит и сон; работоспособность падает к концу учебного дня (недели, четверти). Длительная А. (церебрастения) может сопровождаться НПР.

Асфиксия (asphyxia; греческое а- отрицание + рhуxіs пульс) - удушье, обусловленное кислородным голоданием и избытком углекислого газа в крови и тканях.

Атака звука - начало звука, момент его образования. Атака звука оказывает большое влияние на дальнейшее голосообразование. Наиболее употребительна и физиологически оправдана мягкая атака, когда момент смыкания голосовых складок и начало выдоха

Аудиторный шок - или сценический страх — состояние эмоционального напряжения при выражении мыслей, в результате чего люди испытывают затруднения в речи с окружающими.

Астения (байыркы грек тилинен Πσθένεια - алсыздык), астеникалык абал, астеникалык синдром, астеникалык реакция, нейропсихикалык алсыздык, өнөкөт чарчоонун синдрому (грек астения - алсыздык) - чарчоочулуктун, чарчоонун, узак психикалык жана физикалык стресстин күчсүздүгү менен мүнөздөлүүчү оор абал. Буга мурунку оорулар (курч инфекциялар, ревматизм ж. Б.), Физикалык жана психикалык ашыкча жүк, ошондой эле мээнин функционалдык же органикалык начарлыгы (церебрастения) себеп болушу мүмкүн. Акыркы учур негизинен эмоционалдык жана интеллектуалдык чөйрөдө көрүнгөн нерв системасынын начарлашынын белгилери менен мүнөздөлөт. Бул сезимталдыкты, кыжырданууну, таарынычты, же тескерисинче, лeтaргияны, пассивдүүлүктү жогорулатат. Көбүнчө физикалык ыңгайсыздыктын маанайы байкалат. Интеллектуалдык чарчоо көпкө топтой албоодо, эс тутумунун начарлашында жана психикалык активдүүлүктүн басаңдоосунда көрүнөт. Церебрастения менен ооруган балдар жылуулукка, жаркыраган жарыкка, ызы -чууга чыдабайт, баш оорусуна даттанышат; алардын аппетита жана уйкусу бузулат; окуу жөндөмдүүлүгү окуу күнүнүн аягында түшөт (жума, чейрек). Узакка созулган А. (cerebrosthenia) CPD менен коштолушу мүмкүн.

Асфиксия (asphyxia; греческ а – жокту билдирет + рhуxіs - тез согуу) - кислороддун жетишпегендигинен көмүр кычкыл газдардын көбөйүп кетиши кан жана кыртыштарга абанын жетпей калышына алып келет.

Тыбыштын чабуулу - тыбыштын башталышы, пайда болуу учуру. Тыбыштын чабуулу кийинки үндүн пайда болуусуна алып келет. Жумшак чабуул үндү жагымдуу кылат.

Аудитордук шок - же сахна коркунучу - ойлордун айтлууда эмоционалдык чыңалууга кабылат, натыйжада адамдар айланадагылар менен барлашуда кыйынчылыктарга туш болушат.

Альтернативная (фр. alternative, от лат. alternatus — другой) и **дополнительная** (аугментативная - англ. augmentative — увеличивающий) **коммуникация** - методы коммуникации, которые дополняют или заменяют речь и написание от руки, т.е., мимика, символы, картинки, жесты и жестикуляция.

Аутизм (англ. infantile autism) - погружение в мир личных переживаний с ослаблением или потерей контакта с действительностью, утратой интереса к реальности; Термин «Autismus» был введен швейцарским психиатром Эйгеном Блейлером в 1911 году. Расстройство аутистического спектра (РАС) – общее в младенчестве или детстве. Уровень когнитивных функций при аутизме колеблется от инвалидности до сверхинтеллекта: почти половина детей с РАС обладает интеллектом средним или чуть выше среднего.

Аудиолог – врач, определяющий причины нарушений слуха, и разрабатывающий методы лечения болезней, связанных с нарушением слуха.

Афазия (от др.-греч. ἀ- — отрицательная частица и φᾶσις — проявление, высказывание) - полная или частичная утрата речи, обусловленная поражением коры доминантного полушария головного мозга при отсутствии расстройств артикуляционного аппарата и физического слуха.

Афония (от др.-греч. ἀ- — отрицательная частица и φωνή — звук) - отсутствие звучности голоса при сохранности шепотной речи; причина - не смыкание голосовых складок, вследствие чего при фонации происходит утечка воздуха; А. возникает в результате органических или функциональных нарушений в гортани, при расстройстве нервной регуляции речевой деятельности.

Аффект (лат. affectus — страсть, душевное волнение) - бурная эмоциональная вспышка. Сопровождается утратой контроля.

Альтернативдик (фр. alternative, лат. alternatus — башкача) **жана кошумча** (аугментативная - англ. augmentative — көбөйтүүчү) **байланыш** – коммуникация ыкмалары, мында башкача жолдорду колдонуу менен кол жазууну үйрөтүү, алар мимика, символдор, сүрөттөр, жаңсоо жана жандоо ыкмалары.

Аутизм (англ. infantile autism) - өзүнүн дүйнөсүнөн чыкпай калуу, айлана-чөйрөгө болгон байланышынын басаңдоосу же жоктугу, кызыкчылыгынын жоктугу; психикалык бузулуунун белгиси. “Аутизм” терминин Швейцариянын психиатры Эйген Блулер 1911-жылы киргизген. Аутизм спектринин бузулушу (ASD) - ымыркай же бала кезинде көп кездешет. Аутизмдеги когнитивдик иштин деңгээли майыптыктан баштап супер интеллектке чейин: АСД менен ооруган балдардын дээрлик жарымында орточо же бир аз жогору интеллект бар.

Аудиолог - бул угуунун начарлашынын себептерин аныктоочу жана угуунун начарлашына байланыштуу ооруларды дарылоонун ыкмаларын иштеп чыккан дарыгер.

Афазия (от др.-греч. ἀ- — жокту билдирет и φᾶσις — көрүнүш, айтылган ой) - доминанттык баш мээ кабыгынын артикулятордук аппараттын жана угуунун бузулушу сүйлөөнүн толук же жарым-жартылай жоготуусу болуп эсептелет.

Афония (от др.-греч. ἀ- — жокту билдирет и φωνή — тыбыш) - шыбырап сүйлөөдө үндүн үндүүлүгүнүн жоктугу; себеби – үн байламталарынын бирикпегендиги, сүйлөөдө абанын чыгып кетишине алып келет; А. кекиртектин органикалык жана функционалдык бузулушунан пайда болот. Сүйлөөдө нервдик регуляциянын бузулуусу болуп эсептелет.

Аффект (лат. affectus — жалындоо, толкундануу) - катуу эмоционалдык жарылуу. Көзөмөлдү жоготуу менен коштолот.

Б

Барьеры (фр. *barrières*) общения (обмен информацией при помощи языка или жестов) - психологический феномен, возникающий в ходе общения между собеседниками. Речь идёт о возникновении чувства неприязни, недоверия к говорящему, которое распространяется на передаваемую им информацию.

Баттаризм (*battarismus*; греч. *battarismos* - заикание) - патологически ускоренный темп речи, при котором имеет место неправильное формирование фразы, слова произносятся нечетко, не договариваются.

Биопсихосоциальная модель инвалидности. Основоположник биопсихосоциальной модели доктор Джордж Энджел утверждал, что отдельные биохимические расстройства в организме ещё нельзя назвать болезнью. Заболевание порождается во взаимодействии многочисленных факторов на индивидуальном, социальном и молекулярном уровнях.

В центре находится личность с ее переживаниями и поведением. Ответственность за выздоровление в биопсихосоциальной модели болезни полностью или частично возлагается на самих больных людей.

Здоровье, начало болезни, и ее прогноз определяются сочетанием:

- биологических,

Барьер (фр. *barrières*) баарлашуу (сүйлөө жана жансоо аркылуу маалымат алмашуу) - баарлашуу учурунда пайда болгон психологиялык кубулуш. Сүйлөп жаткан адамга ишенбестиктен келип чыккан сезим ал берип жаткан информацияга да тарайт.

Баттаризм (*battarismus*; греч. *battarismos* кекечтенүү) - кептин бузулушу, так эмес сөздөр өтө тез ылдамдыкта айтыла турган кекечтиктин түрүн билдирет.

Биопсихосоциалдык моделдин негиздөөчүсү, доктор Джордж Энджел организмдеги айрым биохимиялык бузулууларды азырынча оору деп атоого болбойт деп айткан. Оору жеке, социалдык жана молекулярдык денгээлдеги көптөгөн факторлордун өз ара аракетинен келип чыгат.

Борбордо өзүнүн тажрыйбасы жана жүрүм-туруму менен инсан турат. Оорунун био-психо-социалдык моделинде калыбына келтирүү үчүн жоопкерчилик толугу менен же жарым-жартылай оорулуу адамдардын өзүлөрүнө жүктөлөт.

Ден-соолук, оорунун башталышы жана анын божомолу төмөнкүлөрдүн айкалышы менен аныкталат:

- биологиялык,
- психологиялык

- психологических
- социальных факторов

В оценке состояния здоровья в рамках биопсихосоциальной модели (холистический подход) ведущую роль играют психологические факторы. Субъективно здоровье проявляется в чувстве оптимизма, соматического и психологического благополучия, радости жизни.

Болезнь (лат. morbus) - это, особое абнормальное (лат., от ab - от, и norma - правило) отступающее, отклоняющееся от известного правила, состояние, отрицательно влияющее на структуру или функцию части, или всего организма, и несвязанное с каким-либо внешним повреждением. Болезни часто интерпретируются как медицинские состояния, связанные с определенными симптомами и признаками.

Брадилалия (от греч. браδύς) - медлительный и λαλία — речь) — патологически замедленный темп речи.

Брайля шрифт (фр. Braille) - рельефно-точечный тактильный шрифт, предназначенный для письма и чтения незрячими и плохо видящим людям. Разработан в 1824 году французом Луи Брайлем (фр. Louis Braille), сыном сапожника.

- коомдук себептер

Биопсихосоциалдык моделдин чегинде ден-соолуктун абалын баалоодо (бирдиктүү мамиле) психологиялык факторлор алдыңкы ролду ойнойт. Субъективдүү ден-соолук оптимизми, соматикалык жана психологиялык жыргалчылык, жашоо кубаныч сезиминде көрүнөт.

Оору (лат. morbus) – бул өзгөчө, это, особое абнормалдык (лат., от ab – келип чыгуу, и norma – эреже) таанымал эрежеден четтөөчү абал, структурасынын же функциянын бөлүгүнө, же бүт денеге терс таасир берүүчү жабыркоо, жана эч кандай тышкы жабыркоолор менен байланышта болбойт. Оорулар көбүнчө медициналык абал деп чечмеленет, алар өзгөчө симптомдор жана белгилер менен байланышат.

Брадилалия (от греч. браδύς) - жай, токтоо, шашпоо и λαλία — сүйлөө) — бул патологиялык жай, шашпай сүйлөө болуп эсептелинет.

Брайл шрифти (фр. Braille) - көзү азиздер жана көрүүсү начар адамдар жазууга жана окууга арналган рельефтик-тактикалык шрифт. 1824-жылы өтүкчүнүн уулу француз Луи Брайль тарабынан иштелип чыккан.

В

Вдох (начальная фаза дыхания) - поступление воздуха в легкие в результате увеличения объема грудной полости, вызванного сокращением диафрагмы и наружных межреберных мышц.

Вербальный (от лат. *verbalis* «словесный; глагольный») - словесный призыв, относящийся к речи, выраженный речевыми средствами.

Визуальный (от лат. *visualis*) - воспринимаемый или производимый посредством зрения.

Взаимодействие со сверстниками. Инклюзивная среда предоставляет возможность детям со специальными образовательными потребностями установить взаимоотношения со сверстниками. Такие отношения формируют начало дружбы, которая является источником радости и удовольствия, а также является важной эмоциональной поддержкой, влияющей на качество жизни всех детей.

Взаимодействие между специалистами. Тесное сотрудничество между педагогами и специалистами, вовлеченными в процесс внедрения инклюзивного подхода в образование, способствует улучшению качества командной работы. Взаимная поддержка, общие цели, разделение ответственности позитивно влияет на обучение всех детей в образовательной организации.

Дем алуу (дем алуунун баштапкы фазасы) - диафрагманын жана сырткы кабырга аралык булчуңдардын жыйрылуусунан келип чыккан көкүрөк көңдөйүнүн көлөмүнүн көбөйүшүнүн натыйжасында абанын өпкөгө агышы.

Вербалдык (от лат. *verbalis* «оозеки») - сөз менен байланышкан оозеки кайрылуу, сөз каржаттары аркылуу чагылдырылган.

Визуальный (от лат. *visualis*) – көзүү органы аркылуу кабыл алынат же өндүрүлөт.

Курдаштары менен өз ара аракеттенүү (баарлашуу). Инклюзивдүү чөйрө өзгөчө билим берүү муктаждыгы бар балдарга теңтуштары менен мамиле түзүүгө мүмкүнчүлүк берет. Бул мамиле кубанычтын жана ырахаттын булагы болгон достуктун башталышын түзөт, ошондой эле бардык балдардын жашоо сапатына таасир этүүчү маанилүү эмоционалдык колдоо болуп саналат.

Адистердин өз ара аракеттенүүсү. Билим берүүгө инклюзивдик ыкманы киргизүү процессине катышкан окутуучулар менен адистердин тыгыз кызматташтыгы командалык иштин сапатын жогорулатууга өбөлгө түзөт. Өз ара колдоо, жалпы максаттар, милдеттерди бөлүшүү билим берүү уюмундагы бардык балдардын билим алуусуна оң таасирин тийгизет.

Вовлечение родителей. Когда дети со специальными образовательными потребностями учатся в школе по месту жительства, родители в большей степени участвуют в жизни школы и сообщества, где расположена школа. Родители, чьи дети учатся в школе, могут стать частью сети поддержки других родителей, имеющих детей со специальными образовательными потребностями.

Внимание - произвольная или непроизвольная направленность и сосредоточенность психической деятельности.

Воображение - психический процесс формирования новых образов путем переработки материала восприятий и представлений, полученных в предшествующем опыте.

Воспитание - в широком социальном смысле воспитание - это передача накопленного опыта (знания, умения, способы мышления, нравственные, этические и правовые нормы) от старших поколений к младшим;

- **в узком социальном смысле** - направленное воздействие на человека со стороны общественных институтов с целью формирования у него определенных знаний, взглядов и убеждений, нравственных ценностей, политической ориентации, подготовки к жизни, процесс систематического и целенаправленного воздействия на духовное и физическое развитие личности.

Восприятие (от лат. perceptio) - психический процесс отражения действительности, формирующий субъективный образ объективного мира; в зависимости от того, какой из анализаторов является ведущим в данном акте В., различают зрительное, слуховое, осязательное, вкусовое и обонятельное В.

Аналитический тип восприятия - характеризуется проявлением тенденции к восприятию деталей, частных и затрудненным восприятием целого.

Синтетический тип восприятия - присущ людям, которые воспринимают окружающий их мир в целом, в совокупности всех его сторон,

Ата-энелерди тартуу. Өзгөчө билимге муктаж балдар өз коомчулугунда мектепке барганда, ата-энелер мектептин жана мектеп жайгашкан жамааттын жашоосуна көбүрөөк катышышат. Мектептеги балдардын ата-энелери өзгөчө билимге муктаж балдары бар башка ата-энелерди колдоочу тармактын бөлүгү болуп калышы мүмкүн.

Көңүл буруу - психикалык ишмердүүлүктүн ыктыярдуу же эрксиз багытталышы жана концентрациясы.

Элестетүү - мурунку тажрыйбада алынган кабылдоолордун жана идеялардын материалдарын иштеп чыгуу менен жаңы образдарды калыптандыруунун психикалык процесси.

Тарбия - кеңири социалдык мааниде, тарбия - бул улуу муундан жаш муунга топтолгон тажрыйбаны (билимди, билгичтикти, ой жүгүртүү ыкмаларын, адеп-ахлактык, этикалык жана укуктук ченемдерди) өткөрүп берүү;

- **тар социалдык мааниде** - адамда белгилүү бир билимди, көз карашты жана ишенимди, адеп-ахлактык баалуулуктарды, саясий багыттуулукту, жашоого даярданууну, системалуу жана максатка ылайык таасир этүү процессин калыптандыруу үчүн коомдук институттар тарабынан адамга багытталган таасир инсандын руханий жана физикалык жактан өнүгүшү.

Кабыл алуу (лат. perceptio) - объективдүү дүйнөнүн субъективдүү образын түзгөн чындыкты чагылдырган психикалык процесс; берилген акт боюнча анализаторлордун кайсынысы алдыңкы К.а. экендигине жараша, көрүү, угуу, тийүү сезимдери аркылуу, тамеки жана жыт сезүү К.а.

Кабыл алуунун аналитикалык түрү - деталдарды, конкреттүү нерселерди кабыл алуу тенденциясынын көрүнүшү жана бүтүн нерсени кабылдоонун кыйынчылыгы.

Кабыл алуунун синтетикалык түрү айлана - чөйрөнү бүтүндөй, анын бардык тараптарын, чөйрөлөрүн, жүздөрүн жалпысынан кабыл

сфер, граней, подчас не замечая при этом деталей.

Выдох (одно отдельное выталкивание) - удаление воздуха из легких в процессе дыхания.

Высказывание (предложение в конкретной речевой ситуации) - единица сообщения, обладающая смысловой целостностью.

Визуальное общение - зрительный контакт, вид общения, при котором передача информации происходит с помощью знаков, изображений, образов, инфографики и так далее. Данный вид связи частично или целиком полагается на зрение.

Вспомогательные (ассистивные) средства, устройства и/или технологии - приспособления, обеспечивающие более удобное и самостоятельное проживание для лиц с различными нарушениями, любое устройство, разработанное, изготовленное или адаптированное для оказания помощи человеку в выполнении определенной задачи. Продукция может быть специально произведена или иметься в общем доступе для лиц с инвалидностью.

Внеурочная деятельность - это целенаправленная организация хотя бы минимального социального взаимодействия детей с выраженными нарушениями развития со сверстниками, преодоление тех объективных ограничений в социальном общении, которые создаются в условиях специальных (коррекционных) образовательных организаций.

алган адамдарга мүнөздүү, кээде деталдарын байкабай калышат.

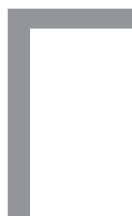
Дем чыгаруу (өйдө түртүп чыгаруу) - дем алуу учурунда өпкөдөн абаны чыгаруу.

Айтуу (белгилүү бир сүйлөө кырдаалындагы сүйлөм) - бул семантикалык бүтүндүктү камтыган билдирүү бирдиги.

Визуалдык баарлашуу - көрүү байланышы, маалыматтын белгилер, сүрөттөр, инфографика ж.б. аркылуу берилүүчү байланыш түрү. Баарлашунун бул түрү жарым-жартылай же толугу менен көзгө таянат.

Жардамчы шаймандар, шаймандар жана/же технологиялар - ар кандай мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн ыңгайлуу жана көзкарандысыз жашоону камсыз кылган шаймандар, адамга белгилүү бир тапшырманы аткарууга жардам берүү үчүн иштелип чыккан, даярдалган же ылайыкташтырылган бардык шаймандар. Өнүмдөр майыптар үчүн атайын даярдалган же жалпыга жеткиликтүү болушу мүмкүн.

Сабактан тышкары ишмердүүлүк - бул атайын (коррекциялык) билим берүү уюмдарынын шарттарында түзүлгөн социалдык баарлашуудагы объективдүү чектөөлөрдү жеңип, курбу-курдаштары менен кеминде минималдуу социалдык өз ара аракеттенүүнү уюштуруу.

Гендерный (англ. gender, от лат. genus «род») аспект - особенности психики человека, обусловленные его половой принадлежностью. Понятие гендера затрагивает психические, культурные и социальные различия, а понятие пола — только физические (анатомические и физиологические) различия. Мужчины и женщины к одной и той же проблеме подходят по-разному.

Гемипарез - геми - составная часть сложных слов, означающая: «полу- половинный, односторонний», Парез (от др.-греч. πάρεσις [пáре́сис] «ослабление») — парез мышц одной половины тела.

Гемиплегия (от др.-греч. ἡμι- «полу-» + πλῆγη «поражение, удар») - паралич мышц одной половины тела.

Гемитония (hemitonia; hemi- + греч. tonos напряжение, тонус) - повышенный мышечный тонус одной половины тела.

Гибкость/вариативность обучающих программ. Развитие инклюзивного образования предполагает вариативные формы обучения и оценивания, основываясь на индивидуальном подходе. Это позволяет внедрять широкий спектр

Гендердик (англис gender, лат. genus «уруу») аспект - адамдын психикасынын өзгөчөлүктөрү, анын жынысына байланыштуу. Гендер психикалык, маданий жана социалдык айырмачылыктарды билдирет, ал эми жыныстык түшүнүк- (анатомиялык жана физиологиялык) айырмачылыктарды гана билдирет. Эркектер менен аялдар бир эле көйгөйгө ар башкача мамиле кылышат.

Гемипарез - геми - сөздөрдүн курама бөлүгү, мааниси “жарым, жарым, бир тараптуу”, Парез (байыркы грек тилинен πάρεσις [paresis] “алсырап”) дегенди билдирген татаал сөздөрдүн ажырагыс бөлүгү - дененин жарымынын булчуңдарынын парези.

Гемиплегия (байыркы грек тилинен. ἡμι- “жарым-” + πλῆγη “жеңилүү, сокку”) - дененин жарымынын булчуңдарынын параличи.

Гемитония (гемитония; hemi- + грекче tonos чыңалуу, тонус) - дененин жарымынын булчуң тонусунун жогорулашы

Окутуу программаларынын ийкемдүүлүгү/өзгөрүлмөлүүлүгү. Инклюзивдик билим берүүнүн өнүгүшү жекече мамилеге негизделген окутуунун жана баалоонун өзгөрүлмө формаларын камтыйт. Бул ар бир баланын теңтуштар тобуна

программ, учитывая потребности каждого ребёнка, не исключая его/её из коллектива сверстников. Таким образом, разные дети, тесно взаимодействуя друг с другом, знакомятся с несколькими способами решения проблем, обмениваются своими историями (жизненным опытом) и эффективно общаются. Они моделируют и прививают друг другу социально ценное поведение.

Гидроцефалия (от др.-греч. ὕδωρ «вода» + κεφαλή «голова»), водянка головного мозга — заболевание, при котором происходит избыточное накопление цереброспинальной жидкости (ЦСЖ) в желудочках и подболоочечных пространствах головного мозга, сопровождающееся их расширением. Может протекать в острой, подострой и хронической формах.

Гимнастика речи активная - система упражнений для речевых органов, которые производятся ежедневно или несколько раз в день по инструкции логопеда.

Гимнастика речи пассивная - форма речевой гимнастики, при которой ребенок производит движение только при помощи механического воздействия на речевые органы (нажим руки логопеда или соответствующего зонда, шпателя); после нескольких повторений делается попытка, т.е. пассивное движение постепенно переводится в активное.

Гиперактивность - состояние, при котором двигательная активность и возбудимость человека превышает норму, является неадекватной и непродуктивной. Гиперактивность является признаком неуравновешенной нервной системы. Данное состояние проявляется главным образом в неуместной двигательной активности: у детей в виде бега взад-вперёд, суетливости, а также болтливости, у взрослых — в виде двигательного беспокойства, неусидчивости, истощения терпения окружающих своей неугомонной деятельностью.

Гиперкинез - автоматические насильственные движения вследствие непроизвольных сокращений мышц.

тышкары эмес, анын муктаждыктарын эске алуу менен кеңири программаларды ишке ашырууга мүмкүнчүлүк берет. Ошентип, ар кандай балдар бири-бири менен тыгыз байланышта болуп, көйгөйлөрдү чечүүнүн бир нече жолдору менен таанышып, окуяларын (турмуштук тажрыйбаларын) алмашышат жана натыйжалуу баарлашышат. Алар социалдык баалуу жүрүм-турумдарды үлгү кылып, бири-бирине сиңиришет.

Гидроцефалия (байыркы грек тилинен ὕδωρ “суу” + κεφαλή “баш”), мээнин тамчылашы - мээ жүлүн суюктугунун баш сөөк көңдөйүндө ашыкча топтолушу. Курч же курч эмес жана өнөкөт түрүндө болушу мүмкүн

Активдүү сүйлөө гимнастикасы - логопеддин көрсөтмөсү боюнча күн сайын же күнүнө бир нече жолу жасала турган сүйлөө органдары үчүн көнүгүүлөрдүн тутуму.

Пассивдүү сүйлөө гимнастикасы - сүйлөө гимнастикасынын бир түрү, мында бала кыймыл-аракетти сүйлөө органдарына механикалык таасир этүүнүн жардамы менен гана жүргүзөт (логопеддин колунан же тиешелүү зонддун, шпателдин кысымы); бир нече жолу кайталоодон кийин, аракет жасалат, б.а. пассивдүү кыймыл акырындык менен активдүү болуп которулат.

Гиперактивдүүлүк - адамдын физикалык активдүүлүгү жана дүүлүгүүсү нормадан ашып кеткен, жетишсиз жана натыйжасыз болгон абал. Гиперактивдүүлүк - бул тең салмактанбаган нерв системасынын белгиси. Бул абал негизинен орунсуз физикалык активдүүлүктө көрүнөт: балдарда алды-артка чуркоо, кызуу кандуулук, ошондой эле көп сүйлөө мүнөзүндө, чоңдордо - кыймыл-аракет тынчы жоктук, беймаза болуу, айланадагылардын чыдамын түгөтө турган абал.

Гиперкинез (грек. ὑπέρ «күчтүү, өтө эле күчтүү» — үстүнөн, жана κίνησις — кыймыл) - булчуңдардын эркисиз толгоолорунан улам автоматтык күч колдонуу пайда болот.

Гипертрофия (от др.-греч. ὑπερ- «через, слишком» + τροφή «еда, пища») - увеличение объема органа(или ткани) вследствие увеличения размеров составляющих его клеток.

Гипоксия (от др.-греч. ὑπό — под, внизу + греч. οξυγόνο — кислород; кислородное голодание) - кислородное голодание организма.

Гомеостаз (др.-греч. ὁμοιοστάσις от ὅμοιος «одинаковый, подобный» + στάσις «стояние; неподвижность») — саморегуляция, способность открытой системы сохранять постоянство своего внутреннего состояния посредством скоординированных реакций, направленных на поддержание динамического равновесия. Стремление системы воспроизводить себя, восстанавливать утраченное равновесие, преодолевать сопротивление внешней среды.

Гипертрофия (байыркы грек тилинен ὑπερ- “өтө көп” + τροφή “тамак-аш, тамак-аш”) - аны түзүүчү клеткалардын көлөмүнүн көбөйүшүнө байланыштуу орган (же кыртыш) көлөмүнүн көбөйүшү.

Гипоксия (байыркы грек тилинен ὑπό - астында, астында + гречке οξυγόνο - кычкылтек; кычкылтек ачкачылык) - дененин кычкылтектин жетишпестиги.

Гомеостаз (др.-греч. ὁμοιοστάσις от ὅμοιος «окшош , бирдей» + στάσις «туруу; кыймылсыз») - өзүн-өзү жөнгө салуу, ачык системанын динамикалык тең салмактуулукту сактоого багытталган координацияланган реакциялар аркылуу өзүнүн ички абалынын туруктуулугун сактоо мүмкүнчүлүгү. Системанын өзүн-өзү көбөйтүү, жоголгон тең салмактуулукту калыбына келтирүү, тышкы чөйрөнүн каршылыгын жеңүү.

Д

Дауна Синдром (Синдром Дауна) («синдром» означает набор признаков или характерных черт, хромосомное нарушение, обусловленное трисомией по 21-й паре хромосом; проявляется мышечной гипотонией, недостаточностью эндокринных желез (особенно щитовидной) и своеобразным внешним видом человека: недоразвитием черепа, плоским затылком, косоглазием (страбизм), широкой уплощенной переносицей, полуоткрытым ртом, деформированными ушами, короткими пальцами. При употреблении этого термина предпочтительнее форма «синдром Дауна» или синдром Трисомии, а не «болезнь Дауна».

Двигательные нарушения - нарушения движений, которые могут проявляться ограничением объема и силы движений (см. Паралич), нарушениями их темпа, характера, координации, наличием произвольных избыточных движений (см. Гиперкинез).

Двуязычие (билингвизм), одинаково совершенное владение двумя языками; обычно – в ситуации, когда оба языка при этом достаточно часто реально используются в коммуникации. Наиболее типичный случай возникновения билингвизма – когда ребенок вырастает в семье, где родители говорят на разных языках (принцип «одно лицо – один язык»).

Даун синдрому ("синдром" - бул белгилердин же мүнөздүү белгилердин жыйындысы), 21-жуп хромосоманын трисомиясы менен шартталган хромосомалык оору; булчуң гипотониясы, эндокриндик бездердин жетишсиздиги (айрыкча, калкан сымал) жана адамдын өзгөчө келбети: баш сөөгүнүн өнөкпөгөндүгү, жалпак шелке, ийилген көздөр (страбаизм), мурдунун жалпак көпүрөсү, оозунун жары-жартылай ачылганы, кулактарынын бузулушу, манжаларынын кыскалыгы. Бул терминди колдонууда "Даун оорусу" дегенге караганда " Даун синдрому " дегенди колдонуу керек.

Кыймылдын бузулушу - кыймылдын көлөмүнүн жана күчүнүн чектелиши менен көрүнүшү мүмкүн болгон кыймылдын бузулушу (к. Шал), алардын темпинин, мүнөзүнүн, координациясынын бузулушу, эрксиз ашыкча кыймылдардын болушу (караңыз Гиперкинез).

Кош тилдүүлүк (билингвизм), эки тилди бирдей кемчиликсиз билүү; адатта - эки тилди тең баарлашууда колдонулган учурда. Эки тилдүүлүктүн эң мүнөздүү учуру - баланын ата-энеси ар башка тилде сүйлөгөн үй-бүлөдө өсүп чоңойгону ("бир адам - бир тил" принциби).

Дактилология (др.-греч. δάκτυλος — палец + др.-греч. λόγος — учение) — своеобразная форма речи (общения), воспроизводящая посредством пальцев рук орфографическую форму слова речи, поскольку использует дактильную азбуку. Тем самым дактилология сочетает в себе признаки как устной речи, поскольку используется для оперативного общения, так и письменной, поскольку имеет форму последовательности знаков в соответствии с нормами орфографии.

Детский церебральный паралич (ДЦП) - термин, объединяющий группу хронических не прогрессирующих симптомокомплексов двигательных нарушений, вторичных по отношению к поражениям или аномалиям головного мозга, возникающим в перинатальном (околородовом) периоде. Отмечается ложное прогрессирование по мере роста ребёнка. Примерно у 30—50 % людей с ДЦП наблюдается нарушение интеллекта. Затруднения в мышлении и умственной деятельности более распространены среди пациентов со спастической квадриплегией, чем среди имеющих другие виды церебрального паралича. Повреждение мозга может повлиять также на освоение родного языка и речи. ДЦП не является наследственным заболеванием. Но при этом показано, что некоторые генетические факторы участвуют в развитии нарушения (примерно в 14 % случаев). Кроме того, определённую сложность представляет существование множества ДЦП-подобных нарушений.

Депривация (лат. deprivatio — потеря, лишение) - сокращение либо полное лишение возможности удовлетворять основные потребности — психофизиологические или социальные.

Деменция - это заболевание, в процессе которого нарушаются когнитивные (способность мыслить) способности больного. Деменция вызывает постепенное ухудшение памяти, умственных способностей, способности ориентироваться во времени и в пространстве, а также способности узнавать людей и предметы. Приобретенное слабоумие; стойкое оскудение и уплощение психической деятельности, характеризующееся ослаблением познавательных процессов, обеднением эмоций и нарушением поведения.

Дактилология (байыркы грекче δάκτυλος - манжа + байыркы грекче λόγος - окутуу) - сөздүн орфографиялык формасын манжалар аркылуу сүйлөөчү (баарлашуу), анткени ал дактил алфавитин колдонот. Ошону менен бирге, дактилология оозеки сүйлөөнүн өзгөчөлүктөрүн айкалыштырат, анткени ал ыкчам байланыш үчүн колдонулат жана жазуу эрежелерине ылайык белгилердин ырааттуулук формасына ээ.

Балдардын церебралдык параличи (БЦП) - бул перинаталдык (төрөткө чейинки) мезгилде пайда болгон мээнин жабыркашынан же аномалиясынан кийинки мотор бузулушунун өнөкөт прогрессивдүү эмес симптомдук комплекстеринин тобун бириктирген термин. Бала чоңойгон сайын жалган прогресс байкалат. БЦПсы бар адамдардын болжол менен 30-50% ында акыл-эс бузулуулары байкалат. Мээ шал оорусунун башка түрлөрүнө караганда спастикалык квадриплегия менен ооругандарда ой жүгүртүү жана психикалык кыйынчылыктар көп кездешет. Мээнин жабыркашы тил жана сүйлөө жөндөмүнө да таасирин тийгизиши мүмкүн. Мээ шал оорусу тукум куума оору эмес. Бирок оорунун өрчүшүнө айрым генетикалык факторлор таасир этери аныкталды (болжол менен 14% учурларда). Мындан тышкары, көптөгөн церебралдык шал ооруларынын болушу белгилүү бир кыйынчылыктарды жаратат.

Депривация (лат. deprivatio - жоготуу, ажыратуу) - негизги муктаждыктарды канааттандыруу мүмкүнчүлүгүн азайтуу же толук ажыратуу - психофизиологиялык же социалдык.

Деменция - бул оорулуунун таанып-билүү (ой жүгүртүү) жөндөмү начарлаган оору. Акыл-эс кемчилиги эс тутумдун, акыл-эс жөндөмүнүн, убакыт жана мейкиндикте багыттоо жөндөмдүүлүгүнүн, адамдарды жана буюмдарды таануу жөндөмүнүн акырындык менен бузулушун шарттайт. Деменция когнитивдик процесстердин солгундашы, эмоциялардын жакырлануусу жана жүрүм-турумдун төмөндөшү менен мүнөздөлгөн акыл-эс иш-аракетинин туруктуу жакырлануусун билгизет.

Детерминация (лат. determinatio — предел, заключение, определение) - причинное обусловливание явлений и процессов (см. детерминизм).

Детерминизм (в психологии) (от лат. determinare — определять) - закономерная и необходимая зависимость психических явлений от порождающих их факторов.

Дети с нарушениями речи - дети, имеющие отклонения в развитии речи при нормальном физическом слухе и сохранном интеллекте.

Дети с нарушениями в развитии - самой лучшей характеристикой этой ситуации - является метафора Л.С. Выготского о "социальном вывихе" ребенка с нарушениями в развитии как основной причине детской дефективности. "Физический дефект вызывает как бы социальный вывих, совершенно аналогично телесному вывиху, когда поврежденный член - рука или нога - выходят из сустава, когда грубо разрываются обычные связи и сочленения и функционирование органа сопровождается болью и воспалительными процессами... Если психологически телесный недостаток означает социальный вывих, то педагогически воспитать такого ребенка - это значит вправить его в жизнь, как вправляют вывихнутый и больной орган" (Л.С.Выготский, 1995).²

Преодоление социального вывиха можно осуществить исключительно средствами образования, но не массового, а специально организованного, особым образом построенного и предусматривающего "обходные пути" достижения тех образовательных задач, которые в условиях нормы достигаются традиционными способами.

Дефект (изъян, порча, повреждение; недостаток, несовершенство, отклонение от нормы) - недостаток к.-л. органа, выпадение какой-нибудь физиологической или психической функции.

Детерминация (лат. determinatio - чек, жыйынтык, аныктама) - кубулуштар менен процесстердин себептик шартталышы (кара: детерминизм).

Детерминизм (психологияда) (лат. determinare - аныктоо үчүн) - бул психикалык кубулуштардын аларды пайда кылган факторлорго табигы жана зарыл көз карандылыгы.

Сүйлөөсүндө бузулуулары бар балдар - бул кадыресе угуу жана бүтүн интеллект менен сүйлөөнүн өнүгүүсүндө четтөөлөр бар балдар.

Мүмкүнчүлүгү чектелген балдар - бул жагдайдын эң жакшы мүнөздөмөсү Л.С. Выготскийдин: баланын кемчилдигинин негизги себеби катары өнүгүү мүмкүнчүлүгү чектелген баланын "социалдык чыгып кетүү" жөнүндөгү метафарасы болуп эсептелет. "Физикалык кемчилик «социалдык чыгып кетүүнү» шарттайт, муундан жабыркаган мүчө - кол же бут чыгып, кадимки байланыштар жана муундар бузулуп, иштеп жатканда организм оору жана сезгенүү процесстери менен коштолот. Мындай балага педагогикалык билим берүү дегенибиз, чыгып кеткен жана ооруп калган органды ордуна келтирүү аны жашоого киргизүүнү билдирет"(Выготский, 1995).

Социалдык чыгууга билим берүү жолу менен гана жетишүүгө болот, бирок массалык билим берүү эмес, салттуу ыкмалар менен кадимки шарттарда жетишилген билим берүү милдеттерине жетүү үчүн атайын уюштурулган, атайын курулган жана "башкача жолдор" менен камсыз кылса болот.

Кемчилик (кемчилик, бузулуу; жетишсиздик, нормадан четтөө) – кандайдыр бир органдын жетишсиздиги, кандайдыр бир физиологиялык же психикалык функцияларды жоготуу.

² Информацию о Л.С. Выготский см. в Приложении

Дефектолог (специалист в области дефектологии) - специалист в области изучения, обучения, воспитания и социализации детей с нарушениями в развитии.

Дефектолог (в узком понимании этого термина) - см. коррекционный педагог.

Дефектология - наука о психофизиологических особенностях развития детей с психическими или (и) физическими недостатками, о закономерностях их воспитания, образования и обучения. Это является старым термином, в настоящее время используется термин «специальная педагогика».

В дефектологию входит ряд разделов специальной педагогики (сурдопедагогика, тифлопедагогика, олигофренопедагогика и логопедия) и специальной психологии (сурдопсихология, тифлопсихология, олигофренопсихология и логопсихология).

В задачи дефектологии входит разработка эффективных средств и методов обучения, воспитания, коррекции, компенсации, трудовой и социальной адаптации категории детей, которым требуется коррекция.

Диагноз (греч. διάγνωσις, лат. diagnosis «распознавание»; от dia «врозь» + gnosis «знание») - медицинское заключение о состоянии здоровья обследуемого, об имеющемся заболевании; выражается в терминах, обозначающих названия болезней, их формы, варианты течения и т.п.

Диагностика - 1) раздел медицины, изучающий содержание, методы и последовательные ступени процесса распознавания болезней или особых физиологических состояний; 2) процесс распознавания болезни и оценки индивидуальных биологических и социальных особенностей субъекта, включающий целенаправленное медицинское обследование, истолкование полученных результатов и их обобщение в виде диагноза.

Диалог (греч. διάλογος — «разговор») - попеременный обмен репликами двух и более людей.

Дефектолог (дефектология жаатындагы адис) - өнүгүү жагынан мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды изилдөө, окутуу, тарбиялоо жана коомдоштуруу жаатындагы адис.

Дефектолог (бул терминдин тар мааниде)- кара. коррекциялык педагог.

Дефектология - бул акыл-эс жана / же физикалык мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын өнүгүүсүнүн психофизиологиялык мүнөздөмөлөрү, аларды тарбиялоонун, окутуунун жана окутуунун мыйзамдары жөнүндөгү илим. Бул эски термин, азыркы учурда “атайын педагогика” термини колдонулат.

Дефектология атайын педагогиканын (сурдопедагогика, тифлопедагогика, олигофренопедагогика жана логопедия) жана атайын психологиянын (сурдопсихология, тифлопсихология, олигофренопсихология жана логопсихология) бир катар бөлүмдөрүн камтыйт.

Дефектологиянын милдеттери түзөтүүгө муктаж болгон балдардын категориясын окутуунун, тарбиялоонун, коррекциялоонун, компенсациялоонун, эмгек жана социалдык адаптациялоонун натыйжалуу каражаттарын жана методдорун иштеп чыгууну камтыйт.

Диагноз (грекче διάγνωσις, латынча диагноз “таануу”; dia “өзүнчө” + gnosis “билим”) - субъекттин ден-соолугунун абалы, учурдагы оору жөнүндө медициналык корутунду; оорулардын аталыштарын, формаларын, варианттарын ж.б. белгилеген сөздөр менен берилген.

Диагностика - 1) медицинанын ооруларды же өзгөчө физиологиялык шарттарды таануу процессинин мазмунун, ыкмаларын жана ырааттуу кадамдарын изилдөөчү тармагы; 2) ооруну таануу жана субъекттин жеке биологиялык жана социалдык өзгөчөлүктөрүн баалоо, анын ичинде даректүү медициналык текшерүү, алынган натыйжаларды чечмелөө жана аларды диагноз түрүндө жалпылоо процесси.

Диалог (грекче διάλογος - “баарлашуу”) - эки же андан көп адамдын репликаларын кезектешип алмашуусу.

Дивергенция (лат. *divergere* - отклоняться, расходиться) - 1. термин Ч. Дарвина, обозначающий расхождение признаков организмов в процессе их эволюции в силу искусственного или естественного отбора; 2. отведение глазных яблок кнаружи от средней линии. Антоним: Конвергенция; 3. расхождение глазных яблок при удалении точки фиксации взгляда, выполняет функцию бинокулярного сигнала для восприятия глубины пространства; 4. в нейропсихологии - ответвление и распространение нескольких отростков от одного нейрона или волокон нервного пути; 5. характеристика движения от центральной точки или расположения в любом другом направлении.

Дизартрия (из др.-греч. *δυσ-* — приставка, означающая затруднённость, расстройство + *άρθρῶν* — «сочленяю, соединяю») - нарушение произносительной стороны речи, обусловленное недостаточностью иннервации речевого аппарата.

Диплегия (плегия (др.-греч. *πληγή* «поражение, удар») - двусторонний паралич одноименных частей тела (напр., обеих ног).

Дисграфия (от др.-греч. *δυσ-* приставка с отрицательным значением, *γράφω* — «пишу») - частичное нарушение процесса письма, при котором наблюдаются стойкие и повторяющиеся ошибки: искажения и замены букв, искажения звуко-слоговой структуры слова, нарушения слитности написания отдельных слов в предложении, аграмматизмы на письме.

Дислалия (греч. *dys* - нарушение + греч. *lalia* - речь) - нарушение звукопроизношения при нормальном физическом слухе и сохранной иннервации речевого аппарата.

Дислексия (от др.-греч. *δυσ-* — приставка, означающая нарушение, и *λέξις* — «речь») - специфичное частичное нарушение процесса чтения, проявляющееся в повторяющихся ошибках стойкого характера.

Дивергенция (лат. *divergere* - четтөө, бөлүнүү) - 1. Чарльз Дарвиндин организмдердин жасалма же табигый тандалуудан келип чыккан эволюция процессиндеги белгилеринин бөлүнүп-жарылышын белгилөөчү термини; 2. көздүн карактерин ортоңку сызыктан сыртка уурдоо. Антоним: Конвергенция; 3. көздүн бекитилген чекити алынып салынганда, көздүн карактеринин айырмачылыгы, мейкиндиктин тереңдигин кабыл алуу үчүн дүрбү сигнал катары кызмат кылат; 4. нейропсихологияда - бир нейрондон же нерв жолунун талчаларынан бир нече процесстин бутактануусу жана жайылышы; 5. борбордук чекиттен же жайгашкан жерден башка каалаган багытта кыймылга мүнөздүү.

Дизартрия (байыркы грек тилинен *δυσ-* - кыйынчылык деген маанини билдирген, *бузулуу* + *άρθρῶν* - “так айтуу, туташтыруу”) - сүйлөө аппаратынын жетиштүү иннервациясы болбогондуктан, сүйлөөнүн айтылыш тарабынын бузулушу.

Диплегия (плегия (байыркы грекче *πληγή* “жеңилүү, сокку”) - дененин бир эле бөлүктөрүнүн эки тараптуу параличи (мисалы, эки буту).

Дисграфия (байыркы грек тилинен *δυσ-* терс маанидеги префикстен, *γράφω* - “мен жазам”) - туруктуу жана кайталанган каталар байкалган жазуу процессинин жарым-жартылай бузулушу: тамгалардын бузулушу жана алмаштырылышы, тыбыш муунунун бузулушу сөздүн түзүлүшү, сүйлөмдөгү айрым сөздөрдүн жазылышынын биригишинин бузулушу, жазуудагы аграмматикалар.

Дислалия (грекче *dys* - бузуу + грекче *lalia* - сүйлөө) - сүйлөө аппаратынын нормалдуу физикалык угуусу жана бузулбаган иннервациясы менен үн айтылышынын бузулушу.

Дислексия (байыркы грек тилинен *δυσ-* - бузуу дегенди билдирет, ал эми *λέξις* - “сүйлөө”) - окуу процессинин жарым-жартылай спецификалык (өзгөчө) бузулушу, туруктуу каталары менен белгиленет.

Дистанционное обучение - это форма реализации образовательной программы. При таком взаимодействии дети общаются с учителями по видеосвязи, делают задания онлайн или просто отправляют в электронном виде выполненные работы. При этом аттестации, как правило, сдаются очно.

Дисфония (от дис... и греч. phone - звук, голос), расстройство голосообразования, при котором голос сохраняется, но становится неполноценным — хриплым, слабым, вибрирующим и т. п.; Д. возникает в результате органических или функциональных нарушений центрального или периферического происхождения.

Дифференцированный подход в обучении³ – это подход, при котором педагоги в своей повседневной практике учитывают потребности каждого ребёнка, выявленные в ходе диагностики, реагируют на них и отслеживают результат обучения

Основные принципы дифференцированного подхода заключаются в следующем:

- Вне зависимости от особенностей развития у каждого ребёнка можно развить академические навыки;
- Каждого ребёнка важно стимулировать и мотивировать к обучению;
- К каждому ребёнку необходимо найти свой подход в обучении.

Достоинство «пациента» или «человека с инвалидностью» - право на независимую жизнь и вовлечённость в жизнь общества тесно связано с другими правами человека, в том числе с правом на равенство и защиту от дискриминации, соблюдение физической и психической неприкосновенности, свободу, защиту от унижающих достоинство видов обращения или наказания, автономию, правосубъектность, неприкосновенность частной и семейной жизни, а также свободу передвижения. Тем не менее, право на полноценную жизнь в обществе представляет собой нечто большее, чем просто сумму этих прав.

Дистанттык окутуу - бул билим берүү программасын ишке ашыруунун бир түрү. Мындай өз ара аракеттенүү аркылуу балдар мугалимдер менен видео шилтеме аркылуу байланышып, тапшырмаларды онлайн режиминде аткарышат же жөн гана бүткөн жумуштарын электрондук түрдө жөнөтүшөт. Бул учурда, аттестациялар, эреже боюнча, жеке кабыл алынат.

Дисфония (дис ... жана грек тилиндеги phone - тыбыш, үн), үн калыптанышынын бузулушу, анда үн сакталып калат, бирок толук эмес - каркылдап, алсыз, дирилдейт ж.б. Д. борбордук же перифериялык жактан келип чыгуучу органикалык же функционалдык бузулушунун натыйжасында пайда болот.

Окутуунун дифференциалдаштырылган ыкмасы - бул мугалимдер күнүмдүк тажрыйбасында диагноз учурунда аныкталган ар бир баланын муктаждыктарын эске алуу, аларга жооп берүү жана окуу натыйжаларын көзөмөлдөө ыкмасы.

Дифференциалдаштырылган мамиленин негизги принциптери төмөнкүлөр:

- Ар бир баланын өнүгүү өзгөчөлүктөрүнө карабастан, академиялык көндүмдөрдү өрчүтсө болот;
- Ар бир баланын билим алуусуна стимулдаштыруу жана мотивациялоо маанилүү;
- Ар бир бала окууга өзүнүн мамилесин табышы керек.

“Бейтаптын” же “майыптыгы бар адамдын” кадыр-баркы - көзкарандысыз жашоо жана коомго аралашуу укугу адамдын башка укуктары, анын ичинде тең укуктуулук жана басмырлоодон коргоо, физикалык жана акыл-эс тутумун урматтоо менен тыгыз байланышта, эркиндик, басмырлоонун кадыр-баркын түшүрүүдөн же жазалоодон коргоо, автономия, юридикалык жак, жеке жана үй-бүлөлүк жашоонун кол тийгистиги жана эркин жүрүү. Бирок, коомдогу толук кандуу жашоого болгон укук бул укуктардын жыйындысынан да жогору.

³ См. Приложение

Право на полноценную жизнь в обществе напрямую зависит от того, как в этом обществе функционируют системы образования, здравоохранения, социального обеспечения и рынок труда, а также от доступности мест общественного пользования и общественных услуг. Однако полноценность жизни в обществе определяется не только вопросами доступности инфраструктуры.

В ст. 19 Конвенции ООН о правах инвалидов воплощен принцип позитивного мировоззрения, суть которого заключается в том, чтобы дать людям возможность вести полноценную жизнь в обществе. Суть этого права, которое есть нечто большее, чем сумма всех остальных прав человека, состоит в том, чтобы прекратить недопустимую изоляцию людей с инвалидностью и утрату ими контроля над собственной жизнью только потому, что они нуждаются в поддержке, в то время как, общество отказывает им в доступе к основным элементам общественной жизни. В данном случае имеется в виду не только устранение барьеров для людей с инвалидностью в жилищной и иных сферах жизни общества, но и предоставление им доступа к системам индивидуальной поддержки, соблюдение права на которую отличается в зависимости от индивида⁴.

Доступность (англ. accessibility) -

1) создание продуктов, устройств, сервисов или окружающей среды для людей с ограниченными возможностями здоровья,

2) доступность описывает степень, в которой окружающая среда, услуга или продукт обеспечивают доступ как можно большему числу людей, в частности лиц с инвалидностью.

Домашнее обучение - это способ организации учебного процесса для детей, которые по тем или иным причинам, связанным со здоровьем, не могут посещать образовательную организацию. По закону надомное обучение не является самостоятельной формой получения образования. Домашнее обучение - вынужденная мера для детей с инвалидностью. Ученику назначают учителя, которые получают зарплату в школе.

Коомдогу толук кандуу жашоого болгон укук түздөн-түз ошол коомдо билим берүү, саламаттыкты сактоо, социалдык камсыздандыруу жана эмгек рыногу тутумдарынын кандай иштешине, ошондой эле коомдук жайлардын жана коомдук кызматтардын болушуна көз каранды. Бирок, коомдогу жашоонун пайдалуулугу инфраструктуранын болушу менен гана аныкталбайт.

Майыптардын укуктары жөнүндө БУУнун Конвенциясынын 19- позитивдүү көз караштын принцибин камтыйт, анын маңызы коомдо бактылуу жашоого мүмкүнчүлүк берүү. Бул укуктун маани-маңызы, башка бардык адам укуктарынын жыйындысынан жогору, ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын изоляциясын жана алардын жашоосун көзөмөлдөө мүмкүнчүлүгүн жоготууну токтотуу, эгерде коом аларды колдоого муктаж болсо, коом аларга мүмкүнчүлүктү бербей жатат коомдук жашоонун негизги элементтери. Бул учурда, биз мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн турак жайдагы жана коомдун башка чөйрөлөрүндөгү тоскоолдуктарды жоюуну гана эмес, ошондой эле алардын жеке камсыздоо тутумдарына жеткиликтүүлүгүн камсыз кылууну, жеке адамга жараша ар кандай укуктун сакталышын билдиребиз.

Жеткиликтүүлүк (англ. accessibility - мүмкүнчүлүк) -

1) мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн өнүмдөрдү, шаймандарды, кызматтарды же чөйрөнү түзүү;

2) айрыкча ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга айлана-чөйрөнүн, кызматын же өнүмдүн мүмкүнчүлүгүн болушунча жеткиликтүүлүгүн камсыз кылат.

Үйдө окутуу - бул кандайдыр бир себептерден улам ден-соолугуна байланыштуу билим берүү уюмуна бара албаган балдар үчүн билим берүү процессин уюштуруу жолу. Мыйзамга ылайык, үйдөн окутуу билим берүүнүн өз алдынча түрү болуп саналбайт. Үйдө билим берүү мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн милдеттүү чара. Окуучуга мектеп төлөп берген мугалим дайындалат.

⁴ ПРАВО ЛЮДЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ НА САМОСТОЯТЕЛЬНУЮ ЖИЗНЬ И ПОЛНОЦЕННОЕ УЧАСТИЕ В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА. Тематический доклад, опубликованный Комиссаром Совета Европы по правам человека. Страсбург, 13 марта 2012 г

Деятельность - процесс (процессы) сознательного активного взаимодействия субъекта (разумного существа) с объектом (окружающей действительностью), во время которого субъект целенаправленно воздействует на объект, удовлетворяя какие-либо свои потребности, достигая цели.

Деятельность мاتیпулятивная – предметная деятельность, направленная на усвоение общественно выработанных способов действия с предметами. Прежде всего, она предметная, потому, что мотив деятельности заключается в самом предмете, в способе его употребления.

Ишмердүүлүк - субъекттин (рационалдуу жандыктын) объект менен аң-сезимдүү активдүү өз ара аракеттенүү процесси (процесстери) (курчаган чындык), анын жүрүшүндө субъект максатка жетүү менен, анын каалаган муктаждыктарын канааттандырып, объектини атайылап таасир этет.

Матипулятивдик ишмердүүлүк – предметтик ишмердүүлүк, социалдык жактан өнүккөн методдорун өздөштүрүүгө багытталган объективдүү иш-аракет. Биринчиден, ал предметтик, анткени иш-аракет мотиви предметтин өзүндө, аны колдонуу ыкмасында жатат.

ЖЖ

Жестовый язык - самостоятельный язык, состоящий из жестов, каждый из которых производится руками в сочетании с мимикой, формой или движением рта и губ, а также в сочетании с положением корпуса тела. Эти языки в основном используются в культуре глухих и слабослышащих с целью коммуникации. Использование жестовых языков людьми без нарушения слуха вторично, однако довольно распространено: часто возникает потребность в общении с людьми с нарушениями слуха, являющимися пользователями жестового языка.

Жизненно важные (жизненные) умения и навыки⁵ состоят из личных, межличностных, познавательных и физических навыков, позволяющих людям контролировать и направлять свою жизнь и развивать в себе способность осуществлять изменения в своей среде обитания и так или иначе приспособляться к ним. Примеры индивидуальных жизненных умений и навыков включают процессы принятия решений и решения проблем; творческое мышление и критическое мышление; осознание своего собственного я/самосознание; сочувствие и сопереживание (связанные с умением поставить себя на место другого); умения и навыки общения и коммуникации; а также умения и навыки межличностных взаимоотношений; умение справляться с эмоциями и преодолевать стрессы. Жизненные навыки и умения, охарактеризованные выше, являются основой привития и развития личных умений и навыков для усиления деятельности по укреплению здоровья.

Жандоо тили - жаңсоолордон турган өз алдынча тил, алардын ар бири кол менен жасалгаланып, мимика, ооздун жана эриндин формасы же кыймылы менен, ошондой эле дененин абалы менен айкалыштырылат. Бул тилдер, негизинен, дүлөй жана кулагы начар уккан адамдарда баарлашуу максатында колдонулат. Кулагы начар уккан адамдардын жаңдоо тилдерин колдонуусу экинчи даражадагы көрүнүш, бирок көп кездешет: жаңдоо тилин колдонуучулар болгон угуусу начар адамдар менен баарлашуу зарылдыгы келип чыгат.

Турмуштук (турмуштук) жөндөмдөр адамдарга өз жашоосун башкарууга жана багыттоого мүмкүндүк берген, айлана-чөйрөсүнө өзгөртүүлөрдү киргизүү жана аларга тигил же бул ыкма менен көнүү мүмкүнчүлүгүн өрчүтүүчү жеке, адамдар аралык, таанып-билүү жана физикалык көндүмдөрдөн турат. Жеке жашоонун көндүмдөрүнө жана жөндөмдөрүнө мисал катары чечимдерди кабыл алуу жана көйгөйлөрдү чечүү процесстери кирет; чыгармачыл ой жүгүртүү жана сынчыл ой жүгүртүү; өзүн-өзү билүү / өзүн-өзү таануу; боорукердик жана боор ооруу (өзүн башкалардын ордуна коё билүү менен байланышкан); коммуникация жана коммуникация көндүмдөрү жана жөндөмдөрү; ошондой эле адамдар аралык мамилелердин көндүмдөрү жана жөндөмдөрү; эмоциялар менен күрөшүү жана стресстен чыгуу жөндөмдүүлүгү. Жогоруда көрсөтүлгөн турмуштук көндүмдөр ден-соолукту чыңдоо иш-чараларын өркүндөтүү үчүн жеке жөндөмдөрдү өрчүтүүгө жана өнүктүрүүгө негиз болуп саналат.

⁵ Глоссарий терминов по вопросам укрепления здоровья. Всемирная организация здравоохранения. Женева. 1998 г.

З

Задержка психического развития - это замедление нормального темпа психического развития. ЗПР выражается в недостаточности общего запаса знаний ребенка, снижении объема внимания и памяти, незрелости мышления, недостаточности автоматизации движений и действий, низкой целенаправленности и слабости, быстрой утомляемости в интеллектуальной деятельности, задержке развития эмоциональной сферы, временное отсутствие развития психики в целом или отдельных ее функций.

Задержка речевого развития - нарушение хода речевого развития, проявляющееся в несоответствии нормальному онтогенезу, отставание в темпе, запаздывание освоения устной речи по сравнению с возрастной нормой. О задержке говорят, если в 2 года малыш почти не произносит слов, а в 3 года у него не сформирована связная речь.

«Закон Розы». В 2010 году президент США Барак Обама подписал «Закон Розы», который изменил формулировку «умственная отсталость» на «интеллектуальные нарушения» в федеральном законодательстве. Этот документ стал поворотной точкой для защиты прав людей с ментальной инвалидностью и для распространения инклюзивности в речи. Эти глобальные изменения начались с желания семьи девяти

Психикалык өнүгүүнүн кечеңдеши - бул психикалык өнүгүүнүн кадимки темпинин басаңдашы. ПӨК баланын жалпы билиминин жетишсиздигинен, көңүлдүн жана эс тутумдун азайышынан, ой жүгүртүүнүн жетиле электигинен, кыймыл-аракеттердин жетишсиз автоматташтырылышынан, жана өзүн-өзү жөнгө салуудан, интеллектуалдык иш-аракеттерден тез чарчоодон, эмоционалдык чөйрөсүнүн өнүгүүсү басаңдагандан бүтүндөй психиканын же анын айрым функцияларын өнүктүрүүнүн убактылуу жетишсиздиги болуп саналат.

Сүйлөөнүн өнүгүүсүнүн кечигиши - бул нормалдуу онтогенез менен айырмачылыкта, темпин артта калышында, оозеки сүйлөөнүн өнүгүшүнүн жаш ченемине салыштырмалуу кечигүүсүндө байкалган сүйлөөнүн өнүгүү жолун бузулушу. Эгерде алар 2 жашында ымыркай дээрлик сөз сүйлөбөсө, ал эми 3 жашында ырааттуу сүйлөй албаса, кечигүү жөнүндө айтышат.

Розанын Мыйзамы. 2010-жылы АКШнын президенти Барак Обама «Роза мыйзамына» кол койду, ал федералдык мыйзамда "акыл-эс артта калуу" деген сөздөрдү "менталдык бузулуулар" деп өзгөрттү. Бул документ акыл-эс бузулуулары бар адамдардын укугун коргоодо жана сөзгө инклюзивдүүлүктү жайылтууда бурулуш болду. Бул глобалдык өзгөрүүлөр тогуз жаштагы Роза Марцеллинонун үй-бүлөсүнүн

летней Розы Марчеллино бороться за уважение и принятие людей с особенностями развития

«**Закон Розы**» на законодательном уровне предлагал заменить формулировки «умственно отсталый» или «умственная отсталость» в официальном государственном языке на фразы «интеллектуальные нарушения» и «человек с интеллектуальными нарушениями». Сенатор настаивала на принятии законопроекта по просьбе семьи Марчеллино и в интересах маленькой девочки. В интересах всех детей Соединенных Штатов Америки, на которых повесили ярлык отсталости, которых заклеили позором, которые вынуждены нести это бремя на протяжении всей своей жизни из-за языка, которым все мы пользуемся и формулировок, предписанных законом.

Заикание - расстройство проявляется нарушением вербальной коммуникации, трудностью сохранения беглой речи из-за чрезмерных дыхательных, голосовых и артикуляционных мышечных судорог. Нарушение темпо-ритмической организации речи, обусловленное судорожным состоянием мышц речевого аппарата.

Заикание неврозоподобное - вид речевых нарушений, при котором у ребенка имеется органическое поражение головного мозга. Из-за этого в речи появляются запинки, повторы. Сопровождается высокой активностью речи, задержкой психомоторного развития, эмоционально-волевыми нарушениями. Заикание, по внешнему проявлению сходное с невротическим заиканием, но имеющее непсихогенное происхождение; наблюдается при шизофрении, эпилепсии, разных видах олигофрении, чаще всего вызывается органическим поражением центральной нервной системы; термин «З.Н.» часто используют как синоним термина «Заикание органическое».

Заикание невротическое - заикание, обусловленное воздействием психотравмирующих факторов; термин «З.н.» часто употребляют как синоним термина «Заикание функциональное». Наличие симптома часто только сигнал о заболевании, которое может быть не связано с непосредственным местом симптоматики: так, речевые спазмы могут свидетельствовать о высокой тревожности человека, а никак не о поражении лицевых мышц.

мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды сыйлоо жана кабыл алуу үчүн күрөшүүсү менен башталды.

Мыйзамдын негизинде “**Роза мыйзамы**” расмий мамлекеттик тилдеги “акыл-эси кем” же “акыл-эси жетишпейт” деген сөздөрдү “менталдык бузулуулар” жана “интеллектуалдык бузулуулары бар адам” деген сөздөр менен алмаштырууну сунуш кылынган.

Сенатор мыйзамды Марцеллино үй-бүлөсүнүн өтүнүчү боюнча жана кичинекей кыздын кызыкчылыгы үчүн кабыл алууну талап кылды. Америка Кошмо Штаттарында караланган жана өмүр бою ушул жүктү көтөрүп жүрүүгө аргасыз болгон баардык балдардын кызыкчылыгы үчүн ушул терминдер көрсөтүлгөн.

Кекечтенүү - вербалдык коммуникациянын бузулушу, ашыкча дем алуунун, үн жана артикуляциялык булчуңдардын тартыштыгынан улам эркин сүйлөөнүн кыйынчылыгы менен билинет. Сүйлөө аппаратынын булчуңдарынын кысылуусунан улам, сөздүн темп-ритмикалык уюштурулушунун бузулушу.

Неврозго окшогон кекечтенүү - баланын мээге органикалык зыян келтирген сүйлөө бузулушунун бир түрү. Мындан улам кепте кекечтер жана кайталоолор пайда болот. Ал жогорку сүйлөө иш-аракеттери, психомотордук өнүгүүнүн кечеңдеши, эмоционалдык жана эрктик бузулуулар менен коштолот. Кекечтенүү, сырткы көрүнүшү невротикалык кекечтикке окшош, бирок психогендик эмес келип чыгышы; көбүнчө борбордук нерв системасынын органикалык бузулушунан келип чыккан шизофрения, эпилепсия, олигофрениянын ар кандай түрлөрүндө байкалат; н.о.к. термини көбүнчө органикалык кекечтик менен синоним катары колдонулат.

Невротикалык кекечтенүү - травмалык факторлордун таасиринен келип чыккан кекечтенүү; н.к. термини көбүнчө “функционалдык кекечтенүү” термини менен синоним катары колдонулат. Симптомдун болушу көбүнчө симптоматологиянын токтоосуз пайда болгон жерине байланыштуу болбошу мүмкүн болгон оорунун гана белгиси болуп саналат: мисалы, сүйлөө спазмы адамдын булчуңга эч кандай зыян келтирбестен, катуу тынчсыздануусун билдириши мүмкүн.

Замены звуков - дефект воспроизведения звуков речи, при котором вместо правильного звука произносится звук, сходный по способу образования или по месту артикуляции, парный по глухости/звонкости, твердости/мягкости в зависимости от того, артикуляционные или акустические образы звуков не сформированы.

Запоминание - психический процесс запечатления информации в памяти (различают: произвольное и произвольное). З. - активный процесс, посредством которого происходит селективный отбор поступающей информации для последующего воспроизведения - и включение ее в уже существующую систему ассоциативных связей. Для человека характерно то, что развитие его памяти идет, прежде всего, за счет осмысленной переработки запоминаемой информации.

Защитные механизмы - совокупность бессознательных приёмов, с помощью которых человек оберегает себя от психических травм. понятие глубинной психологии, обозначающее неосознаваемый психический процесс, направленный на минимизацию отрицательных переживаний. Защитные механизмы лежат в основе процессов сопротивления.

Зеркальная речь - произнесение (чтение) слов в обратном порядке, начиная с последнего и кончая первым звуком слова. (син. эхолалия) расстройство речи, при котором больной непроизвольно повторяет слова, услышанные от окружающих; наблюдается при органических заболеваниях головного мозга, шизофрении.

Зеркальное письмо - 1) письмо справа налево с зеркальным изображением написанного текста; 2) зеркальное написание букв.

Зеркальное письмо - довольно распространенный вид дисграфии. Эта особенность наблюдается у большинства детей, начавших учиться письму в дошкольном возрасте. К началу обучения в школе это обычно проходит, однако у некоторых может остаться и на всю жизнь. Если человек одинаково хорошо владеет обеими руками и умеет хорошо писать не только в отражении, но и обычным способом, волноваться не стоит. Но в любом случае ребенок, у которого замечена подобная дисграфия, нуждается в родительском внимании.

Тыбыш алмаштыруу - сүйлөө тыбыштарын көбөйтүүдөгү кемчиликтери, мында туура тыбыштын ордуна, артикуляция жактан окшош тыбыштарга алмаштырат ошондо, үнсүз/үндүү түгөйлөштүрдү, жумшактык жана каткалаң тыбыштарды, артикуляциялык же акустикалык образдарын түзүлбөгөнүнө жараша.

Эстеп калуу - бул маалыматты эс тутумунда сактоонун психикалык процесси (алар өз-өзүнчө бөлүнөт: ыктыярдуу жана ыктыярдуу эмес). Э.к. активдүү процесс, ал аркылуу кийинки маалыматты көбөйтүү үчүн тандап алуу жана аны ассоциативдик шилтемелердин буга чейин иштеп келген тутумуна киргизүү. Адам үчүн анын эс тутумунун өркүндөөсү, биринчи кезекте, жатталган маалыматты мазмундуу иштетүү менен шартталат.

Коргонуу механизмдери - бул адам өзүн психикалык травмадан коргой турган аң-сезимсиз ыкмалардын жыйындысы. терс тажрыйбаларды минималдаштырууга багытталган аң-сезимсиз психикалык процессти билдирген тереңдик психологиясынын концепциясы. Каршылык көрсөтүү процесстеринин өзөгүн коргонуу механизмдери түзөт.

Чагылдырып сүйлөө - сөздөрдү тескери типте айтуу, акыркы сөздөн баштап, сөздүн биринчи тыбышы менен аяктоо. (син. эхолалия) бейтап эркисизден башкалардан уккан сөздөрдү кайталай берген сүйлөөнүн бузулушу; мээнин органикалык ооруларында, шизофренияда байкалат.

Чагылдырып жазуу - 1) жазуунун тексти чагылдырылган оңунан солго карай кат; 2) тамгалардын күзгү менен жазылышы.

Чагылдырып жазуу дисграфиянын кыйла кеңири тараган түрү. Бул өзгөчөлүк мектеп жашына чейин жазууну үйрөнө баштаган балдардын көпчүлүгүндө байкалат. Бул адатта мектептин башталышына чейин жоюлат, бирок кээ бирлери үчүн өмүр бою сакталып калышы мүмкүн. Эгерде адам эки колун тең бирдей колдонуп, ой жүгүртүүдө гана эмес, кадимки ыкмада да жакшы жазганды билсе, анда кабатыр болбоңуз. Бирок кандай болгон күндө дагы, мындай дисграфиясы бар бала ата-эненин көңүлүнө муктаж.

И

Идеальная программа развития (Н.Я. и М.М. Семаго) - своевременное поступательное формирование взаимосвязанных функций и их систем в условиях их «идеальной» обусловленности генетическими законами и таким же «идеальным» воздействием внешних факторов. Естественно, «идеальная модель» может существовать только как программа развития некоего «идеального» ребенка в идеальных условиях, каждый же конкретный случай имеет индивидуальные различия онтогенеза.

Импрессивная речь - сложившаяся в процессе деятельности людей форма общения, опосредованная языком, восприятие, понимание речи; И.р. устная выражается в слуховом восприятии устной речи, а И.р. письменная — в зрительном восприятии текста (чтении).

Индивидуализация образования в поддерживающей среде. Индивидуальная программа обучения, основываясь на оценке потребностей, возможностей, особенностей, интересах каждого ребёнка, способствует активизации учащегося, что делает процесс обучения более эффективным. В поддерживающей обучающей среде достигаются цели и задачи обучения ребёнка со специальными образовательными потребностями, не нарушая образовательный процесс других детей.

Идеалдуу өнүгүү программасы (Н.Я. жана М.М. Семаго) - бул генетикалык мыйзамдар жана тышкы факторлордун ошол эле “идеалдуу” таасири менен өз ара байланышкан функцияларды жана алардын системаларын өз убагында прогрессивдүү калыптандыруу. Табигый түрдө, “идеалдуу модель” белгилүү бир “идеалдуу” баланы идеалдуу шарттарда өнүктүрүүнүн программасы катары гана жашай алат, бирок ар бир конкреттүү учур онтогенезде жекече айырмачылыктарга ээ.

Импрессивдик речь - бул адамдын иш-аракетинин жүрүшүндө өнүккөн, тил, кабыл алуу, түшүнүүнү ортомчулук кылган байланыш түрү; И.Р. оозеки кепти угуу сезиминде туюнтулат жана И.п. жазылган - тексти визуалдык кабылдоосу (окуу).

Колдоо чөйрөсүндө билим берүүнү жеке-лештирүү. Ар бир баланын муктаждыктарын, мүмкүнчүлүктөрүн, өзгөчөлүктөрүн, кызыкчылыктарын баалоого негизделген жеке окутуу программасы, окуучунун активдешүүсүнө өбөлгө түзөт, бул окуу процессин натыйжалуу кылат. Колдоого алынган билим берүү чөйрөсүндө өзгөчө билим берүү муктаждыгы бар баланы окутуунун максаттары жана милдеттери башка балдардын билим берүү процессин үзгүлтүккө учуратпай ишке ашырылат.

Индивидуальный учебный план (ИУП) – является инструментом организации и согласованной, последовательной реализации образовательного процесса для детей со специальными образовательными потребностями (СОП).

В соответствии с положениями ЮНЕСКО (1995 г.) предусматриваются следующие состояния развития ребенка с СОП:

- эмоциональные и поведенческие расстройства;
- расстройства речи;
- трудности в обучении;
- задержка/ограничение возможностей умственного /интеллектуального развития /серьезные трудности в обучении;
- физические/нейромоторные нарушения;
- нарушения зрения;
- нарушения слуха.

Этот список дополняется другими возможными ситуациями риска для детей:

- дети, которые растут в неблагоприятной среде;
- дети, принадлежащие к группам этнических меньшинств;
- дети улицы;
- дети, больные СПИДом;
- дети с девиантным поведением.

Для детей с особыми способностями (сверходаренных) также может быть разработан и реализован ИУП.

Индивидуальный план обучения (ИПО) - является документом, разработанным государственными школами и представляющим собой академическую программу, которая, по мнению междисциплинарной комиссии (так называемой команды по ИПО), предлагает соответствующую образовательную программу для ребенка с учетом его особых потребностей.

Инвалидность (от лат. *invalidus* — «немогущий, слабый») - по МКФ общий термин для обозначения нарушений, ограничений активности и участия, обозначающий негативные аспекты взаимодействия между индивидом (по состоянию здоровья) и контекстуальными факторами этого индивида (экологическими и личностными факторами).

Жеке окуу планы (ЖОП) - бул өзгөчө билим берүү муктаждыгы бар балдар үчүн билим берүү (МБББ) процессин уюштуруу жана координацияланган, ырааттуу жүзөгө ашыруу куралы.

ЮНЕСКОнун жоболоруна ылайык (1995-ж.) МБББ менен баланын өнүгүүсүнүн төмөнкүдөй абалдары каралган:

- эмоционалдык жана жүрүм-турум бузулуулары;
- сүйлөөнүн бузулушу;
- окуудагы кыйынчылыктар;
- акыл-эс / интеллектуалдык өнүгүү мүмкүнчүлүктөрүн кечеңдетүү / чектөө / окутуунун оор кыйынчылыктары;
- физикалык / нейромотордук бузулуулар;
- көрүүнүн начарлашы;
- угуунун начарлашы.

Бул тизме балдар үчүн мүмкүн болгон башка тобокелдик кырдаалдары менен толукталган:

- жагымсыз шартта чоңойгон балдар;
- этностук азчылык топторуна кирген балдар;
- көчө балдары;
- СПИД менен ооруган балдар;
- Dev девианттык жүрүм-туруму бар балдар.

Өзгөчө жөндөмдүү (супер таланттуу) балдар үчүн ЖОП программасын иштеп чыгып, ишке киргизсе болот.

Жекече билим берүү планы (ЖББП) бул мамлекеттик мектептер тарабынан иштелип чыккан академиялык программа болуп саналат. Дисциплиналар аралык комиссиянын (ЖББП командасы деп аталган) пикири боюнча өзгөчө муктаждыктарды эске алуу менен балага ылайыктуу билим берүү программасын сунуш кылат.

Майыптык (латын *invalidus* – алсыз) - МКФ боюнча ар кандай бузулууларды камтыган термин, жеке адамдын (ден-соолугуна байланыштуу) өз ара аракеттенүүсүнүн терс жактарын жана ушул адамдын контексттик факторлорун (экологиялык жана жеке факторлорду) белгилөө менен, ишмердүүлүккө жана катышууга чектөөлөрүн көрсөтөт.

Инвалидность - нарушения здоровья человека со стойким расстройством функций организма, приводящие к полной или значительной утрате трудоспособности или существенным ограничениям жизнедеятельности. В зависимости от степени расстройств функций организма и нарушений жизнедеятельности устанавливаются I, II и III группы инвалидности, дети до 18 лет включаются в категорию “ребенок-инвалид”;

Индивидуальный подход в обучении - Индивидуальный подход в процессе обучения предусматривает такую организацию педагогического воздействия на учащегося, при которой учитываются его индивидуальные особенности и возможности.

В качестве особенностей рассматриваются возраст и пол ребенка, его уровень умственного и физического развития, условия жизни и воспитания. Чаще всего индивидуальный подход в обучении предусмотрен для детей с различными особенностями нарушениями в развитии. Именно поэтому прежде, чем организовать данную форму обучения педагогу необходимо осуществить диагностику и выявить особенности каждого ребенка. В процессе диагностики выявляют не только фактический уровень развития ребенка, но и условия его развития до школы, особенности психического и физического развития, характер, интересы, наклонности и т.д

Инклюзивная (англ. inclusion — включение, включающее образование, совместное обучение) культура (от лат. cultura - возделывание - воспитание, образование, развитие, почитание) - это соблюдение ценностей и принципов инклюзивного образования, принятие культурного многообразия учащихся, имеющих разные, в то же время специальные образовательные потребности, сотрудничество и партнерство всех участников образовательного процесса, при котором стимулируется развитие и участие всех членов сообщества/общества;

Инклюзивная среда (пространство существования, окружающий мир, окружение) - среда обучения, в которой все обучающиеся с разными образовательными потребностями чувствуют себя комфортно и полноценно участвуют в

Майыптык - организмдин функцияларынын туруктуу бузулуулары бар адамдын ден-соолугунун бузулушу, толук же олуттуу майыптыкка же олуттуу майыптыкка алып келет. Дененин функцияларынын бузулушунун жана тиричилик ишинин бузулушунун даражасына жараша I, II жана III топтогу майыптар белгиленет, 18 жашка чейинки балдар “майыпбала” категориясына киргизилет.

Окутуудагы индивидуалдык мамиле - окуу процессине жекече мамиле кылуу, окуучуга анын жеке өзгөчөлүктөрү жана мүмкүнчүлүктөрү эске алынган мындай педагогикалык таасирди уюштурууну камсыз кылат.

Баланын жашы жана жынысы, анын акыл-эс жана физикалык өнүгүү деңгээли, жашоо шарты жана тарбиясы өзгөчөлүктөр катары каралат. Көбүнчө, өнүгүүнүн ар кандай мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдар үчүн окутууга жекече мамиле жасалат. Ошондуктан, окутуунун бул формасын уюштуруудан мурун, мугалим диагностика жүргүзүп, ар бир баланын өзгөчөлүктөрүн аныктап алышы керек. Диагностика процессинде баланын чыныгы өнүгүү деңгээли гана эмес, анын мектепке чейинки өнүгүү шарттары, акыл-эс жана физикалык өнүгүүнүн өзгөчөлүктөрү, мүнөзү, кызыкчылыктары, каалоолору ж.б.

Инклюзивдик (англисче inclusion - кошуу, анын ичинде билим берүү, биргелешип окутуу) маданият (латын тилинен cultura - өстүрүү - тарбиялоо, тарбиялоо, өнүктүрүү, урматтоо) - бул инклюзивдик билим берүүнүн баалуулуктары жана принциптерин сактоо, маданий ар түрдүүлүктү кабыл алуу бир эле учурда ар кандай, өзгөчө билим берүү муктаждыктары бар окуучулар, кызматташуу жана шериктештик билим берүү процессинин бардык катышуучуларынын, анда коомдун бардык мүчөлөрүнүн өнүгүүсү жана катышуусу стимулдаштырылат;

Инклюзивдүү чөйрө (жашоо мейкиндиги, курчап турган дүйнө, айлана-чөйрө) - бул ар кандай билим берүү муктаждыктары бар балдар өздөрүн эркин сезип, билим берүү процессине толук кандуу катышкан окуу чөйрөсү.

образовательном процессе. Для создания инклюзивной среды образовательная организация должна учесть специальные образовательные потребности каждого ребенка, обеспечить условия для реализации этих потребностей в целях получения качественного образования;

Инклюзия – (с англ. inclusion “включение”). В данном документе определяется как включение каждого обучающегося в образовательный процесс и сферы жизни сообщества/общества в целом, предотвращение исключения обучающихся, имеющих специальные образовательные потребности, из образовательной и социально-культурной жизни⁶;

Инклюзивное образование (система воспитания и обучения личности, а также совокупность приобретаемых знаний, умений, навыков, ценностных установок, функций, опыта деятельности и компетенций) – обеспечение равного доступа к образованию для всех обучающихся с учетом разнообразия образовательных потребностей и индивидуальных возможностей.

Инклюзивное образование – это фундаментальное право всех обучающихся, и принцип, который признает благополучие всех учащихся, уважает их достоинство и автономию, в том числе индивидуальные требования и способности полноценно участвовать в жизни общества и вносить свой вклад. Он непосредственно касается (и может быть измерен только в отношении) участия детей и подростков в учебном процессе. “Это процесс системных реформ, предусматривающих изменения и модификации в содержании, методах обучения, подходах, структурах и стратегиях в образовании для преодоления барьеров с видением, призванным обеспечить всех учащихся подходящим возрастным диапазоном справедливого и широкого участия в учебном процессе и окружающей среде, которая наилучшим образом соответствует их требованиям и предпочтениям.

Инклюзивное взаимодействие в образовательном процессе – это детерминированная образовательной ситуацией взаимосвязь субъектов (педагог-учащийся, педагог-родитель,

Инклюзивдүү чөйрөнү түзүү үчүн билим берүү уюму ар бир баланын билим алуудагы өзгөчө муктаждыктарын эске алышы керек, сапаттуу билим алуу үчүн ушул муктаждыктарды ишке ашыруу үчүн шарттарды камсыз кылышы керек;

Инклюзия - (англисче “inclusive” кошуу). Бул документ ар бир окуучуну билим берүү процессине жана жалпы жамааттын / коомдун турмушунун чөйрөлөрүнө кошуу, билим берүү муктаждыктары бар балдарды билим берүүдө жана социалдык-маданий турмуштан четтетүүгө жол бербөө;

Инклюзивдик билим берүү (адамды тарбиялоо жана окутуу, ошондой эле алган билимдеринин, жөндөмдөрүнүн, көндүмдөрүнүн, баалуулук мамилелеринин, функцияларынын, иш тажрыйбасынын жана компетенттүүлүктөрүнүн жыйындысы) - ар түрдүүлүктү эске алуу менен бардык балдар үчүн бирдей билим алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу билим берүү муктаждыктары жана жеке мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу. Инклюзивдик билим берүү - бул бардык окуучулардын негизги укугу жана бардык окуучулардын жыргалчылыгын тааныган, алардын кадыр-баркын жана өз алдынчалыгын урматтаган, анын ичинде жеке талаптарды жана коомго толук кандуу катышуу жана салым кошуу мүмкүнчүлүгүн камтыйт. Бул түздөн-түз балдардын жана өспүрүмдөрдүн билим берүү процессине катышуусуна байланыштуу (жана аны менен гана өлчөөгө болот). “Бул билим берүү тармагындагы өзгөрүүлөрдү жана толуктоолорду камтыган системалык реформанын процесси, бардык студенттердин катышуусуна акыйкат жана инклюзивдүү катышуу үчүн ылайыктуу курактык чектерди камсыз кылуу максатында тоскоолдуктарды жеңип чыгуу. окуу процесси жана айлана-чөйрө алардын талаптарына жана артыкчылыктарына эң жакшы жооп берет.

Билим берүү процессиндеги инклюзивдик өз ара аракеттенүү - бул адамга карата баалуулук мамилеге негизделген жана маалыматтык-коммуникативдик, активдүүлүк,

⁶ КОНЦЕПЦИЯ развития инклюзивного образования в Кыргызской Республике на 2019-2023 годы
Приложение 1(к постановлению Правительства Кыргызской Республики от 19 июля 2019 года № 360)

учащийся-учащийся), основанная на ценностном отношении к человеку и направленная на обеспечение информационно-коммуникационного, деятельностного, эмоционально-эмпатийного включения человека с инвалидностью и/или особыми образовательными потребностями в социокультурную среду, способствующую развитию всех участников взаимодействия, улучшению качества их жизни и деятельности.

Инклюзивная культура — это такой уровень развития общества, который выражается в толерантном, гуманном, терпимом, безопасном отношении людей друг к другу, где разделяются идеи сотрудничества, стимулируется развитие всех участников образовательного процесса, где ценность каждого является основой общих достижений, а также формируются всеми принимающиеся инклюзивные ценности.

Инклюзивная культура в широком понимании на уровне организации подразумевает полную и успешную интеграцию лиц с инвалидностью или с СОП в учебную, в дальнейшем в трудовую деятельность и отражает климат, в котором культивируется уважение, равенство и позитивное признание различий.⁷

Инклюзивное общество - общество, которое позволит всем детям и взрослым, независимо от пола, возраста, этнической принадлежности, способностей, наличия или отсутствия нарушений развития и ВИЧ-инфекции, участвовать в жизни общества и вносить в неё свой вклад. В таком обществе отличия уважаются и ценятся, а с дискриминацией и предрассудками в политике, повседневной жизни и деятельности учреждений ведется активная борьба. Например, в Позиционном документе ЮНИСЕФ отмечается, что программы для детей младшего возраста, отвечающие индивидуальным потребностям и учитывающие многообразие, приносят пользу всем детям и закладывают основы инклюзивного общества.

Интеллект (от лат. intellectus «восприятие»; «разумение», «понимание»; «понятие», «рассудок» или ум) — совокупность всех познавательных функций индивида: от ощущений и восприятия до мышления и воображения.

эмоционалдык жана камсыз кылууга багытталган билим берүү кырдаалы менен аныкталган субъекттердин (мугалим-окуучу, мугалим-ата-эне, окуучу-окуучу) мамилеси. ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген жана / же атайын билим берүү муктаждыктарын социалдык-маданий чөйрөгө кошуу, өз ара аракеттенүүнүн бардык катышуучуларынын өнүгүүсүнө, алардын жашоо турмушунун жана иш-аракеттеринин сапатын жогорулатууга өбөлгө түзөт.

Инклюзивдүү маданият - бул адамдардын бири-бирине болгон толеранттуу, гумандуу, толеранттуу, коопсуз мамилесинде чагылдырылган коомдун өнүгүүсүнүн ушундай деңгээли, бул жерде кызматташуу идеялары бөлүшүлүп, билим берүү процессинин бардык катышуучуларынын өнүгүүсү стимулданат, мында ар биринин наркы жалпы жетишкендиктердин жана камтылган баалуулуктардын негизи болуп саналат.

Уюштуруу деңгээлинде кеңири аныкталган инклюзивдүү маданият ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын же СОПтордун, кийинчерээк эмгек турмушуна толук жана ийгиликтүү интеграцияланышын билдирет жана айырмачылыктарды сыйлоо, теңчилик жана позитивдүү таануу шарттарын чагылдырат.

Инклюзивдүү коом - бул бардык балдарга жана чоңдорго, жынысына, курагына, улутуна, жөндөмүнө карабастан, өнүгүү мүмкүнчүлүгүнүн жоктугуна жана ВИЧ-инфекциясына карабастан, коомдун жашоосуна катышууга жана ага өз салымын кошууга мүмкүнчүлүк берген коом. Мындай коомдо айырмачылыктар урматталат жана бааланат, саясатта, күнүмдүк турмушта жана мекемелерде басмырлоо жана бейкалыс пикирлер активдүү күрөшөт. Мисалы, ЮНИСЕФтин Позициялык докладында ылайыкталган жана инклюзивдүү эрте балалык программалар бардык балдарга пайдалуу болуп, инклюзивдүү коомдун негизин түзүп берет.

Интеллект (лат. intellectus “кабыл алуу”; “түшүнүү”; “түшүнүк”, “акыл” же эстүү) - инсандын бардык таанып-билүү функцияларынын жыйындысы: сезимдерден жана кабылдоодон ой жүгүртүүгө жана элестетүүгө.

⁷ См. в приложении дополнительную информацию

Интегрированный план медицинской и социальной помощи – динамический документ, основанный на результатах оценки и устанавливающий виды и периодичность услуг, которые получает клиент. Может включать стратегии, вмешательства, положения о непрерывном образовании и действиях, которые должны помочь лицу достигнуть определенных целей или поддерживать достигнутый уровень. Интегрированный план медицинской и социальной помощи обеспечивает координацию различных функций системы помощи, мероприятий и операционных подразделений. Предусматривает горизонтальную и вертикальную интеграцию, включая организацию выписки и реабилитации, перевод на уровень первичной/местной помощи, реабилитацию и т.д.

Интегрированные классы – отдельные классы для детей с специальными образовательными потребностями, организованные на базе обычных школ.

Интеллектуальная недостаточность – задержка развития психики, которая означает, что человек может испытывать трудности в понимании, обучении и запоминании новых вещей, а также в применении этого обучения к новым ситуациям. Также известная как интеллектуальные нарушения, и ранее как умственная отсталость или умственная неполноценность.

Интонация (латин. intono-громко произношу) – совокупность звуковых элементов речи (силы, высоты, тембра, длительности звучания). Интонация создаёт дополнительный оттенок смысла, подтекст речи, помогает лучше понять высказывание. Если речь насыщена интонациями — она особенно понятна и красива. окрашенность фразы, придающая речи разные оттенки: удивления, радости, грусти и т.д.

- интонация включает: ритм, темп, тембр и мелодику речи. Мелодика — переливы голоса для вопроса, восклицания или утверждения. Ритм — равномерное чередование ударных и безударных слогов (разных по силе голоса и длительности). Темп — скорость произнесения речи. (При ускоренном — снижается

Саламаттыкты сактоонун жана социалдык жардамдын интеграцияланган планы – бул кардардын алган кызматтарынын түрлөрүн жана жыштыгын белгилеген баалоо натыйжаларына негизделген динамикалык документ. Стратегияларды, кийлигишүүлөрдү, үзгүлтүксүз билим берүү жоболорун жана инсанга белгилүү бир максаттарга жетүүгө же жетишилген деңгээлди сактоого жардам берүүчү иш-аракеттерди камтышы мүмкүн. Комплекстүү саламаттык сактоо жана социалдык кам көрүү планы кам көрүү тутумунун ар кандай иш-аракеттерин, иш-аракеттерин жана операция бөлүмдөрүн координациялайт. Горизонталдык жана вертикалдык интеграцияны, анын ичинде таштоону жана реабилитациялоону уюштуруу, баштапкы / жергиликтүү медициналык жардам деңгээлине которуу, реабилитациялоо ж.б.

Интеграцияланган класстар – мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн кадимки мектептердин базасында уюштурулган өзүнчө класстар.

Интеллектуалдык бузулуу – бул акылдын арта калуусу, демек, адам жаңы нерселерди түшүнүүдө, үйрөнүүдө жана эсинде сактоодо, ошондой эле ошол окууну жаңы кырдаалдарда колдонууда кыйынчылыктарга дуушар болушу мүмкүн. Акыл-эс бузулуулары, ошондой эле мурда акыл-эси кем же акыл-эс бузулуулары деп аталган.

Интонация – (латын. intono--катуу айтуу) сүйлөөдө үн элементтеринин жыйындысы (күч, бийиктик, тембр, үндүн узактыгы). Интонация кошумча маанидеги көлөкөнү, сүйлөөнүн подтекстин жаратат, сөздү жакшы түшүнүүгө жардам берет. Эгерде сүйлөө интонацияларга а каньккан болсо, анда ал өзгөчө түшүнүктүү жана кооз болот.

- интонацияга төмөнкүлөр кирет: ритм, темп, тембр жана сүйлөө обону. Мелодика – суроо бергенде ар кандай үндүн кубулушу. Ритм – басымдуу жана басымсыз муундардын бирдей алмашуусу (үнүнүн күчү жана узактыгы боюнча айырмаланат). Темп – сүйлөө ылдамдыгы. (Тездетилгенде түшүнүктүүлүк төмөндөйт, жай болсо көркөмдүүлүк

внятность; при замедленном — снижается выразительность). Тембр - это эмоциональная окраска, который дает разные оттенки выражения: удивление, радость, печаль и т. д.

Инфантилизм (от лат. *infantilis* — детский) — особенность в развитии, сохранение в поведении или физическом облике черт, присущих предшествующим возрастным этапам, патологическое состояние, характеризующееся задержкой физического и (или) психического развития с сохранением черт, присущих детскому или подростковому возрасту.

Интеракция (англ. *interaction*, лат. *inter* - между и *actio* деятельность) - термин, используемый в социальной психологии и культурологии; обозначает взаимодействие, взаимное влияние людей или воздействие групп друг на друга как непрерывный диалог. В социальной психологии Дж. Мида интеракция — непосредственная межличностная коммуникация («обмен символами»), важнейшей особенностью которой признается способность человека «принимать роль другого», представлять себе (ощущать), как его воспринимает партнер по общению (или группа).

Исключение - отступление от общего правила, от обычного порядка вещей, действие, выведенное из подчинения норм и стандартов.

Итерация (лат. *iteratio* «повторение») — патологическое возбуждение, характеризующееся повторением одного и того же движения, слова, части фразы без эмоциональной окраски совершаемых действий, несудорожные запинки, повторы в речи.

Итерации физиологические — повторения детьми некоторых звуков и (или) слогов, обусловленные возрастными несовершенствами деятельности слухового и речедвигательного анализаторов в период формирования речи в дошкольном детстве.

төмөндөйт). Тембр - сөз айкашынын ар кандай өңдөрүн берген эмоционалдык боёгу: таң калуу, кубаныч, кайгы ж.б.

Инфантилизм (латын тилинен *infantilis* - балдар) - бул өнүгүүнүн өзгөчөлүгү, жаш курактык мезгилге мүнөздүү белгилердин жүрүм-турумунун же сырткы көрүнүшүнүн сакталышы, өзгөчөлүктөрүн сактоо менен физикалык жана (же) акыл-эс өнүгүүсүнүн кечеңдеши менен мүнөздөлгөн патологиялык абал. балалыкка же өспүрүмгө мүнөздүү.

Интеракция (англис. *interaction*, лат. *inter* - ортосундагы жана *actio* иш-аракети) - социалдык психологияда жана маданият таанууда колдонулган термин; үзгүлтүксүз диалог катары адамдардын өз ара аракетин, адамдардын өз ара таасирин же топтордун бири-бирине болгон таасирин билдирет. Дж.Миддин социалдык психологиясында өз ара аракеттенүү - инсандардын түздөн-түз өз ара байланышы (“белгилердин алмашуусу”), анын эң негизги өзгөчөлүгү адамдын “башка бирөөнүн ролун алуу”, баарлашуу өнөктөшүн кандайча элестетүү (сезүү) жөндөмү. (же топ) аны кабыл алат.

Өзгөчөлүк - бул жалпы эрежеден, нерселердин кадимки тартибинен, ченемдердин жана стандарттардын баш ийүүсүнөн келип чыккан аракет.

Итерация (лат. *iteratio* “кайталоо”) - бир эле кыймылдын, сөздүн, сөз айкашынын бөлүгүнүн аткарылган иш-аракеттердин эмоционалдык боёосуз кайталанышы менен мүнөздөлүүчү патологиялык толкундануу, кекечтик сыяктуу тартынуу, сүйлөө учурунда кайталоо.

Физиологиялык итерация - мектеп жашына чейинки балалык мезгилинде сүйлөө калыптануу мезгилинде угуу жана сүйлөө-кыймылдаткыч анализаторлорунун ишиндеги жашка байланыштуу кемчиликтерден улам келип чыккан айрым тыбыштардын жана (же) муундардын балдардын кайталоосу.

К

Компенсация (от лат. *compensatio* — «возмещение») - защитный механизм психики, заключающийся в бессознательной попытке преодоления реальных и воображаемых недостатков.

Коммуникация (от лат. *communicatio* — сообщение, передача; от лат. *communico* — делаю общим): путь сообщения; форма связи; акт общения.

Коммуникация - передача сообщения, сознательное, построенное, адресное и целесообразное влияние на взгляды и ценности собеседника, построенное преимущественно на рациональной основе. К коммуникациям относят деловую переписку, переговоры, межличностную, межгрупповую, публичную, массовую и политическую коммуникацию. В межличностной коммуникации всегда отличают вербальную и невербальную коммуникацию, подчеркивая важность последней.

Константность (лат. *constans* — постоянный) в психологии, относительное постоянство воспринимаемых характеристик объекта (его величины, формы, цвета, положения и т. д.) вопреки изменению условий его восприятия (удалённости, ракурса, освещения и т. д.).

Коррекция (латин. *correctio*) исправление к-л. недостатков; напр., К. зрения, К. движений, К.

Компенсация (латын тилинен жазуу - “ ордун толтуруу ”) - психиканын коргонуу механизми, ал чыныгы жана элестетилген кемчиликтерди жеңүү үчүн аң-сезимсиз аракеттерден турат.

Коммуникация (лат. *communicatio* - билдирүү, берүү; лат. *communicatio*дон - мен аны кеңири жайылтам): билдирүү жолу; байланыш формасы; байланыш аракети.

Коммуникация - бул билдирүүнү берүү, адегенде рационалдуу негизде курулган маектештин көз-караштарына жана баалуулуктарына аң-сезимдүү, структуралаштырылган, максаттуу жана максатка ылайыктуу таасир. Байланышка ишкердик кат алышуу, сүйлөшүүлөр, адамдар аралык, топтор аралык, коомдук, массалык жана саясий байланыш кирет. Инсандар аралык баарлашууда ар дайым вербалдык жана вербалдык эмес байланыш айырмаланып, экинчисинин маанилүүлүгүн баса белгилешет.

Константтуулук (латынча *constans* - туруктуу), объектинин кабыл алуу мүнөздөмөлөрүнүн (анын көлөмү, формасы, түсү, абалы ж.б.) аны кабыл алуу шарттарынын өзгөрүшүнө карабастан (аралык, перспектива, жарык жана башкалар) салыштырмалуу туруктуулугу.

Коррекция - (латынча *correctio* - түзөтүү) кемчиликтерди оңдоо.; мисалы, көрүүнү К.,

речи. «Коррекция – система медико-педагогических мер, направленных на исправление или ослабление недостатков в психофизическом развитии».

Коррекционный класс - часть образовательной системы, направленная на обучение детей с особенностями развития. Они создаются на базе обычных средних общеобразовательных школ.

Кохлеарная имплантация - метод слухопротезирования, применяемый в случаях неэффективности или низкой эффективности слуховых аппаратов при наличии у пациента сенсоневральной потери слуха.

Кохлеарный имплантат - медицинский прибор, протез, воздействующий непосредственно на слуховой нерв и позволяющий компенсировать потерю слуха некоторым пациентам с выраженной или тяжёлой степенью нейросенсорной (сенсоневральной) тугоухости.

Критическое мышление (англ. critical thinking) - система суждений, которая используется для анализа окружающего мира, выделения главного, сравнения и нахождения причинно-следственных связей с формулированием обоснованных выводов и позволяет выносить обоснованные оценки, интерпретации, а также применять полученные результаты к ситуациям и проблемам.

Культура (от лат. cultura - возделывание - воспитание, образование, развитие, почитание) речи (исторически сложившаяся форма общения людей посредством языковых конструкций, создаваемых на основе определённых правил) — многозначное понятие, включающее в себя: правильность речи, то есть владение нормами устного и письменного литературного языка (правилами произношения, ударения, словоупотребления, лексики, грамматики и стилистики), и речевое мастерство, то есть умение выбирать из существующих вариантов наиболее точный в смысловом отношении, стилистически и ситуативно уместный, выразительный и т.п. Культура речи предполагает высокую общую культуру человека.

кыймылдарды К., сүйлөөнү К.. “Коррекция - бул психофизикалык өнүгүүдөгү кемчиликтерди жоюуга же алсыратууга багытталган медициналык-педагогикалык чаралардын тутуму”.

Коррекциялык класс - бул өзгөчө муктаждыгы бар балдарды окутууга багытталган билим берүү тутумунун бөлүгү. Алар кадимки орто мектептердин базасында түзүлүп.

Кохлеардык имплантация - бул угуу аппараттары эффективдүү эмес же натыйжасыз болгон учурда колдонулат, эгерде пациент сенсоневралдык угуу жөндөмүн жоготсо.

Кохлеардык имплант - бул түздөн-түз угуу нерви не таасир этүүчү жана нейросенсордук (сенсоневралдык) угуусу өтө начарлаган пациенттердин угуу жөндөмүн компенсациялоого мүмкүндүк берген медициналык шайман, протез.

Критикалык ой жүгүртүү - бул курчап турган дүйнөнү анализдөө, эң негизгисин белгилөө, салыштыруу жана себептүү байланыштарды табуу үчүн негиздүү тыянактарды иштеп чыгуу үчүн колдонулган жана негизделген бааларды, чечмелөөлөрдү жүргүзүүгө, ошондой эле ал натыйжаларды ар кандай кырдаалдарда туура колдонуу.

Маданият (лат. cultura - өстүрүү - тарбиялоо, тарбиялоо, өнүктүрүү, урматтоо) сүйлөө (белгилүү эрежелердин негизинде түзүлгөн тилдик структуралар аркылуу адамдардын ортосундагы байланыштын тарыхый калыптанган формасы) полисемантикалык түшүнүк болуп саналат: сөздүн тууралыгы, башкача айтканда, оозеки жана жазма адабий тилдин ченемдерин өздөштүрүү (айтылыш эрежелери, стресс, сөз колдонуу, лексика, грамматика жана стилистика), жана сүйлөө көндүмдөрү, башкача айтканда, бар варианттардын ичинен эң семантикалык маанисин тандап алуу, стилистикалык жана кырдаалдык жактан актуалдуу, экспрессивдүү ж.б. Кеп маданияты адамдын жогорку жалпы маданиятын болжолдойт.

Культура⁸ (философский энциклопедический словарь) (от лат. cultura — возделывание — воспитание, образование, развитие, почитание), — исторически определенный уровень развития общества, творческих сил и способностей человека, выраженный в типах и формах организации жизни и деятельности людей, в их взаимоотношениях, а также в создаваемых ими материальных и духовных ценностях.

Культурный подход к пониманию инвалидности. В настоящее время появилась тенденция рассматривать инвалидность как уникальность, индивидуальную особенность. И это - культурный подход к пониманию инвалидности.

В культурном подходе инвалидность понимается как:

- отличие и разнообразие наравне с цветом кожи, вероисповеданием, традициями.
- все люди равны: все аспекты жизни общества должны быть одинаково доступны для всех его членов вне зависимости от их отличий друг от друга.
- каждый человек уникален и важен для общества как личность!

Маданият (философиялык энциклопедиялык сөздүк) (лат.cultura дан - өстүрүү - тарбиялоо, тарбиялоо, өнүктүрүү, урматтоо), - коомдун өнүгүшүнүн тарыхый жактан аныкталган деңгээли, адамдын чыгармачыл күчтөрү жана жөндөмдөрү, уюштуруунун түрлөрү жана формаларында чагылдырылган. адамдардын жашоосу жана ишмердүүлүгү, алардын өз ара мамилелери, ошондой эле алар жараткан материалдык жана руханий баалуулуктар.

Маданий мамиле:

Азыркы учурда майыптыкты уникалдуулук, жеке өзгөчөлүк катары кароо тенденциясы башталды. Бул майыптыкты түшүнүүдөгү маданий мамиле болуп эсептелет.

Маданий мамиледе майыптык төмөнкүдөй түшүнүлөт:

- теринин түсү, диний ишеними, салты боюнча ар түрдүүлүк жана айырмачылык сыяктуу.
- бардык адамдар бирдей: адамдардын бири биринен айырмачылыгына карабастан коомдун турмушунун бардык аспектилери бардыгына бирдей жеткиликтүү болушу керек.
- ар бир адам кайталангыс жана инсан катары коом үчүн маанилүү!

⁸ https://studme.org/402056/pedagogika/inklyuzivnaya_kultura

Л

Ламбдацизм — неправильное произношение звука [Л]. Распространённый недостаток речи, это фонетическое нарушение, выражающееся в ненормативном произношении [Л] и [Л']. Проявляется искажением (межзубным, носовым, двугубным, губно-зубным) или отсутствием названных речевых звуков. Встречается в структуре дислалии, дизартрического синдрома, ринолалии.

Леворукость — врожденное или вынужденное преимущественно пользование левой рукой при выполнении целенаправленных действий. Левши составляют примерно 15 %, то есть левшой является каждый седьмой

Лексика (от др.-греч. τὸ λεξικόν — «относящийся к слову», от ἡ λέξις — «слово», «оборот речи») - вся совокупность слов, входящих в состав к.-л. языка или диалекта.

Лексико-грамматический (объединяющий слова, обнаруживающие сходство в лексическом значении и имеющие в результате этого общие грамматические признаки), характеризующийся единством лексических и грамматических свойств, соединяющий те и другие свойства.

Лексико-морфологический (от др.-греч. μορφή — «форма» и λόγος — «слово, учение») - относящийся к морфологии словообразования.

Ламбдацизм - [Л] тыбышынын туура эмес айтылышы. Көп кездешкен бузулууларга кирет, бул фонетикалык бузулуу, [Л] жана [Л'] туура эмес так эмес айтылуусунда. Ал бурмалануу (тиш аралык, мурун, эриндер менен айтылган, эриндер менен тиштер аркылуу айтылат же аталган сүйлөө тыбыштарынын жоктугу менен көрүнөт. Дислалия, дизартрия синдромунда, ринолалия структурасында кездешет.

Сологойчулук - бул максаттуу иш-аракеттерди жасоодо тубаса же басымдуу түрдө сол колду колдонуу. Солчулдар болжол менен 15% ды түзөт, башкача айтканда ар бир жетинчиси сологой

Лексика (байыркы грек тилинен τὸ λεξικόν - “сөзгө байланыштуу”, ἡ λέξις - “сөз”, “сөз кезеги”) - түзүлгөн сөздөрдүн толук жыйындысы, кандайдыр бир тилдин чине кирет же диалект.

Лексикалык-грамматикалык (лексикалык маанидеги окшоштуктарды ачкан жана ушул жалпы грамматикалык өзгөчөлүктөрдүн натыйжасында сөздөрдү бириктирүү), эки касиети тең айкалышып, лексикалык жана грамматикалык касиеттердин биримдиги менен мүнөздөлөт.

Лексико-морфологиялык (байыркы грек тилинен. μορφή - “форма” жана λόγος - “сөз, окутуу”) - морфологиянын сөз жасоого кирет.

Лепет - голосовые реакции ребенка на раздражители положительного характера; появляется на втором месяце жизни в виде разнообразных несложных комплексов звуков (гуление) и постепенно усложняется (многократное повторение слогов); при тяжелых речевых нарушениях обнаруживается у детей с опозданием и в более позднем возрасте.

Логическая пауза - пауза, разделяющая речь говорящего на речевые такты в соответствии со смысловыми и грамматическими связями между словами, характеризуется изменением высоты тона и голоса. В устной речи каждый речевой такт отделяется от другого остановками различной длительности и наполненности. Внутри речевого такта не может быть паузы, и все входящие в него слова произносятся слитно. Паузы могут совпадать со знаками препинания — грамматическими паузами, но могут быть и там, где на письме таковых нет.

Логическое ударение - выделение наиболее важного слова в ряду остальных слов для придания предложению точного смысла. Логическое ударение падает на то слово, которое имеет существенно важное, по намерению говорящего, значение.

Логичность речи - это коммуникативное качество, предполагающее умение последовательно, непротиворечиво и аргументированно оформлять выражаемое содержание. Для достижения логичности речи следует добиваться смысловой непротиворечивости высказывания.

Логоневроз - невроз, проявляющийся в форме расстройства речи (заикание невротическое). Речевое нарушение, которое проявляется изменениями плавности и ритма произношения слов и звуков.

Логопед - коррекционный педагог, занимающийся устранением недостатков речи у детей и взрослых. Логопед – это специалист, которые занимается выявлением нарушений речи у детей и их исправлением. Работа логопеда обязательно комплексная. В нее входит: развитие внимания, восприятия, памяти, мышления, моторики и т.д.

Балдыроо - баланын позитивдүү стимулдарга болгон үн реакциясы; жашоонун экинчи айында ар кандай жөнөкөй үндөрдүн комплекстери түрүндө пайда болот (гүрүлдөп) жана бара-бара татаалдашат (муундарды кайталап кайталоо); катуу сүйлөө бузулуулары барда ал кечигет жана өзүнүн курагынан өтүп пайда боло баштайт

Логикалык пауза - сүйлөөчүнүн сүйлөө деңгээлин жана үнүнүн өзгөрүшү менен мүнөздөлгөн сөздөрдүн ортосундагы семантикалык жана грамматикалык байланыштарга ылайык сүйлөө тилкесине бөлүүчү пауза. Оозеки сүйлөөдө ар бир сүйлөө тилкеси экинчисинен айырмаланып, узактыгы жана толуктугу ар кандай болот, сүйлөө тилкесинде эч кандай тыным болушу мүмкүн эмес жана ага кирген сөздөрдүн бардыгы чогуу айтылат. Тыныгуулар тыныш белгилери менен дал келиши мүмкүн - грамматикалык тыныгуу, бирок жазуу жүзүндө жок жерде болушу мүмкүн.

Логикалык басым - сүйлөмдүн так маанисин берүү үчүн башка сөздөрдүн ичинен эң маанилүү сөздү бөлүп көрсөтүү. Логикалык басым сөз сүйлөөчүнүн ниетине, маанисине ылайык, сөзсүз түрдө болот.

Сөздүн логикасы - бул билдирилген мазмундун кийинки, кабыл алынгыс жана негиздүү форматтоосунун өзгөрүшүн болжолдогон коммуникативдик сапат. Сөздүн логикасына жетишүү үчүн сөздүн маанилик жагына умтулуу керек.

Логоневроз - бул невроз, сүйлөөнүн бузулушу (невротикалык кекечтенүү) түрүндө байкалат. Сөздөрдүн жана тыбыштардын сүйлөө эркиндигинин жана ритминин өзгөрүшү менен байкалган сүйлөө бузулушу.

Логопед - бул балдардын жана чоңдордун сүйлөө бузулууларын жоюу менен алектенген коррекциялык педагог. Логопед - бул балдардын сүйлөөдө болгон жетишпестиктерин аныктап, аларды оңдогон адис. Логопеддин иши сөзсүз комплекстүү. Ага төмөнкүлөр кирет: кабыл алууну, эс тутумун, ой жүгүртүүсүн, кыймыл-аракет моторикасынын өнүктүрүүсүнө.

Логофобия (от др.-греч. λόγος — слово, речь, или др.-греч. γλῶσσα — язык) - навязчивый страх перед собственной речью, связанный с логоневрозом (заиканием) и мутизмом (лат. mutus — немой, безгласный), боязнь произнесения слов, речи.

Лица с инвалидностью - согласно социальной модели инвалидности, это лица с длительными физическими, психическими или сенсорными нарушениями, которые из-за барьеров, существующих в обществе и окружающей среде, могут ограничивать их способность эффективно участвовать в жизни общества и пользоваться равным статусом с теми, у кого подобных нарушений нет. Однако в русскоязычных странах чаще всего используется термин “недееспособный”, который в зависимости от его употребления содержит уничижительные, политические и/или медицинские коннотации

Логофобия (байыркы грек тилинен λόγος - сөз, сүйлөө, же байыркы грек тилинен γλῶσσα - тил) - логоневроз (кекечтенүү) жана мутизм (лат. mutus - дудук, үнсүз) менен байланышкан сөздөрдү айтуудан коркуу.

Ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар - майыптыктын социалдык моделине ылайык, бул узак мөөнөттүү физикалык, психикалык же сезүү бузулуулары бар, алар коомдогу жана айлана-чөйрөдөгү тоскоолдуктардан улам, коомго натыйжалуу катышуу мүмкүнчүлүгүн чектеп, бирдей статуска ээ болушат. мындай мыйзам бузуулары жок адамдар менен. Бирок, орус тилдүү өлкөлөрдө көбүнчө “ишке жарамсыз” термини колдонулат, анын колдонулушуна жараша кемсинтүү, саясий жана / же медициналык маанини камтыйт.

М

Медико-социальная экспертиза (МСЭ, МСЭК)

– определение в установленном порядке потребностей индивида, нуждающегося в мерах социальной защиты, включая реабилитацию, на основе оценки ограничений жизнедеятельности, вызванных стойким расстройством функций организма. Является одним из видов медицинской экспертизы.

В соответствии с Положением «О признании гражданина лицом с ограниченными возможностями здоровья» в редакции постановления Правительства Кыргызской Республики от 14 декабря 2016 года № 675 «О внесении изменений в некоторые решения Правительства Кыргызской Республики»:⁹

- документом, подтверждающим инвалидность и степень ограничения возможности здоровья, является справка медико-социальной экспертной комиссии и выписка из акта освидетельствования МСЭК.

Медицинская модель рассматривает инвалидность как атрибут человека, возникающий в результате состояния здоровья или травмы. Таким образом, ведение инвалидности – это, прежде всего вопрос профессиональной медицинской помощи с лечением и услугами, помогающими индивиду адаптироваться к данным обстоятельствам.

Медициналык-социалдык экспертиза (МСЭ, МСЭК)

- организмдин функцияларынын туруктуу бузулушунан келип чыккан майыптыкты баалоонун негизинде реабилитацияны кошо алганда, социалдык коргоо чараларына муктаж болгон адамдын муктаждыктарын белгиленген тартипте аныктоо. Бул медициналык кароонун түрлөрүнүн бири.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 14-декабрындагы No 675 “Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн айрым чечимдерине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому менен толукталган “Жаранды ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адам деп таануу жөнүндө” жобого ылайык.:

- майыптыкты жана майыптык даражасын тастыктаган документ медициналык-социалдык эксперттик комиссиянын маалымкаты жана МСЭКтин экспертизасынын күбөлүгүнөн көчүрмө.

Медициналык модель майыптыкты адамдын ден-соолугунун абалынан же жаракаттан келип чыккан касиет катары карайт. Ошентип, майыптыкты башкаруу, биринчи кезекте, адамдын ушул жагдайларга ылайыкташуусуна жардам берген дарылоо жана кызмат көрсөтүүлөр менен кесипкөй медициналык жардам көрсөтүү маселеси болуп саналат.

⁹ <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/93624>

Международная классификация функционирования, ограничений жизнедеятельности и здоровья (МКФ) - классификация, которая обеспечивает единый и стандартный язык и структуру описания статуса здоровья и связанных со здоровьем состояний. МКФ является частью "семейства" международных классификаций, разработанных Всемирной Организацией Здравоохранения.

Международная классификация функционирования, ограничений жизнедеятельности и здоровья детей и подростков (МКФ ДМ) - один из вариантов МКФ, учитывающий особенности развития и взаимодействия ребенка с окружающей средой. Признает, что функционирование и инвалидность особым образом взаимодействуют с развитием детей, например, когда дети учатся или завязывают новые отношения.

Менингит (от греч. menins — мозговая оболочка) — воспаление оболочек головного и спинного мозга. Различают вирусные, бактериальные, грибковые, туберкулезные, сифилитические и др. формы менингита. Первичный менингит возникает как самостоятельное заболевание, вторичный развивается как осложнение после травм или вследствие попадания инфекции из гнойного очага (при воспалении среднего уха). Тяжелые формы менингита могут приводить к поражениям ЦНС, проявляющимся впоследствии в разнообразных нарушениях зрительного и слухового анализаторов, опорно-двигательного аппарата, в снижении интеллекта и др.

Менингоэнцефалит (др.-греч. μῆνις (лат. meninx, род. п. meningis) — «мозговая оболочка» + др.-греч. ἐγκέφαλος — «головной мозг» + лат. -itis — суффикс, означающий воспаление) — воспаление оболочек и вещества головного мозга, может затронуть спинной мозг, вызывая паралич. Обозначает одновременное воспалительное поражение оболочек («менингеа») и вещества («энцефалон») головного мозга. Сочетанное воспаление может возникать изначально или являться результатом распространения патологического процесса. При вторичном вовлечении мозгового вещества менингоэнцефалит выступает осложнением менингита, при

Эл аралык иштөө, майыптык жана ден-соолук классификациясы (ФЧЭК) - ден-соолуктун абалын жана ден-соолукка байланыштуу шарттарды сүрөттөө үчүн бирдиктүү жана стандартташтырылган тилди жана түзүмдү камсыз кылган классификация. ФЧЭК дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму тарабынан иштелип чыккан эл аралык классификациялардын "үй-бүлөсүнүн" бир бөлүгү.

Балдардын жана жаштардын иштешинин, майыптуулугунун жана ден-соолугунун эл аралык классификациясы (ФЧЭК) - бул баланын айлана-чөйрө менен өнүгүүсүнүн жана өз ара мамилелеринин өзгөчөлүктөрүн эске алган ФЧЭК варианттарынын бири. Баланын өнүгүшү менен иштөө жана майып болуу өзгөчө жолдор менен өз ара аракеттенишет, мисалы, балдар жаңы мамилелерди үйрөнгөндө же жаңы мамиледе болгондо деп билет.

Менингит (грекче menins - meninges) - мээнин жана жүлүндүн чел кабыгынын сезгениши. Менингиттин вирустук, бактериялык, грибоктук, туберкулездик, сифилдик жана башка түрлөрү бар. Негизги менингит өз алдынча оору катары пайда болот, экинчиси жаракат алгандан кийин же ириңдүү инфекциясынын натыйжасында өнүгөт (ортоңку кулактын сезгенүүсү менен). Менингиттин оор формалары борбордук нерв системасынын жабыркашына алып келиши мүмкүн, ал кийинчерээк көрүү жана угуу анализаторлорунун, таяныч -кыймыл аппаратынын ар кандай бузулушунда, акыл -эстин төмөндөшүнө алып барат.

Менингоэнцефалит (байыркы грекче μῆνις (лат. Meninx, genis meningis) - "мээ кабыктары" + грекче ἐγκέφαλος - "мээ" + латынча -itis - сезгенүүнү билдирет) - мээдеги кабыкчалардын жана заттардын сезгенүүсү, жүлүнгө таасир этиши мүмкүн, шал ооруга алып келет. Мээнин кабыкчаларынын ("менингеа") жана заттардын ("энцефалон") бир эле учурда сезгенүү жаракатын билдирет. Бириккен сезгенүү алгач пайда болушу же патологиялык процесстин жайылышынын натыйжасы болушу мүмкүн. Медулланын экинчи ирет катышуусу менен менингоэнцефалит менингиттин татаалданышы, мээнин мембранасына сезгенүүнүн өтүшү менен

переходе воспаления на церебральные оболочки — осложнением энцефалита. Из-за незрелости гематоэнцефалитического барьера и иммунной системы заболеванию наиболее подвержены дети младшего возраста. Патология распространена повсеместно. Отдельные этиологические формы (комариный, клещевой менингоэнцефалит) отличаются эндемичностью и сезонностью.

Микроцефалия (от греч. mikros — маленький и kephale — голова) — значительное уменьшение размеров черепа (соответственно — головного мозга) при сохранении нормальных размеров других частей тела. Возникает в результате врожденного недоразвития или внутриутробного заболевания мозга, в частности вследствие перенесенных матерью в первые месяцы беременности вирусных заболеваний. При микроцефалии рост головы замедлен, черепные швы сужены, лицевая часть черепа преобладает над мозговой. Сопровождается интеллектуальной недостаточностью.

Миопия (близорукость) (от греч. myops — щурящий глаза) — нарушение зрения, вследствие которого страдающие им лица плохо видят отдаленные предметы. При миопии нарушена рефракция глаза, поэтому лучи света фокусируются не на сетчатке, как в норме, а впереди нее. Различают три степени.: слабая (до 3,0 диоптрий), средняя (3,0—6,0 диоптрий), сильная, или высокая (свыше 6,0 диоптрий). Близорукость даже высокой степени, будучи скорректирована очками, не определяет аномального развития, поскольку данная форма коррекции обеспечивает поступление полноценных зрительных стимулов. От сильной миопии необходимо отличать прогрессирующую (злокачественную), при которой наблюдаются органические изменения сосудистой и сетчатой оболочек глаза, приводящие к утрате зрения.

Минимальная мозговая дисфункция (ММД) — представляет собой широко распространенную форму нервно-психических нарушений детского возраста, это не поведенческая проблема, не результат плохого воспитания, а медицинский и нейропсихологический диагноз, который может быть поставлен только по результатам специальной диагностики.

- энцефалит оорусу. Кан-мээ тоскоолунун жана имундук системанын жетиле электигинен жаш балдар ооруга көбүрөөк чалдыгышат. Патология бардык жерде кездешет. Өзүнчө этиологиялык формалар (чиркей чакканда, кене менингоэнцефалити) эндемикалык жана сезондук болуп саналат.

Микроцефалия (грекче mikros - кичине жана kephale - баш) - дененин башка бөлүктөрүнүн нормалдуу өлчөмүн сактоо менен баш сөөгүнүн (тиешелүүлүгүнө жараша - мээнин) көлөмүнүн олуттуу азайышы. Бул тубаса өнүкпөгөндүктөн же жатын ичиндеги мээ оорусунун натыйжасында, айрыкча кош бойлуулуктун биринчи айларында энеси өткөрүп берген вирустук оорулардын натыйжасында пайда болот. Микроцефалия менен баштын өсүшү басаңдайт, баш сөөгүнүн тигиштери тарыйт, баш сөөгүнүн бет бөлүгү мээ үстүнөн басымдуулук кылат. Акыл -эс бузулуулары менен коштолот.

Миопия (алысты начар көрүү) (грек тилинен. миопс - көзүн чайкоо) - көрүү жөндөмүнүн начарлашы, анын кесепетинен жабыркаган адам алыскы нерселерди начар көрөт. Миопия менен көздүн сынуусу начарлайт, ошондуктан жарык нурлары кадимки шарттардагыдай торчого эмес, анын алдына багытталган. Үч даражасы бар: алсыз (3.0 диоптриге чейин), орточо (3.0-6.0 диоптер), күчтүү же жогорку (6.0 диоптерден жогору). Миопия, ал тургай, жогорку деңгээлде, көз айнек менен оңдолуп, анормалдуу өнүгүүнү аныктабайт, анткени бул коррекция формасы визуалдык стимулдардын толук кандуу берилишин камсыздайт. Прогрессивдүү (зыяндуу) миопияны оор миопиядан айырмалоо зарыл, мында көздүн кан тамыр жана торчо мембраналарында органикалык өзгөрүүлөр байкалып, көрүү жөндөмүн жоготууга алып келет.

Минималдуу церебралдык дисфункция (МЦД) - бул балалык мезгилдеги нейропсихикалык бузулуулардын кеңири таралган түрү; бул жүрүм-турум көйгөйү эмес, начар тарбиялоонун натыйжасы эмес, бирок медициналык жана нейропсихологиялык диагноз атайын диагноздун жыйынтыгы боюнча гана коюлат.

Внешние проявления заболевания у детей с минимальными мозговыми дисфункциями, на которые обращают внимание педагоги и родители, нередко бывают сходными и обычно характеризуются неорганизованностью, невнимательностью, медлительностью или, наоборот, гиперактивностью, тревожностью, неуверенностью в себе, трудностями общения со сверстниками, раздражительностью, конфликтностью, агрессивностью, снижением познавательных интересов.

Модифицированная (адаптированная) программа основывается на типовой или авторской программах, отличаясь внесёнными в неё изменениями. Внесённые коррективы не затрагивают концептуальных основ организации образовательного процесса, традиционной структуры занятий, присущих исходной программе.

Целью модифицированной программы является достижение наибольшей эффективности образовательного процесса путём учёта: особенностей образовательного учреждения, возраста, уровня подготовки обучающихся, режима и временных параметров осуществления деятельности, нестандартности индивидуальных результатов обучения и воспитания.

Модуляция (лат. *modulatio* — размеренность, ритмичность) голоса - изменение голоса по высоте, силе, тембру и длительности; при снижении слуха М.г. нарушается, что делает речь монотонной.

Мотивация (от лат. *movēre* «двигать») - побуждение к действию; психофизиологический процесс, управляющий поведением человека, задающий его направленность, организацию, активность и устойчивость; способность человека деятельно удовлетворять свои потребности.

Мимика (от др.-греч. *μῖμικὸς* «мимический, актёрский», далее из *μῖμιοναι* «подражать») — совокупность движений мышц лица, движений глаз человека, выражающая его состояние или его отношение к чему-то.

Мугалимдер жана ата-энелер көңүл бурган, мэ-эсинин минималдуу дисфункциясы бар балдардагы оорунун тышкы көрүнүштөрү көбүнчө окшош жана көбүнчө дисорганизм, көңүл бурбоо, жай же, тескерисинче, гиперактивдүүлүк, тынчсыздануу, өзүнө ишенбөөчүлүк, баарлашууда кыйынчылыктар менен мүнөздөлөт. курдаштары, кыжырдануу, конфликт, агрессивдүүлүк, танып-билүү кызыкчылыктарынын төмөндөшү.

Модифициланган (ылайыкташтырылган) программа ага киргизилген өзгөртүүлөр менен айырмаланып, типтүү же автордук программга негизделген. Киргизилген түзөтүүлөр билим берүү процессин уюштуруунун концептуалдык негиздерине, баштапкы программга мүнөздүү класстардын салттуу түзүмүнө таасирин тийгизбейт.

Өзгөртүлгөн программанын максаты: билим берүү мекемесинин өзгөчөлүктөрүн, студенттердин жаш курагын, даярдык деңгээлин, иш-чараларды жүзөгө ашыруу үчүн режим жана убакыт параметрлерин, стандарттуу эмес инсанды эске алуу менен билим берүү процессинин эффективдүүлүгүнө жетишүү. окутуунун жана тарбиялоонун натыйжалары.

Модуляция (лат. *modulatio* - регулярдуулук, ритм) - үндүн бийиктиги, күчү, тембри жана узактыгы боюнча өзгөртүү; угуу жөндөмүн жоготуу менен М. тынчсызданып, сүйлөөнү бир өңдүү кылат.

Мотивация (лат. *Movēre* "кыймылга") - аракетке түрткү; адамдын жүрүм-турумун көзөмөлдөгөн, анын багытын, уюштуруусун, активдүүлүгүн жана туруктуулугун белгилеген психофизиологиялык процесс; адамдын муктаждыктарын жигердүү канааттандыруу жөндөмдүүлүгү.

Мимика (байыркы грек тилинен *μῖμικὸς* "окшоштуруу, иш-аракет кылуу", андан кийин *μῖμιοναι* -дан "тууроо") - бул адамдын булчуңдарынын, көздөрүнүн кыймыл-аракеттеринин жыйындысы, анын абалын же бир нерсеге болгон мамилесин билдирет.

Мнемоника (др.-греч. μνημονικόν — искусство запоминания) - приёмы, обеспечивающие запоминание при помощи искусственных ассоциаций, совокупность специальных приёмов и способов, облегчающих запоминание нужной информации и увеличивающих объём памяти путём образования ассоциаций (связей)

Монолог (от др.-греч. μόνος — один и λόγος — речь) - речь, обращённая к слушателям или к самому себе, устное или письменное высказывание одного человека. Монолог — значительный по размеру отрезок речи, содержащий связанные между собой высказывания. Есть три типа монологов: 1) описание; 2) повествование; 3) рассуждение.

Моторика (лат. motus — движение) - двигательная активность организма, отдельных его органов или их частей; последовательность движений, которые в своей совокупности нужны для выполнения какой-либо определённой задачи.

Мультимодальный подход в обучении – это множественные формы представления и получения информации (аудиальной, визуальной, кинестетической, дигитальной и др.) Использование мультимодального подхода крайне важно при обучении детей с разными особенностями развития, в том числе инвалидности. Некоторые ограничения или специфика сенсорных, речевых, интеллектуальных или двигательных особенностей развития влияет на познавательную деятельность ребёнка. Детям оказывается поддержка в адаптации (например, слуховые аппараты для слабослышащих, кохлеарный имплант, очки, линзы и др.), которая способствует преодолению ограничений, но не у всех детей сохраняется многообразие «работающих» каналов восприятия.

Мультисенсорная (тактильная) книга– это «живая» книга с цветными рельефными рисунками, аппликациями, предметами, выполненными из различных материалов, по общему виду и ощущениям максимально приближенными к оригиналу.

Мутизм (лат. mutus — немой, безгласный) - отказ от речевого общения при сохранности речевого аппарата; наблюдается при психических заболеваниях, у застенчивых детей и т.д.

Мнемоника (байыркы грекче μνημονικόν - жаттоо искусствосу) - жасалма бирикмелердин жардамы менен жаттоону камсыз кылган ыкмалар, керектүү маалыматтарды жаттап алууну жеңилдеткен жана ассоциацияларды (байланыштар) түзүү аркылуу эс тутумун көбөйтүүчү атайын ыкмалар менен ыкмалардын жыйындысы).

Монолог (байыркы грек тилинен μόνος - бир жана λόγος - сүйлөө) - угуучуларга же өзүнө кайрылуу, бир адамдын оозеки же жазуу жүзүндөгү билдирүүсү. Монолог - бул байланышкан билдирүүлөрдү камтыган сүйлөөнүн маанилүү бөлүгү. Монологдордун үч түрү бар: 1) сүрөттөө; 2) баяндоо; 3) ой жүгүртүү.

Моторика (лат. motus - кыймыл) - дененин, анын айрым органдарынын же алардын бөлүктөрүнүн кыймылдоочу аракетин; жалпысынан белгилүү бир тапшырманы аткаруу үчүн зарыл болгон кыймылдардын ырааттуулугу.

Окутуудагы мультимодалдык мамиле - бул маалыматты сунуштоонун жана кабыл алуунун бир нече түрлөрү (угуу, көрүү, кинестетикалык, саныриптик ж.б.) .Мультимодалдык ыкманы колдонуу ар кандай өнүгүү мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдарды, анын ичинде майыптуулугу бар балдарды окутууда өтө маанилүү. Баланын сенсордук, сүйлөө, интеллектуалдык же кыймылдуу өнүгүү өзгөчөлүктөрүнүн айрым чектөөлөрү же өзгөчөлүктөрү таасир этет. Балдарга адаптациялоо боюнча колдоо көрсөтүлөт (мисалы, начар угууга арналган угуу аппараттары, кохлеардык имплант, көз айнек, линза ж.б.), бул чектөөлөрдү жеңүүгө жардам берет, бирок баардык эле балдарда «иштөөчү» ар кандай кабылдоо каналдары жок.

Мультисенсордук (тийүүчү) китеп - бул түстүү рельефтик чиймелери, аппликациялары, ар кандай материалдардан жасалган нерселер, жалпы көрүнүшү жана түпнускасына мүмкүн болушунча жакын болгон "тирүү" китеп.

Мутизм (лат. mutus - үнсүз, үнсүз) - сүйлөө аппараты жакшы абалда, бирок баланын оозеки байланыштан баш тартуусу; айрыкча психикалык ооруларда, уялчаак балдарда ж.б. кездешет.

Н

Назализация (от фр. nasal — носовой < лат. nasus — нос) - приобретение звуком (главным образом гласным) носового тембра вследствие опускания небной занавески и одновременного выхода воздушной струи через рот и нос.

Нарушение согласно МКФ - это утрата или отклонение от нормы структуры тела или физиологической функции (в том числе психических функций), где нарушение означает значительное отклонение от установленных статистических норм. Термин отклонение в данном случае используется для отражения значимого отклонения от общепринятых статистических норм (т.е. как отклонение от средней популяционной величины, принятой в качестве стандартной нормы) и он должен использоваться только в этом смысле.

Нарушение в развитии или расстройство - также называемое “детской инвалидностью”.

1) Нарушение, как правило, впервые проявляется до или во время рождения или в младенчестве, детстве или подростковом возрасте. Определяется согласно возрастным норм. Может быть генетическим или приобретенным, и обычно длится в течение всей жизни человека. Может вызвать трудности с языком, мобильностью, обучением и самостоятельной жизнью.

Назализация (французча мурун - мурун <лат. nasus - мурун) - таңдай көшөгөсүнүн түшүрүлүшүнө жана ооз менен мурун аркылуу аба агымынын бир мезгилде чыгарылышына байланыштуу мурун тембрин үн (негизинен, үндүү) аркылуу алуу.

Эл аралык иштөө, майыптык жана ден-соолук классификациясы боюнча бузуу (ФЧЭК) - бул дене түзүлүшүнүн же физиологиялык иштин (анын ичинде психикалык функциялардын) ченемдеринин жоголушу же четтөөсү, анда бузуу белгиленген статистикалык ченемдерден олуттуу четтөөнү билдирет. Бул учурда четтөө термини жалпы кабыл алынган статистикалык ченемдерден олуттуу четтөөнү чагылдыруу үчүн колдонулат (б.а., популяциядан четтөө, стандарттык норма катары кабыл алынат) жана ушул мааниде гана колдонулушу керек.

Өсүүнүн жана өнүгүүнүн бузулушу - “баланын майыптыгы” деп да аталат.

1) Бузулуу, адатта, төрөлгөнгө чейин же төрөлгөндө же ымыркай, балалык же өспүрүм кезинде болот. Жаш нормаларына ылайык аныкталат. Генетикалык же башка себептерден келип чыгышы мүмкүн, адамдын бүткүл өмүрүнө чейин сакталат. Тил, мобилдүүлүк, билим алуу жана өз алдынча жашоо кыйынчылыктарын жаратышы мүмкүн. Буга мисал катары аутизм спектринин

Примеры включают расстройства аутистического спектра, детский церебральный паралич, потерю слуха, интеллектуальные нарушения и нарушения зрения.

2) Нарушение нормального темпа психического развития, когда отдельные психические функции (память, внимание, мышление, эмоционально-волевая сфера) отстают в своём развитии от принятых психологических норм для данного возраста.

Нарушение зрительного образа буквы - смешение букв со сходным зрительным образом, зеркальное письмо.

Нарушение зрительного образа слова - нарушение буквенного состава слова.

Нарушение структуры слова - упрощение слова, перестановки, недописывание, слияние и расщепление слов.

Нарушение чтения и письма - резкое затруднение в овладении графической формой речи, связанное чаще всего с общим недоразвитием речи у детей при нормальном слухе и нормальных умственных способностях; проявляется чаще всего в общем искажении звукового состава слов и замене букв.

Нейропсихолог, клинический психолог - работа которого основывается на знании и учете закономерностей развития и функционирования нервной системы ребенка в онтогенезе.

Детский нейропсихолог проводит диагностику уровня сформированности высших психических функций ребенка и выявляет те области мозга, которые недостаточно созрели для выполнения "своих обязанностей", что приводит к трудностям в обучении, социальном взаимодействии, проблемам в поведении.

Небная расщелина, хейлосхизис (cheiloschisis) - аномалия развития: полное или частичное незаращивание тканей неба, в результате, чего по средней линии имеется сообщение между ротовой и носовой полостями; приводит к нарушению сосания, глотания, а в дальнейшем и звукопроизношения.

бузулушу, церебралдык шал оорусу, угуунун начарлашы, акыл-эс бузулуулары жана көрүүнүн бузулушу кирет.

2) психикалык өнүгүүнүн жана жеке психикалык функциялар (эс тутум, көңүл буруу, ой жүгүртүү, эмоционалдык-эртүү чөйрө) өз өнүгүүсүндө белгилүү бир жашка чейинки кабыл алынган психологиялык ченемдерди артта калтырганда, психикалык

Тамганын визуалдык сүрөтүнүн бузулушу - визуалдык жактан окшош тамгаларды күзгү сыяктуу жазуу.

Сөздүн визуалдык образы бузулушу - сөздүн тамга курамынын бузулушу.

Сөздүн түзүлүшүнүн бузулушу - сөздү жөнөкөйлөтүү, орун алмаштыруу, сүрөттөмөнү төмөндөтүү, сөздөрдү бириктирүү жана бөлүү.

Окуу жана жазуу бузулуштары - сүйлөөнүн графикалык формасын өздөштүрүүнүн кескин кыйынчылыгы, көбүнчө угуусу жана акыл -эси нормалдуу болгон балдардын жалпы өнүкпөгөндүгү менен байланыштуу; көбүнчө сөздөрдүн үн курамын жалпы бурмалоодо жана тамгаларды алмаштырууда көрүнөт.

Нейропсихолог, клиникалык психолог - анын иши билимге жана онтогенезде баланын нерв системасынын өнүгүү жана иштөө закон ченемдүүлүктөрүн эске алууга негизделген.

Балдар нейропсихологу баланын жогорку психикалык функцияларынын калыптануу деңгээлин аныктап, мээнин "өз милдеттерин" аткарууга жетиле элек жерлерин аныктайт, бул окуу кыйынчылыктарына, социалдык өз ара аракеттенүүгө жана жүрүм-турум көйгөйлөрүнө алып келет.

Таңдайдын жараңкасы, хейлосхизис (cheiloschisis) - өнүгүү аномалиясы: таңдайдын ткандарынын толук же жарым-жартылай өспөй калышы, натыйжада ортоңку сызыкта ооз жана мурун көңдөйүнүн ортосунда байланыш пайда болот; соруунун, жутуунун, кийинчерээк сүйлөөнүн бузулушуна алып келет.

Небо мягкое (лат. palatum molle s. pendulum)

- задняя подвижная часть неба; во время глотания, жевания и речи происходит различные движения мягкого неба.

Небо твердое (лат. palatum) - часть неба, имеющая костную основу, покрытую сверху и снизу слизистой оболочкой. Небо является составной частью артикуляционного аппарата.

Недеепособность - признание судом неспособности лица вследствие психического расстройства (психического заболевания) понимать смысл своих действий или контролировать их, в результате чего назначается законный опекун, представляющий лицо во всех юридически значимых действиях.

Независимая жизнь - люди с инвалидностью имеют возможность жить также как другие люди в данном обществе; выбирать самим, как жить; самим решать, что делать, с кем встречаться и куда пойти, будучи ограниченным лишь в той степени, в которой ограничены другие люди, не имеющие инвалидности.

Нистагм – (название происходит от др.-греч. νυσταγμός — дремота) - это произвольные ритмические колебательные движения глаз высокой частоты (до нескольких сотен в минуту), судорожные движения глазных яблок.

Нормативное развитие -

1. В возрастной психологии понятие «нормативное (нормальное) развитие» рассматривается как набор статистически определяемых количественных показателей, характеризующих срез психического развития в конкретный возрастной момент.

2. Специальная психология предлагает для более четкого определения «нормативного развития» использовать понятие «идеальная программа развития» (Н.Я. и М.М. Семаго). Под этим подразумевается своевременное поступательное формирование взаимосвязанных функций и их систем в условиях их «идеальной» обусловленности генетическими законами и таким же «идеальным» воздействием внешних факторов. Естественно, «идеальная модель» может существовать только как программа развития некоего «идеального» ребенка в идеальных условиях, каждый же конкретный случай имеет индивидуальные различия онтогенеза.

Жумшак таңдай (лат. palatum molle s. pendulum) - таңдайдын арткы кыймылдуу бөлүгү; жутуу, чайноо жана сүйлөө учурунда жумшак таңдайдын ар кандай кыймылдары пайда болот.

Катуу таңдай (лат. palatum) - таңдайдын жогору жана төмөн жагында былжыр чел менен капталган, сөөктүү бөлүгү. Таңдай - артикуляция аппаратынын ажырагыс бөлүгү.

Ишке жөндөмсүздүк - сот тарабынан адамдын акыл-эсинин бузулушунан (психикалык оорудан) улам өзүнүн иш-аракетинин маанисин түшүнө албай же аларды башкара албагандыгын, анын натыйжасында бул адамга мыйзамдуу өкүл дайындалат, ал өкүл юридикалык жактан олуттуу иш-аракеттерди алып барат.

Көзкарандысыз жашоо - ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар башка коомдогу адамдар сыяктуу эле жашоо мүмкүнчүлүгүнө ээ; кандай жашоо керектигин өзүбүз тандап алабыз; башка мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар чектелген деңгээлде гана чектелип, эмне кылууну, ким менен жолугушууну жана кайда барууну өзүлөрү чечишет.

Нистагм - (берилген аталыш байыркы грек тилинен келген. νυσταγμός - уйкусууро. Бул көздүн жогорку жыштыктагы (минутага бир нече жүзгө чейин) ыргаксыз термелүү кыймылдары, көз алмасынын бат-бат кыймылдары.

Нормативдик өнүгүү -

1. Өнүгүү психологиясында “ченемдик (нормалдуу) өнүгүү” түшүнүгү белгилүү бир жаштагы психикалык өнүгүү бөлүмүн мүнөздөгөн статистикалык аныкталган сандык көрсөткүчтөрдүн жыйындысы катары каралат.

2. Атайын психология “ченемдик өнүгүүнү” (Н.Я. и М.М. Семаго) так аныктама берүү үчүн “идеалдуу өнүгүү программасы” түшүнүгүн колдонууну сунуш кылат. Бул генетикалык мыйзамдар жана тышкы факторлордун ошол эле “идеалдуу” таасири менен өз ара байланышкан функциялардын жана алардын тутумдарынын өз убагында “идеалдуу” шартталуусунун прогрессивдүү калыптануусун билдирет. Табигый түрдө, “идеалдуу модель” белгилүү бир “идеалдуу” баланы идеалдуу шарттарда өнүктүрүүнүн программасы катары гана жашай алат, бирок ар бир конкреттүү учур онтогенезде жекече айырмачылыктарга ээ.

О

Обучение - это специально организованный, управляемый процесс взаимодействия учителей и учеников, направленный на усвоение знаний, умений, навыков, формирование мировоззрения, развитие умственных сил и потенциальных возможностей обучаемых, закрепление навыков самообразования в соответствии с поставленными целями.

Обучающая программа (обучающий алгоритм), полное описание процесса обучения, содержащее учебный материал, задания, необходимые для его усвоения, и указания по их выполнению и контролю. Различают линейные и разветвленные обучающие программы. В линейной обучающей программе учащиеся знакомятся с каждой частью материала в одинаковой последовательности. Для линейных обучающих программ характерен небольшой объем преподаваемого материала, что облегчает учащимся составление (выбор) правильного ответа и, следовательно, ускоряет процесс обучения. В разветвленной обучающей программе ответ используется главным образом для того, чтобы вести обучающегося дальше по одному из разветвлений программы. Разветвленная обучающая программа может быть использована для объяснения учащемуся, в чем ошибочность его ответов, позволяет вы

Билим берүү - бул атайын уюштурулган, көзөмөлдөнүүчү мугалимдер менен окуучунун ортосундагы өз ара аракеттенүү процесси, ал билимдерди, жөндөмдөрдү, көндүмдөрдү өздөштүрүүгө, дүйнө таанымды калыптандырууга, окуучулардын психикалык күчүн жана потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүгө, коюлган максаттарга ылайык өзүн өзү тарбиялоого багытталган.

Окутуу программасы (окутуу алгоритми), окуу процессинин материалын камтыйт, аны өздөштүрүү үчүн зарыл болгон тапшырмалар жана аларды ишке ашыруу жана контролдоо боюнча көрсөтмөлөрдү толук камтыган программа. Сызыктуу жана тармактуу окуу программалары бар. Сызыктуу окуу планында студенттер ар бир материал менен бирдей ырааттуулукта тааныштырылат. Сызыктуу окутуу программалары үчүн, окутулуучу материалдын аз өлчөмү мүнөздүү, бул студенттерге туура жоопту түзүүнү (тандоону) жана демек, окуу процессин тездетүүнү жеңилдетет. Бөлүнгөн окуу куралында, жооп негизинен окуучуну программанын айрыларынын бири боюнча жетектөө үчүн колдонулат. Окуучуга анын жоопторунун катасы эмнеде экенин түшүндүрүү үчүн кеңири окутуу программасын колдонсо болот, өткөн курсту өздөштүргөн балдарды аныктоого жана түшүндүрмөнүн

явить учащих, которые усвоили пройденного курса, и отослать их к началу объяснения, дает возможность учащемуся с хорошей подготовкой пройти курс быстрее других.

Общение - сложный, многоплановый процесс установления и развития контактов между людьми, порождаемый потребностями совместной деятельности и включающий в себя как минимум три различных процесса: коммуникацию (обмен информацией), интеракцию (обмен действиями) и социальную перцепцию (восприятие и понимание партнера).

Обучающийся ребенок с инвалидностью или с СОП - физическое лицо, имеющее недостатки в физическом и (или) психологическом развитии, подтвержденные психолого-медико-педагогической консультацией и препятствующие получению образования без создания специальных условий.

Содержание образования и условия организации обучения и воспитания обучающихся с СОП определяются адаптированной образовательной программой.

Общее недоразвитие речи (ОНР) - сложные речевые расстройства, проявляющиеся в нарушении формирования всех сторон речи (звуковой, лексико-грамматической, семантической) у детей с нормальным интеллектом и полноценным физическим слухом. Термин ОНР разработан Левиной Р.Е. в 50х-60х годах XX века.

Образовательный стандарт - совокупность норм и правил, определяющая образовательный минимум содержания основных образовательных программ, базовые требования к качеству подготовки выпускников, предельно допустимую учебную нагрузку обучающихся.

Ограничение активности - затруднения физической активности, которые может испытывать тот или иной человек, может варьироваться от незначительного до серьезного отклонения с точки зрения качества или количества при выполнении действий способом или в той степени, которая ожидается от людей без заболеваний.

башталышына жөнөтүүгө мүмкүнчүлүк берет, жакшы даярдыгы бар окуучуга тестти аягына чыгарууга мүмкүнчүлүк берет. албетте башкаларга караганда ылдамыраак болот.

Байланыш (баарлашуу) - бул адамдардын ортосундагы байланыштарды орнотуунун жана өнүктүрүүнүн татаал, көп кырдуу процесси, бул биргелешкен иш-аракеттердин муктаждыктарынан келип чыгат жана өзүнө үч түрдүү процессти камтыйт: баарлашуу (маалымат алмашуу), интеракция (иш-аракеттерди алмашуу) жана социалдык кабылдоо (кабыл алуу жана түшүнүү).

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү окуучу же атайын окууда мүмкүнчүлүгү бар балдар - бул физикалык жана (же) психологиялык өнүгүү жагынан майыптыгы бар, психологиялык, медициналык -педагогикалык консультация менен тастыкталган жана өзгөчө шарттарды түзбөстөн билим алууга тоскоол болгон индивид.

Билим берүүнүн мазмуну менен окуучуларды окутууну жана тарбиялоону уюштуруунун шарттары ылайыкташтырылган билим берүү программасы менен аныкталат.

Жалпы сүйлөөнүн өнүкпөгөндүгү (ЖСӨ) - бул акыл-эси толук жана толук кандуу физикалык угуусу бар балдарда сүйлөөнүн бардык аспектилеринин (үн, лексика-грамматикалык, семантикалык) калыптанышынын бузулушунда байкалган татаал сүйлөө бузулушу. ЖСӨ термини XX кылымдын 50-60-жылдарында Р.Е.Левина тарабынан пайда болгон.

Билим берүү стандарты - бул базалык билим берүү программаларынын мазмунунун билим берүү минимумун, бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун сапатына карата негизги талаптарды, окуучулардын уруксат берилген окуу жүктөмүн аныктаган ченемдердин жана эрежелердин жыйындысы.

Кыймыл-аракеттин чектелишүүсү - адам физикалык кыймыл-аракетти башынан кечериши мүмкүн болгон кыйынчылыктар, ал абал жеңилден өтө оор бузулууларды камтыйт, кыймыл аракети аткарып жатканда сапаты жана саны жактан каралат.

Ограничение возможностей здоровья - любая утрата психической, физиологической или анатомической структуры, или функции либо отклонение от них, влекущие полное или частичное ограничение способности или возможности осуществлять бытовую, социальную, профессиональную или иную деятельность способом и в объеме, которые считаются нормальными для человека при прочих равных возрастных, социальных и иных факторах. В зависимости от степени возможности компенсации или восстановления ограничение возможностей здоровья может быть временным или постоянным...”

Ограничение жизнедеятельности (ОЖД) - полная или частичная утрата лицом способности или возможности осуществлять основные компоненты повседневной жизни.

Понятие используется в медико-социальной экспертизе, на его основе производится экспертная оценка инвалидности — установление группы инвалидности.

Олигофрения (др.-греч. ὀλίγος «малый» + φρήν «ум») - это врожденное (во внутриутробном периоде) или приобретенное (во время родов) или в первые три года жизни заболевание, которое характеризуется недоразвитостью психики и в особенности интеллекта. Это наиболее распространенная клиническая форма нарушения умственного развития. В отличие от деменции, олигофрения не прогрессирует — уровень недоразвитости интеллекта стабилен, а при специализированном влиянии и воспитании даже повышается. Лечение зависит от степени олигофрении. И для того чтобы начать его своевременно необходимо распознать признаки заболевания еще в раннем возрасте.

Олигофренопедагогика - отрасль дефектологии, изучающая проблемы воспитания и обучения людей с нарушениями умственного/интеллектуального развития, и вопросы их социальной реабилитации.

Олигофренопедагог - это специалист со специальным высшим педагогическим образованием, осуществляющий обучение и воспитание детей с нарушениями умственного/интеллектуального развития.

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрүн чектөө - психикалык, физиологиялык же анатомиялык түзүлүшүн, функциясын жоготуу же алардан четтөө, күнүмдүк, коомдук, кесиптик же башка иш-аракеттерди жөндөмдүүлүгүн же жөндөмүн толук же жарым -жартылай чектөөгө алып келет. адам үчүн нормалдуу деп эсептелген өлчөм, башка нерселердин бардыгы тең жаш, социалдык жана башка факторлор. Ордун толтуруу же калыбына келтирүү мүмкүндүгүнө жараша, майыптык убактылуу же туруктуу болушу мүмкүн ... ”

Жашоону чектөө (ЖЧ) - адамдын күнүмдүк жашоонун негизги компоненттерин жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн же жөндөмүн толугу менен же жарым-жартылай жоготуу.

Концепция медициналык-социалдык экспертизада колдонулат. Анын негизинде майыптыкка эксперттик баа берилет.

Олигофрения (байыркы грек. ὀλίγος «аз» + φρήν «акыл») - бул тубаса (бала эненин курсагында жатканда) же тубаса эмес (төрөт учурунда), же жашоонун алгачкы үч жылында, ар кандай психикалык өнүкпөй калуусу жана интеллектин өзгөчөлүктөрү себеп болот. Бул өтө кеңири тараган интеллектин бузулуусунда клиникалык форма болуп саналат. Деменциядан айырмаланып, олигофрения өнүкпөйт - интеллектуалдык өнүкпөгөн деңгээл туруктуу, ал тургай атайын билим менен жогорулайт. Дарылоо акыл-эс артта калуу даражасына жараша болот. Ал эми аны өз убагында таануу үчүн оорунун белгилерин эрте билүү керек.

Олигофренопедагогикасы - бул интеллектуалдык бузулуулары бар балдарды тарбиялоо жана окутуу маселелерин жана аларды социалдык реабилитациялоо маселелерин изилдөөчү дефектологиянын бир бөлүмү.

Олигофренопедагог - бул интеллектисинде бузулуулары бар балдарды окуткан жана тарбиялаган атайын педагогикалык жогорку билими бар адис.

Онтогенез (от др.-греч. ὄν, лат. on > род. ὄντος, ontos «сущий» + γένεσις, genesis «зарождение») - совокупность последовательных морфологических, физиологических и биохимических преобразований организма от его зарождения до конца жизни; индивидуальное развитие организма.

Организованная самопомощь (Self help). Действия и меры, предпринимаемые в контексте укрепления здоровья непрофессиональными работниками или лицами (имеются в виду непрофессионалы в отношении здравоохранения) с целью изыскания, мобилизации необходимых средств для укрепления, поддержания или восстановления здоровья людей или контингентов населения.

Орфография (др.-греч. ὀρθογραφία— «прямой, вертикальный; правильный, справедливый», и γράφω— «писать») - это единообразие передачи слов и грамматических форм речи на письме; система правил, определяющих единообразие способов передачи речи на письме. Также раздел лингвистики, изучающий это.

Отит¹⁰ - воспалительный процесс уха. Различают воспаление наружного уха — паружный отит, воспаление среднего уха — средний отит, воспаление внутреннего уха — внутренний отит, или лабиринтит. Воспалительный процесс в наружном ухе (фурункулы, экзема и др.), как правило, не вызывает стойких нарушений слуха.

Острый средний отит в большинстве случаев заканчивается выздоровлением, однако при неблагоприятных условиях он переходит в хроническую форму: из уха постоянно или периодически выделяется гной, слух остается пониженным, а иногда постепенно ухудшается. Как при остром, так и при хроническом гнойном отите могут возникать серьезные осложнения: воспаление внутреннего уха (лабиринтит), воспаление мозговых оболочек (менингит), абсцесс (нарыв) мозга, заражение крови (сепсис), паралич лицевого нерва и др.

Охранительное торможение – (физиологическое), термин, введенный И. П. Павловым для обозначения комплекса явлений, возникающих в нервных клетках при определенных условиях. К этим условиям он относил перегрузки, вызывающие прекращение деятельности клеток (запредельное торможение), а также состояние сна и некоторые др.

Онтогенез (байыркы грек тилинен ὄν, лат. On> ὄντος тукуму, ontos “бар” + γένεσις, генезис “келип чыгуу”) - организмдин пайда болгон мезгилинен баштап, өмүрүнүн акырына чейин, кийинки морфологиялык, физиологиялык жана биохимиялык өзгөрүүлөрдүн жыйындысы; организмдин индивидуалдык өнүгүшү.

Өз алдынча жардам уюштуруу (Self help). Адамдардын же калктын ден-соолугун чыңдоо, сактоо же калыбына келтирүү үчүн керектүү каражаттарды издөө, мобилизациялоо максатында ден-соолукту чыңдоо жаатында иш-чаралар же чаралар (карапайым адамдар ден-соолугуна байланыштуу).

Орфография (байыркы грекче ὀρθογραφία - “түз, тик; туура, калыс”, жана γράφω - “жазуу”) - сөздөрдүн жана грамматикалык сүйлөө формаларынын жазуу жүзүндө берилишинин бир түрдүүлүгү; сөздү жазуу жүзүндө берүү ыкмаларынын бирдейлигин аныктаган эрежелер тутуму. Муну лингвистика бөлүмү окутат.

Отит - кулактын сезгенүү процесси. Сырткы кулактын сезгенүүсүн айырмалаңыз - орто отит, Ортоңку кулактын сезгениши - ортонку отит, ички кулактын сезгениши - ички отит, же лабирит. Сырткы кулактагы сезгенүү процесстери (чыйкан, экзема ж. б..), угуунун начарлашына алып келбейт.

Көп учурда курч отит калыбына келүү менен аяктайт, бирок жагымсыз шарттарда ал өнөкөткө айланып кетет: ириң дайыма же мезгил - мезгили менен кулактан бөлүнүп чыгат, угуу начар бойдон калат, кээде бара -бара начарлайт. Оор курч жана өнөкөт ириңдүү отит ооруларында олуттуу кыйынчылыктар пайда болушу мүмкүн: ички кулактын сезгенүүсү (лабиринтин), мээнин сезгениши (менингит), мээнин абсцеси (абсцесс), кан уулануу (сепсис), беттеги булчуңдардын шал оорусу жана башкалар.

Коргоочу токтотуу - бул физиологиялык, И.П.Павлов тарабынан белгилүү шарттарда нерв клеткаларында пайда болгон кубулуштардын комплексин белгилөө үчүн киргизилген термин. Ушул шарттарга ылайык, ал клеткалардын иштешин токтотуучу ашыкча жүктөмдөрдү (чектен ашканда токтоотуу механизми), ошондой эле уйкунун абалын жана башка кээ бир себептерди айткан.

¹⁰ <http://www.defectology.ru/o/otit.html>

Ухудшение функционального состояния коры головного мозга проявляется и в том, что «работоспособность» нервных клеток снижается, и после небольшой нагрузки они впадают в состояние охранительного торможения.

Подобные явления охранительного торможения возникают и у нормотипичных взрослых людей при переутомлении, недосыпании, воздействию чрезмерно сильных раздражителей. Почти каждый человек может припомнить такое, например, состояние: трудно сосредоточить на чем-либо внимание, все происходящее вокруг воспринимается неясно, трудно припомнить то, что всегда легко вспоминалось.

У здоровых людей такие состояния возникают редко и в связи с каким-нибудь особым обстоятельством. Между тем у детей, перенесших какое-либо поражение головного мозга, эти состояния охранительного торможения (изученные и описанные академиком И. П. Павловым и его учениками под названием «фазовых» состояний) возникают часто. Иногда они носят мерцающий, кратковременный характер, а иногда могут длиться целые месяцы и даже годы. Пока нервные клетки коры головного мозга ребенка находятся в состоянии охранительного торможения, его умственная работоспособность оказывается резко сниженной. Однако это снижение временное, преходящее.

Оценка - процесс, который включает в себя обследование, взаимодействие и наблюдение за отдельными лицами или группами с фактическими или возможными состояниями здоровья, нарушениями, ограничениями активности или участия. Оценка может потребоваться для проведения реабилитационных мероприятий или для оценки права на получение образовательной поддержки, социальной защиты или других услуг.

Оценка, в педагогике - выраженное мнение преподавателя (другого проверяющего лица) об уровне знаний ученика (качестве его работы) посредством выставления соответствующего балла.

Оценка потребностей в охране здоровья – систематическая процедура определения характера и масштаба проблем, испытываемых определенной популяцией, прямо или косвенно воздействующих на здоровье.

Мээ кабыгынын функционалдык абалынын начарлашы нерв клеткаларынын "иштөө жөндөмү" төмөндөп, бир аз жүктөлгөндөн кийин алар коргоочу тормоз абалына түшкөндүгүндө да байкалат.

Ушундай эле коргонуу токтотуу механизми нормалдуу типтеги чоң кишилерде ашыкча иштөө, уйкунун жетишсиздиги жана өтө күчтүү стимулдарга дуушар болуу. Муну дээрлик ар бир адам эстей алат, мисалы, бир абалды: бир нерсеге көңүл буруу кыйын, айлана-чөйрөдө болуп жаткандардын бардыгы түшүнүксүз сезилет, ар дайым оңой менен эстелген нерселерди эстөө кыйын.

Дени сак адамдарда мындай шарттар сейрек кездешет жана айрым өзгөчө жагдайларга байланыштуу. Ошол эле учурда, мээге кандайдыр бир зыян келтирген балдарда, бул коргоочу токтотуу абалдары (академик И.П. Павлов жана анын окуучулары тарабынан "фаза" абалынын аталышы менен изилденип, сүрөттөлгөн) көп кездешет. Кээде алар жылтылдап, кыска өмүр сүрүшөт, кээде алар айлап, ал тургай бир нече жылга созулуп кетиши мүмкүн. Баланын мээ кабыгынын нерв клеткалары коргоочу токтотуу абалында болсо, анын акыл-эси кескин төмөндөйт. Бирок, бул төмөндөө убактылуу.

Баалоо - ден-соолугунун чыныгы же мүмкүн болгон абалы, начарлашы, ишмердүүлүгүндө же катышуусунда чектелген адамдарды же топторду текшерүүнү, өз ара аракеттенүүнү жана байкоону камтыган процесс. Калыбына келтирүү иш-чараларын жүргүзүү үчүн же билим берүү, социалдык жактан коргоо же башка кызмат көрсөтүүлөргө ылайыктуулукту баалоо үчүн талап кылынышы мүмкүн.

Баалоо, педагогикада - мугалимдин (же текшерүүчүнүн) окуучунун билим деңгээли (анын ишинин сапаты) жөнүндө, тиешелүү баллды коюу менен билдирилген пикири.

Ден-соолукка болгон муктаждыктарды баалоо - бул ден-соолукка түздөн-түз же кыйыр түрдө таасир этүүчү, белгилүү бир калктын көйгөйлөрүнүн мүнөзүн жана көлөмүн аныктоонун системалуу жол-жобосу.

При оценке потребностей используются эпидемиологические, социально-демографические и качественные методы для описания проблем со здоровьем и вызванных внешними условиями, социальных, экономических и поведенческих детерминант.

Ден-соолук көйгөйлөрүн жана экологиялык, социалдык, экономикалык жана жүрүм-турумдук детерминанттарды сүрөттөө үчүн муктаждыктарды баалоодо эпидемиологиялык, социалдык-демографиялык жана сапаттык методдор колдонулат.

Пандус (фр. pente douce — пологий скат)— пологая наклонная площадка, соединяющая две разновысокие горизонтальные поверхности, обычно для обеспечения перемещения колёсных транспортных средств с одной на другую.

Пандусы помогают маломобильным группам населения преодолевать лестничные пролеты, ступеньки, высокие пороги и другие барьеры, которых не замечает большинство людей. К маломобильным группам относятся не только люди с инвалидностью и родители с детскими колясками, это также пожилые люди, беременные женщины и те, кто страдает заболеваниями опорно-двигательного аппарата, ограничивающими возможности передвижения.

Пандусы устанавливаются в жилых домах, общественных и производственных зданиях. Согласно инструкциям, они должны быть во всех общественных пространствах, чтобы обеспечить доступ маломобильных граждан к социально значимым объектам. Бывают исключения, когда установить пандус технически невозможно, и тогда вход должен быть оборудован кнопкой вызова или лифтом. Но в большинстве случаев, если есть лестница, можно подобрать и подходящий вид пандуса.

Виды пандусов по типу конструкции

- Стационарные.
- Откидные.
- Съёмные.

Пандус (фр. Pente douce - жумшак эңкейиш) – бул деңгөлөктүү унаалардын биринен экинчисине кыймылын камсыз кылуу үчүн, ар кандай бийиктиктеги эки горизонталдуу бетти бириктирген жумшак жантайыңкы платформа.

Пандустар кыймылдоо мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга тепкичтерди, бийик босоголорду жана көпчүлүк байкабаган тоскоолдуктарды жеңүүгө жардам берет. Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга майыптар жана коляскалуу ата-эnelер гана эмес, улгайган адамдар, кош бойлуу аялдар жана кыймыл -аракетти чектелген таяныч -кыймыл системасынын оорулары менен жабыркагандар кирет.

Пандустар турак үйлөргө, коомдук жана өндүрүштүк имараттарга орнотулган. Көрсөтмөлөргө ылайык, алар чектелген адамдардын социалдык маанилүү объектилерге кирүүсүн камсыз кылуу үчүн бардык коомдук жайларда болушу керек. Пандусту орнотуу техникалык жактан мүмкүн болбогон учурлар бар, андан кийин кире бериш чалуу баскычы же лифт менен жабдылууга тийиш. Бирок көпчүлүк учурларда, эгерде тепкич болсо, сиз пандустун ылайыктуу түрүн тандай аласыз.

Курулуштун түрлөрү боюнча пандустардын түрлөрү

- Стационардык.
- Бүктөөлгөн.
- Алынуучу.

Пантомимика - совокупность выразительных движений тела, сопровождающая речь и эмоции индивида (изменения в походке, осанке, жестах), при помощи которых передается сообщение о его психическом состоянии, переживаниях. Мало контролируются сознанием. Наиболее информативным является жест (выразительное движение рук), с помощью которого дополняется сообщение речевой коммуникации.

Паралич (др.-греч. παράλυσις «расслабление») - полное отсутствие произвольных движений, вследствие нарушения иннервации (Иннервация (лат. in — в, внутри и nervus — нервы) — снабжение органов и тканей нервами, что обеспечивает их связь с центральной нервной системой (ЦНС).

Параолимпийские игры¹¹ - международные спортивные соревнования для людей с инвалидностью.

Парез (от др.-греч. πάρεσις — ослабление) — неврологический синдром, ослабление произвольных движений, обусловленное поражением двигательных центров спинного и/или головного мозга, проводящих путей центральной или периферической нервной системы, в частности, пирамидного пути; Ослабление какой-либо мышцы, группы мышц.

Патология (греч. πάθος «страдание, боль, болезнь» + λόγος «слово; понятие; учение») - наука, изучающая закономерности возникновения и развития болезней, отдельных патологических процессов и состояний.

Пауза - остановка в течение речи. Паузы бывают: 1) логические; 2) психологические; 3) физические.

- люфтпауза (luft-нем.) - пауза для добора воздуха.
- промежуточная пауза — определяется знаками препинания.
- психологическая пауза — это остановка, которая усиливает, выявляет психологическое значение фразы, отрывка, обуславливается переживаниями говорящего: напряжение, припоминание, умолчание.

Пантомимика - адамдын сүйлөө жана эмоцияларын коштоп жүрүүчү дене кыймылынын жыйындысы (басуу, турум, жаңсоолор), анын жардамы менен анын психикалык абалы жөнүндө билдирүү. Анча-мынчасы аң-сезим тарабынан башкарылат. Эң маалыматтуусу ымдоо (колдун так кыймылы), анын жардамы менен оозеки байланыш билдирүүсү толукталат.

Паралич (байыркы грекче παράλυσις “эс алуу”) - иннервациянын бузулушунан улам ыктыярдуу кыймылдардын толук жоктугу (иннервация (латынча in - in, ичида жана nervus - нервдер) - бул органдардын жана ткандардын нервдер менен камсыз болушу. Алардын байланышын борбордук нерв системасы аркылуу камсыз кылат.

Паралимпиадалык оюндар - бул ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн эл аралык спорттук мелдеш.

Парез (байыркы грек тилинен πάρεσις - алсыроо) - неврологиялык синдром, жүлүндүн жана / же мээнин мотор борборлорунун, борбордук же перифериялык нерв системасынын жолдорунун, тактап айтканда пирамидалык жолдун бузулушунан келип чыккан ыктыярдуу кыймылдардын алсыроосу ; Кандайдыр бир булчуңдун, булчуң тобунун алсырашы.

Патология (грекче πάθος “азап, оору, оору” + λόγος “сөз; түшүнүк; доктрина”) - оорулардын пайда болуусу жана өнүгүү мыйзамдарын, айрым патологиялык процесстерди жана шарттарды изилдөөчү илим.

Пауза - сүйлөө учурунда токтоо. Тыныгуулар бар: 1) логикалык; 2) психологиялык; 3) физикалык.

- люфт- (luft немисче) - аба алуу үчүн тыным.
- аралык тыныгуу - тыныш белгилери менен аныкталат.
- психологиялык пауза - бул фразанын, үзүндүнүн психологиялык маанисин күчөтүүчү, ачуучу, сүйлөөчүнүн абалы менен шартталган токтоочулук: чыңалуу, эсине тутуу, унчукпоо.

¹¹ См. Приложение

- соединительная пауза — для неё характерно повышение голоса на логическом слове.
- цезура (лат. caesura «рубка, срубание»; др.-греч. τομή «рассечение, отсечение, отрубание») — короткая пауза между фразами.

Персональный ассистент - родитель, законный представитель (усыновители, попечители, опекуны), близкие родственники (бабушка, дедушка, полнородные и неполнородные братья и сестры, приемный родитель) или иные лица, не старше 65 лет, не имеющие инвалидности и судимости по преступлениям в отношении детей, прошедшие соответствующее обучение по программе, утвержденной уполномоченным органом, с которым заключен договор.¹²

Перцепция, восприятие, (от лат. perceptio) - непосредственное отражение окружающего мира органами чувств. Содержание и качество восприятия иногда (но не всегда) можно изменить с помощью целевого управления вниманием.

Получатель услуг персонального ассистента - ребенок с ограниченными возможностями здоровья, имеющий заключение медико-социальной экспертной комиссии о “нуждаемости в постоянном уходе” или “нуждаемости в постоянном постороннем уходе и надзоре”¹³.

Подготовленная среда - такое окружение ребенка во всех его аспектах, со всеми его субъектами и отношениями, которое предоставляет ему возможность для наиболее полного оптимального физического, духовного и интеллектуального развития. Это понятие включает в себя целый ряд психолого-педагогических (учет сензитивности, гуманистических тенденций и т.д.) и организационных аспектов (наличие определенного дидактического материала, подготовленного педагога и т.д.). Полноценная подготовленная среда может быть создана только в условиях обучающей организации.

- туташтыруучу пауза - бул логикалык сөзгө үндүн көбөйүшү менен мүнөздөлөт.
- цезура (латынча caesura “кесүү, кесүү”; байыркы грекче τομή “кесүү, кесүү, кесүү”) - сөз айкаштарынын ортосундагы кыска тыным.

Жеке жардамчы - ата-энеси, мыйзамдуу өкүлү (бала багуучулар, камкорчулар), жакын туугандары (чоң апасы, чоң атасы, толук жана жарым инилери жана эже-карындаштары, багып алуучулар) же 65 жашка чейинки, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү жок жана кылмышка аралашпаган адамдар келишим түзүлгөн ыйгарым укуктуу орган тарабынан бекитилген программага ылайык, тиешелүү окутуудан өткөн балдарга карата договор.

Перцепция, кабыл алуу (лат. perceptio) - курчап турган дүйнөнүн сезүү органдары тарабынан түз чагылдырылышы. Элестетүүнүн мазмунун жана сапатын кээде (бирок дайыма эле эмес) көңүлдү максаттуу башкаруу аркылуу өзгөртүүгө болот.

Жеке жардамчынын кызматын алуучу ден - соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген бала болуп саналат, ал медициналык-социалдык эксперттик комиссиянын “туруктуу жардамга муктаж” же “сырттан туруктуу камкордукка жана көзөмөлгө муктаж” деген корутундусуна ээ.

Даярдалган чөйрө - бул бала үчүн ар тараптан, бардык предметтери жана мамилелери менен, ал ага эң толук оптималдуу физикалык, руханий жана интеллектуалдык өнүгүү мүмкүнчүлүгүн берет. Бул түшүнүк өзүнө бир катар психологиялык-педагогикалык (сезимталдуулукту, гуманисттик тенденцияларды эске алуу менен) жана уюштуруу аспектилерин (белгилүү дидактикалык материалдын болушу, даярдалган мугалим ж.б.) камтыйт. Толугу менен даярдалган чөйрөнү окутуу мекемесинде гана түзүүгө болот.

¹² ПОЛОЖЕНИЕ об условиях оплаты услуг персонального ассистента ребенка с ограниченными возможностями здоровья, нуждающегося в постоянном уходе и надзоре. Приложение (к постановлению Правительства Кыргызской Республики от 23 ноября 2018 года № 556)

¹³ ПОЛОЖЕНИЕ об условиях оплаты услуг персонального ассистента ребенка с ограниченными возможностями здоровья, нуждающегося в постоянном уходе и надзоре. Приложение (к постановлению Правительства Кыргызской Республики от 23 ноября 2018 года № 556)

Полевое поведение – понятие, введённое Куртом Левиным для обозначения совокупности импульсивных ответов на внешние стимулы (стимулы окружающей среды). Полевое поведение – это преобладающая ориентация индивида на ситуативно значимые объекты воспринимаемого окружения, а не на принятую цель, поведение, в котором человек ведётся случайными эмоциями и стимулами внешнего окружения, а не собственными потребностями, внутренними правилами или поставленными перед собой целями.

Полевое поведение наблюдается, например, у детей раннего возраста.

Психолого-медико-педагогическая консультация (ПМПК) – является государственной, постоянно действующей структурой в системе образования. ПМПК на основании достоверной диагностики определяет специальные образовательные потребности и условия, обеспечивающие развитие, получение образования и интеграцию в социум детей и подростков с отклонениями в развитии.

Пренатальные (от латинского *prae* перед и *natalis* относящийся к рождению), предродовый – обычно термин пренатальный применяют к поздним стадиям эмбрионального развития плода. Стадия внутриутробного развития плода затрагивает и психическое развитие плода. Последовательно развиваются болевая чувствительность, температурная, сенсорная чувствительность, в частности, к звуковым раздражениям, а также моторика. На последних месяцах беременности рецепция и моторика находятся на достаточном уровне физиологической

и функциональной зрелости, чтобы обеспечить адекватный прием экстероцептивной информации и двигательное реагирование после момента рождения.

Принципы инклюзивного образования:

1. Ценность человека не зависит от его способностей и достижений;
2. Каждый человек способен чувствовать и думать;
3. Каждый человек имеет право на общение и на то, чтобы быть услышанным;

Багытсыз (максатсыз) же чар жайыт кыймыл аракет – Курт Левин тарабынан тышкы дүүлүктүргүчтөргө (айлана-чөйрөнүн стимулдарына) импульсивдик реакциялардын жыйындысын белгилөө үчүн киргизилген түшүнүк. Багытсыз (максатсыз) же чар жайыт кыймыл аракет – бул жеке адамдын кабыл алынган максатка эмес, кырдаалга байланыштуу маанилүү объектилерге карай багыт алуусу, бул адамды өзүнүн муктаждыктары менен эмес, туш келди эмоциялар жана тышкы чөйрөнүн стимулдары жетектейт, өзү үчүн коюлган ички эрежелер же максаттар.

Багытсыз (максатсыз) же чар жайыт кыймыл аракетер, мисалы, жаш балдарда байкалат.

Психологиялык, медициналык-педагогикалык консультация (ПМПК) – билим берүү тутумундагы мамлекеттик, туруктуу түзүм. ПМПК, ишенимдүү диагностиканын негизинде, өнүгүүнүн мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын жана өспүрүмдөрдүн өнүгүүсүн, билим алышын жана коомго интеграцияланышын камсыз кылган атайын билим берүү муктаждыктарын жана шарттарын аныктайт.

Пренатал (латын тилинде *prae* жана төрөт жөнүндө айтылган *natalis*), төрөткө чейинки – адатта, пренаталдык термин түйүлдүктүн эмбриондук өнүгүүсүнүн кийинки баскычтарында колдонулат. Ошондой эле түйүлдүктүн жатын ичиндеги өнүгүү этабы түйүлдүктүн психикалык өнүгүүсүнө таасир этет. Оорунун сезгичтиги, температурасы, сенсордук сезгичтиги, атап айтканда, үн дүүлүктүргүчтөрү, ошондой эле мотор көндүмдөрү ырааттуу өнүгүп турат. Кош бойлуулуктун акыркы айларында кабыл алуу жана кыймылдоо жөндөмдөрү физиологиялык жана

функционалдык жактан жетилген деңгээлде болуп, экстероцептивдик маалыматтын жетиштүү кабыл алынышын жана төрөлгөндөн кийин кыймылдаткычтын реакциясын камсыз кылат.

Инклюзивдик билим берүүнүн принциптери:

1. Адамдын баалуулугу анын жөндөмдөрүнө жана жетишкендиктерине көз каранды эмес;
2. Ар бир адам сезип, ойлоно алат;
3. Ар бир адам баарлашууга жана аны угууга укуктуу;

4. Все люди нуждаются друг в друге;
5. Подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений;
6. Все люди нуждаются в поддержке и дружбе ровесников;
7. Для всех обучающихся достижение прогресса скорее может быть в том, что они могут делать, чем в том, что не могут;
8. Разнообразие усиливает все стороны жизни человека.

Принцип нормализации - был положен в основу «Социальной модели понимания инвалидности». Принцип был сформулирован в 1970-е годы в Скандинавских странах. Он заключается в том, что люди с интеллектуальными нарушениями (особенностями) должны иметь право расти и жить в как можно более нормальных условиях, даже если они проживают в каком-либо учреждении. Цель – получить возможность жить так, как и другие граждане. Нормализация жизни не означает, что человек с нарушениями становится «нормальным», то есть человеком без нарушений. Этот термин означает, что ЖИЗНЬ человека становится НОРМАЛЬНОЙ – такой же, как у других членов общества. Широкое распространение принципа нормализации привело к появлению различных методов, направленных на интегрирование людей с интеллектуальными нарушениями в общество, а также ликвидацию крупных закрытых учреждений.

Проблемное (нежелательное) поведение - сложившийся образ взаимодействия с окружающей средой в соответствии с определенными социальными нормами. В понятие социальной нормы входят два компонента: а) объективная (материальная) характеристика определенного вида поведения, имеющего место в объективной реальности; б) субъективная (социальная) его оценка с точки зрения желательности или нежелательности, полезности или вредности для личности, общества и государства.

Существуют три критерия, позволяющие решить, является поведение приемлемым или нет. Поведение считается проблемным и нуждающимся в коррекции, если оно:

4. Бардык адамдар бири-бирине муктаж;
5. Чыныгы билим чыныгы мамилелердин алкагында гана ишке ашат;
6. Бардык адамдар теңтуштарынын колдоосуна жана достугуна муктаж;
7. Бардык окуучулар үчүн, ийгиликке жетише албаган нерсеге караганда, алар жасай ала турган нерсе көбүрөөк болушу мүмкүн;
8. Көп түрдүүлүк адам жашоосунун бардык аспектилерин өркүндөтөт.

Нормалдаштыруу принциби «Майыптуулукту түшүнүүнүн социалдык модели» үчүн негиз болгон. Бул принцип 1970-жылдары Скандинавия өлкөлөрүндө иштелип чыккан. Бул интеллектуалдык майыптар (өзгөчөлүктөрү бар), эгерде алар мекемеде жашашса дагы, мүмкүн болушунча кадимки шартта чоңоюп жана жашоого укуктуу болушу керек. Максаты - башка жарандардай жашай алуу. Жашоону нормалдаштыруу мүмкүнчүлүгү чектелген адам “нормалдуу” болуп калат дегенди билдирбейт, башкача айтканда, мүмкүнчүлүгү чектелген адам. Бул термин адамдын ТУРМУШУ НОРМАЛДУУ болуп калат дегенди билдирет - бул коомдун башка мүчөлөрү менен бирдей. Нормалдаштыруу принцибинин кеңири жайылышы интеллектуалдык мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды коомго интеграциялоого, ошондой эле ири жабык институттарды жоюуга багытталган ар кандай ыкмалардын пайда болушуна алып келди.

Проблемалуу (керексиз) жүрүм-турум - белгилүү социалдык ченемдерге ылайык айлана-чөйрө менен өз ара аракеттенүүнүн белгиленген сүрөтү. Социалдык норма түшүнүгү эки компонентти камтыйт: а) объективдүү чындыкта орун алган жүрүм-турумдун белгилүү бир түрүнө мүнөздүү объективдүү (материалдык); б) адамга, коомго жана мамлекетке жагымдуу же жагымсыз, пайдалуу же зыяндуу көз караштан алганда, ага субъективдүү (социалдык) баа берүү.

Жүрүм-турум алгылыктуубу же жокпу деген үч критерий бар. Жүрүм-турум көйгөйлүү деп эсептелет жана эгерде ал оңдолууга муктаж болсо:

- баланын өзүнө же башкаларга коркунучтуу,

- опасно для самого ребенка или окружающих,
- мешает учебе самого ребенка или окружающих его детей,
- мешает социализации самого ребенка или окружающих его детей.

Профессиограмма - (от лат. *professio* — специальность + *грамма* — запись) — система признаков, описывающих ту или иную профессию, а также включающая в себя перечень норм и требований, предъявляемых этой профессией или специальностью к работнику.

Описание особенностей конкретной профессии, включающее требования (главным образом, психологические характеристики), предъявляемые к специалисту, реализующему себя в определенной области.

Психика (от греч. *psychikos* — душевный) - специфический способ функционирования души. Традиционно психическая реальность противопоставляется, с одной стороны, физиологии организма, понимаемой биохимически, с другой — понятию «душа», воспринимаемому как метафизическая сущность. Посредством психики субъект строит картину внешнего мира, в которой упорядочены события настоящего, прошлого и возможного будущего, и, используя эту картину, регулирует и организует свою деятельность. Психика есть и у животных, однако современная психология считает, что только у человека присутствует специфическая высшая стадия развития психики — сознание.

Психолог (др.-греч. *ψυχή* — душа; *λόγος* — знание) - специалист, занимающийся изучением проявлений, способов и форм организации психических явлений личности в различных областях человеческой деятельности с целью оказания психологической помощи, поддержки и сопровождения.

- баланын өзүн же анын айланасындагы балдардын окуусуна тоскоолдук кылат,
- баланын өзүн же анын айланасындагы балдардын социалдашуусуна тоскоол болот.

Профессиограмма - (лат. *professio* - адистиги + *грамма* - жазуу) - белгилүү бир кесипти сүрөттөөчү белгилер тутуму, ошондой эле кызматкерге ушул кесип же адистик боюнча коюлган нормалардын жана талаптардын тизмесин камтыйт.

Өзүн белгилүү бир тармакта ишке ашырган адиске карата талаптарды (негизинен психологиялык мүнөздөмөлөрдү) камтыган белгилүү бир кесиптин мүнөздөмөлөрүнүн сүрөттөлүшү.

Психика (грекче *psychikos* - психикалык) - бул жандын иштешинин конкреттүү жолу. Салт боюнча, психикалык чындык, бир жагынан, организмдин физиологиясына, биохимиялык түшүнүккө каршы, экинчи жагынан, метафизикалык бирдик катары кабыл алынган “жан” түшүнүгүнө каршы келет. Психика аркылуу субъект тышкы дүйнөнүн картинасын курат, анда учурдагы, өткөндөгү жана мүмкүн болочоктогу окуялар тартипке салынат жана ушул сүрөттү колдонуп, ал өз ишин жөнгө салат жана уюштурат. Жаныбарлардын да психикасы бар, бирок азыркы психология адамда гана психиканын - аң-сезимдин өнүгүшүнүн эң жогорку баскычы болот деп эсептейт.

Психолог (байыркы грекче *soul* - жан; *λόγος* - билим) - бул адамдын ишмердүүлүгүнүн ар кандай чөйрөлөрүндө адамдын психикалык кубулуштарынын көрүнүштөрүн, ыкмаларын жана формаларын изилдей турган адис. Ал адамдарга психологиялык жардам берүү жана колдоо көрсөтүү максатында иш жүргүзөт.

Р

Равенство - равное положение людей в обществе, выражающееся в одинаковом отношении к средствам производства и в пользовании одинаковыми правами.

Равенство - положение людей в обществе, обеспечивающее их одинаковое отношение к средствам производства, одинаковые политические и гражданские права, равноправные.

Раннее вмешательство включает в себя стратегии, направленные на решение проблемы на раннем этапе и предоставление индивидуально разработанных решений. Как правило, оно фокусируется на группах населения, подверженных более высокому риску проблемных ситуаций, или на семьях, которые испытывают проблемы, еще не успели развиться или укорениться. Раннее выявление и вмешательство - комплекс мероприятий, направленных на развитие обучающихся, а также поддержку родителей, семьи и социального окружения ребенка, которые осуществляются незамедлительно после определения состояния развития обучающегося;

Расстройства аутистического спектра (РАС) - это целая группа различных состояний. Признаки аутизма могут быть выявлены в раннем детстве, однако это состояние часто диагностируется на гораздо более поздних стадиях.

Способности и потребности людей с аутизмом различаются и могут со временем меняться.

Теңдик - адамдардын коомдогу бирдей абалы, өндүрүш каражаттарына бирдей мамиледе жана бирдей укуктардан пайдаланууда.

Теңдик - адамдардын коомдогу позициясы, алардын өндүрүш каражаттарына болгон бирдей мамилесин, бирдей саясий жана жарандык укуктарды камсыз кылат.

Эрте кийлигишүү көйгөйдү эрте чечүү жана атайын чечимдерди чыгаруу стратегияларын камтыйт. Адатта, ал көйгөйлүү кырдаалдар үчүн тобокелдиги жогору болгон калкка же өнүгө элек же түптөлө элек көйгөйлөргө туш болгон көйгөйдү эрте чечүү, эрте аныктоо жана кийлигишүү - окуучулардын өнүгүүсүнө, ошондой эле баланын ата-энесин, үй-бүлөсүн жана социалдык чөйрөсүн колдоого багытталган, окуучунун өнүгүү абалы аныкталгандан кийин токтоосуз жүргүзүлүүчү иш-чаралардын комплекси;

Аутизм спектринин бузулушу (РАС) - ар кандай шарттагы топ. Аутизмдин белгилерин бала кезинен эле байкаса болот, бирок бул оору кийинки баскычтарда диагноз коюлат.

Аутизм менен ооруган адамдардын жөндөмдөрү жана муктаждыктары ар башка жана убакыттын өтүшү менен өзгөрүшү мүмкүн. Аутизм менен

Некоторые люди с аутизмом способны жить самостоятельно и продуктивно, другие же страдают от тяжелых нарушений и нуждаются в пожизненном уходе и поддержке. Научно-обоснованные социально-психологические мероприятия могут улучшить навыки общения и социального поведения, что положительно повлияет на благополучие и качество жизни людей с аутизмом и тех, кто ухаживает за ними.

Расщелина губы (labium fissum; cheiloschisis; син.: заячья губа, незаращение губы, хейлосхизис) - врожденная аномалия строения губ (обычно верхней), возникающая вследствие задержки слияния эмбриональных зачатков, образующих эту часть ротовой полости; часто сопровождается расщелиной неба; может быть односторонней и двусторонней; является причиной органической дислалии. При изолированном дефекте может быть нарушение или затруднения в артикуляции губно-зубных звуков.

Реабилитация (позднелат. rehabilitatio, восстановление) - комплекс мер, медицинского, социального, образовательного, педагогического, психологического и профессионального характера, помогающих людям, имеющим инвалидность (или склонным к ней), достичь и поддерживать оптимальное функционирование во взаимодействии с окружающей средой (бытовой, общественной, профессиональной).

Реабилитация трудовая - предназначена для людей, у которых вследствие пониженной трудоспособности имеется ряд препятствий при трудоустройстве или сохранении рабочего места, и которые нуждаются в помощи различных специалистов или команды специалистов по реабилитации. Трудовая реабилитация может быть необходима для того, чтобы улучшить двигательные навыки или навыки речи, научиться пользоваться вспомогательными техническими средствами, разрешить психологические проблемы. Также может быть необходимо консультирование, для того чтобы найти мотивацию и повысить уверенность в себе, научиться справляться с ограниченными возможностями или болезнью в повседневной жизни.

ооруган айрым адамдар өз алдынча жана жемиштүү жашай алышат, ал эми башкалары оор майыптыктан жапа чегип, өмүр бою камкордукка жана колдоого муктаж болушат. Далилдүү психо-социалдык кийлигишүүлөр баарлашуу көндүмдөрүн жана социалдык жүрүм-турумду өркүндөтүшү мүмкүн, бул аутизм менен ооруган адамдардын жана аларга кам көргөндөрдүн жашоосуна жана жашоо сапатына оң таасирин тийгизет.

Эриндин жырыгы (labium fissum; cheiloschisis; syn.: эриндин жырыгы, cheiloschisis) - бул бөлүктү түзгөн эмбрионалдык примордиянын биригишинин кечигишинен келип чыккан эриндин структурасындагы тубаса аномалия (көбүнчө үстүңкү бөлүгү). ооз көңдөйүнүн; көбүнчө таңдайдын жаракасы менен коштолот; бир тараптуу жана эки тараптуу болушу мүмкүн; органикалык дислалиянын себеби болуп саналат. Изоляцияланган кемчилик болгон учурда эрин менен жана тиштер аркылуу айтылчуу тыбыштардын артикуляциясын бузулуусу же ар кандай кыйынчылыктар болушу мүмкүн.

Реабилитация (латынча rehabilitatio, калыбына келтирүү) - бул ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга (же ага жакын адамдарга) айлана-чөйрө (үй-бүлөсү) менен өз ара аракеттенүүдө оптималдуу иштөөгө жетишүүгө жана сактоого жардам берген медициналык, социалдык, билим берүүчү, педагогикалык, психологиялык жана кесиптик иш-чаралардын жыйындысы (күнүмдүк, коомдук, кесипкөй).

Эмгек реабилитациясы - эмгекке жарамдуулуктун төмөндөшүнө байланыштуу жумушка орношууда же жумушту сактап калууда бир катар тоскоолдуктарга туш болгон жана ар кандай адистердин же реабилитациялык адистердин тобунун жардамына муктаж адамдарга арналган. Эмгекти реабилитациялоо кыймыл-аракетти же сүйлөө көндүмдөрүн өркүндөтүү, жардамчы технологияны колдонууну үйрөнүү жана психологиялык көйгөйлөрдү чечүү үчүн зарыл болушу мүмкүн. Күнүмдүк жашоодо майыптык же ооруну жеңүү жолдорун үйрөнүү үчүн, мотивацияны табуу жана өзүнө болгон ишенимди жогорулатуу үчүн кеңеш берүү керек болушу мүмкүн.

Реабилитационный центр – оказание помощи людям с инвалидностью (ДЦП, Синдром Дауна, нарушения зрения, слуха, интеллектуального или умственного развития) в восстановлении или компенсации сниженных, или утраченных функций организма, путем проведения комплекса реабилитационных услуг, тем самым способствуя им успешной интеграции в обществе и семье.

Речь - исторически сложившаяся форма общения людей посредством языковых конструкций, создаваемых на основе определённых правил. Процесс речи предполагает, с одной стороны, формирование и формулирование мыслей языковыми (речевыми) средствами, а с другой стороны — восприятие языковых конструкций и их понимание. Речь считается вербальной коммуникацией, форма общения, опосредованная языком.

Речевой аппарат - система органов, принимающих участие в образовании звуков речи. Он состоит из двух отделов: центрального и периферического. Центральный отдел - это головной мозг с его корой, подкорковыми узлами, проводящими путями и ядрами соответствующих нервов. Периферический отдел - это вся совокупность исполнительных органов речи, включающая в себя кости, хрящи, мышцы и связки, а также периферические чувственные и двигательные нервы, при помощи которых осуществляется управление работой указанных органов.

Ринолалия (rhinos, от греч. — нос, lalia — речь) - патологическое изменение тембра голоса и звукопроизношения, образующееся в результате излишнего или недостаточного в процессе речи резонирования в носовой полости. Такое нарушение резонанса происходит от неправильного направления голосовыдыхательной струи вследствие механических дефектов носоглотки, носовой полости, мягкого неба или расстройства функции мягкого неба.

Ритмика (от греч. rhythmos — порядок движения) - система физических упражнений, построенных на основе связи движения с музыкой.

Реабилитациялык борбор - ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдарга (балдардын церебралдык параличи, Даун синдрому, көрүүсүндө, угуусунда, интеллектуалдык бузулуулары бар балдар) калыбына келтирүү кызматтарынын бир катар түрлөрүн көрсөтүү менен дененин кыскарган же жоголгон функцияларын калыбына келтирүүгө же ордун толтурууга жардам берүү, ошону менен алардын коомго жана үй-бүлөгө ийгиликтүү аралашуусуна салым кошот.

Сүйлөө - бул белгилүү эрежелердин негизинде түзүлгөн лингвистикалык курулуштар аркылуу адамдардын ортосундагы байланыштын тарыхый калыптанган формасы. Сүйлөө процесси, бир жагынан, ойлорду лингвистикалык (сүйлөө) каражаттары аркылуу калыптандырууну жана формулировкалоо, экинчи жагынан, тилдик структураларды кабылдоону жана аларды түшүнүүнү камтыйт. Сүйлөө оозеки баарлашуу, тилдин арачылыгы болгон байланыш түрү деп эсептелет.

Сүйлөө аппараты - сүйлөө тыбыштарынын пайда болушуна катышкан органдардын тутуму. Ал эки бөлүмдөн турат: борбордук жана перифериялык. Борбордук бөлүк - бул анын кабыгы, кабык астындагы бездери, тиешелүү нервдердин жолдору жана ядролору. Перифериялык бөлүм - бул сөөктөрдү, кемирчектерди, булчуңдарды жана байламталарды, ошондой эле перифериялык сенсордук жана кыймылдаткыч нервдерди камтыган аткаруучу сүйлөө органдарынын бардык комплекси, алардын жардамы менен бул органдардын иши башкарылат.

Ринолалия (rhinos, грек тилинен, — мурун, lalia — «сүйлөө») - сүйлөө учурунда мурун көңдөйүндө ашыкча же жетишсиз резонанс жаралгандыктан, үн тембринин жана үндүн айтылышындагы патологиялык өзгөрүү. Резонанстын мындай бузулушу, мурундун көңдөйүнүн, жумшак таңдайдын же жумшак таңдайдын иштешинин бузулушунан улам, үндү чыгарууда абанын агымы туура эмес багытында пайда болот.

Ритмика (грек тилинен. rhythmos - кыймылдын тартиби) - кыймыл менен музыканын байланышына негизделген дене тарбия көнүгүүлөрүнүн тутуму.

Реализация права на образование. Дети с инвалидностью (и СОП), обучаясь вместе со сверстниками без инвалидности и участвуя во всех аспектах (до)школьной жизни, приобретают ценный академический и социальный опыт, что повышает качество их повседневной жизни.

Реактивное мышление - мышление, блокирующее возможность спокойной оценки ситуации и самоконтроля. Образ действий направлен на приспособление к обстоятельствам жизни, событиям, которые создают другие люди. Это именно то, что называют «плыть по течению». Такой человек – заложник внешних сил.

Ресурсное (от фр. *ressource*) состояние - это оптимальное физическое и эмоциональное состояние человека, при котором он может наилучшим образом выполнить стоящую перед ним задачу без ущерба для душевного и телесного самочувствия, например, избежать выгорания на работе. Один из эффективных способов прийти к ресурсному состоянию — это научиться в любой момент распознавать свои ощущения и переживания. Осознание происходящего даёт нам возможность выбора — оставаться в текущем состоянии или же изменить его на желаемое.

Рефлексия (от позднелат. *reflexio* «обращение назад») - это обращение внимания субъекта на самого себя и на своё сознание, в частности, на продукты собственной активности (ценности, интересы, мотивы), мышление, механизмы восприятия, принятия решений, эмоционального реагирования, поведенческие шаблоны и т. д., а также какое-либо их переосмысление.

Рефлексия - размышление, полное сомнений, противоречий. Способность посмотреть на себя со стороны. Анализ своего психического состояния.

Реципиент (лат. *recipiens* — «получающий») - пользователь информации.

Билим алуу укугун ишке ашыруу. Майыптуулугу бар балдар (жана мүмкүнчүлүгү чектелген балдар (МЧБ) мүмкүнчүлүгү чектелген теңтуштары менен чогуу билим алышат жана мектеп жашоосунун бардык аспектилерине катышып, күндүк жашоосунун сапатын жогорулатуучу баалуу академиялык жана коомдук тажрыйбага ээ болушат.

Реактивдүү ой жүгүртүү - кырдаалды жайбаракат баалоо жана өзүн-өзү башкара билүү мүмкүнчүлүгүн бөгөткөн ой жүгүртүү. Иш-аракет жолу жашоо шарттарына, башка адамдар жараткан окуяларга ылайыкташууга багытталган. Дал ушул нерсе “агым менен жүр” деп аталат. Мындай адам тышкы күчтөрдүн барымтасында турат.

Ресурстук (француз. *ressource*- ресурстук) абал - бул адамдын оптималдуу физикалык жана эмоционалдык абалы, мында ал өзүнүн алдындагы милдетти акыл-эс жана физикалык жыргалчылыкка зыян келтирбестен мыкты аткара алат, мисалы, жумушта чарчап калбоо үчүн. Бул абалга келүүнүн эң натыйжалуу жолдорунун бири - бул сезимдериңизди жана тажрыйбаңызды каалаган убакта таанып билүүгө үйрөнүү. Болуп жаткан окуялар жөнүндө билүү бизге тандоого мүмкүнчүлүк берет - азыркы абалда калуу же аны биз каалагандай өзгөртүү.

Рефлексия (лат. *reflexio* “артка кайрылуу”) - бул субъектин өзүнө жана анын аң-сезимине, атап айтканда, өзүнүн иш-аракетинин өнүмдөрүнө (баалуулуктары, кызыкчылыктары, мотивдери), ой жүгүртүүсүнө, кабыл алуу механизмдерине, чечимге көңүл буруусу. кабыл алуу, эмоционалдык реакция, жүрүм-турум үлгүлөрү ж.б., ошондой эле аларды ар кандай кайра карап чыгуу.

Рефлексия - күмөн жана карама-каршылыктарга толгон чагылдыруу. Сыртыңыздан өзүңүзгө көз чаптыра билүү. Сиздин психикалык абалыңызды анализдөө.

Реципиент (лат. *recipiens* - “кабыл алуу”) - маалыматты колдонуучу.

Ритм речи (от греч. *rhythmos*) - последовательное чередование элементов речи через одинаковую меру времени. Повторяемость в потоке речи одних и тех же однородных элементов, разграниченных временным или текстовым интервалом. В основе Р. устной речи чаще всего лежит чередование ударных и безударных или долгих и кратких слогов.

Риторика (др.-греч. ἡ ῥητορικὴ τέχνη «ораторское искусство» ← ῥήτωρ «оратор») - теория и мастерство гармоничной речи; филологическая дисциплина, изучающая искусство речи, правила построения художественной речи, ораторское искусство, мировоззрение и красноречие

Ринофония (греч. *rhinos* нос + греч. *phōnê* голос) — носовой (гнузавый) оттенок голоса, возникающий из-за неправильного направления голосовыдыхательной струи вследствие либо механических дефектов носоглотки, мягкого и твёрдого нёба, либо расстройств функции мягкого неба; изменение только тембра голоса (носовой оттенок) при нормальном звукопроизношении.

Ротацизм (лат. *rhotacismus*, от греческой буквы «ро») - часто встречающийся недостаток в произнесении звука [P-P']. Нарушение может выражаться в искажении звуков, отсутствии их или замене другими звуками.

Сүйлөө ритми (грек тилинен. *rhythmos*) - бир эле убакыт ченеми аркылуу сүйлөө элементтеринин ырааттуу кезектешүүсү. Ошол эле бир тектүү элементтердин сүйлөө агымында кайталоо, убакыт же текст аралыгы менен чектелген. Оозеки сүйлөөнүн өзөгүн көбүнчө басымдуу жана басымсыз, же узун жана кыска муундардын кезектештирүүсү түзөт.

Риторика (байыркы грекче ἡ ῥητορικὴ τέχνη “оратордук” ← ῥήτωρ “оратор”) - гармониялуу сүйлөөнүн теориясы жана чеберчилиги; сөз өнөрүн, көркөм сөз куруунун эрежелерин, ораторлукту, дүйнө таанымды жана чечендикти изилдөөчү филологиялык дисциплина

Ринофония (грекче ринос мурду + грекче *phōnê* үнү) - мурундун (мурун менен сүйлөө) үнү, мурун көңдүйүнүн механикалык кемчиликтеринен, жумшак жана катуу таңдайдан же жумшак таңдайдын бузулушунан улам, үн агымынын туура эмес багытында пайда болот. ; үндүн кадимки репродукциясы учурунда үн тембрин гана (мурун тону) өзгөртүү.

Ротацизм (латынча *rhotacismus*, грекче “ро” тамгасынан) - [P-P'] тыбышынын айтылышында көп кездешүүчү кемчилик. Бузуу тыбыштардын бурмаланышынан, алардын жоктугунан же башка тыбыштарга алмаштырылышынан билдирилиши мүмкүн.

С

Саливация (лат. salivatio) - выделение слюнными железами слюны.

Гиперсаливация - обильное слюноотделение.

Сенсорика (лат. sunser — ощущение) – способность организма распознавать внешние воздействия. Значит, сенсорное развитие – это развитие особого метода познания мира с помощью органов чувств. Например, визуальное восприятие помогает различать предметы по цвету, форме, аудиальное – по тону и громкости, тактильное – по фактуре, температуре и т.д.

Развитие сенсорики начинается с того, что ребенок изучает особенности разных предметов. К 5 годам малыш должен научиться сравнивать свойства одного объекта и несколько объектов между собой на основе специальных сенсорных эталонов. Бывают эталоны:

- цвета: цвета радуги, подтона и оттенки;
- формы: круг, квадрат, треугольник и др;
- величины: метрическая система;
- слуха: ноты, звучание языка;
- вкуса: сладкий, соленый, острый, кислый и пр;
- запаха: цветочный, пудровый, тяжелый и т.д.

Саливация (лат. salivatio) - көп шилекейди бөлүп чыгаруу.

Гиперсаливация - көп шилекейдин агуусу.

Сенсордук (латынча sunser - сезүү) - организмдин тышкы таасирлерди таанып билүү жөндөмү. Демек, сенсордук өнүгүү - бул сезүү органдарынын жардамы менен дүйнөнү таанып-билүүнүн атайын методун иштеп чыгуу. Мисалы, визуалдык кабыл алуу нерселерди түсү, формасы, угуу - тон жана көлөм боюнча, тактиль - текстура, температура ж.б.у.с. айырмалоого жардам берет.

Сезүү сезиминин өнүгүшү баланын ар кандай предметтердин өзгөчөлүктөрүн изилдөөдөн башталат. 5 жашка чейин ымыркай бир нерсенин жана бир нече нерсенин касиеттерин бири-бири менен салыштырууну атайын сенсордук стандарттардын негизинде үйрөнүшү керек. Стандарттар бар:

- түстөр: күн жебесинин түстөрү, астынкы тондор жана көлөкөлөр;
- формалар: тегерек, квадрат, үч бурчтук ж.б.
- чоңдуктар: метрикалык система;
- угуу: ноталар, тилдин үнү;
- даамы: таттуу, туздуу, ачуу, ачуу ж.б.
- жыт: гүлдүү, жагымдуу, жагымсыз.

Сенсорная интеграция – это процесс, во время которого нервная система человека получает информацию от рецепторов всех чувств (осознание, вестибулярный аппарат, ощущения тела, обоняние, зрение, слух, вкус), затем организует их и интерпретирует так, чтобы они могли быть использованы в целенаправленной деятельности. Ощущения дают нам информацию о физическом состоянии нашего тела и окружающей среды.

У большинства людей процесс сенсорной интеграции происходит автоматически, обеспечивая реакции, соответствующие требованиям окружения и обуславливает правильное сенсорное развитие.

Когда сенсорная информация обрабатывается неправильно, меняется поведение, эмоции, возникают затруднения в двигательном аппарате, трудности с координацией, речевом развитии, познавательные трудности. Развитие ребенка с нарушением сенсорной интеграции не сбалансировано, одни и те же области мозга работают с перебоями или неправильно, другие выполняют свои функции хорошо, поэтому в чем-то ребенок будет соответствовать возрасту, а в чем-то будет отставать.

Все это влияет на обучение и социальную адаптацию.

Симптомы нарушения сенсорной интеграции:

- трудности в обучении новым навыкам – бытовым, двигательным, речевым, учебным;
- излишняя двигательная активность или наоборот гипоактивность;
- низкий мышечный тонус;
- трудности адаптации к новым помещениям, людям;
- нарушение речи;
- неуклюжесть, неловкость, повышенная осторожность (ребенок подвижных детей), либо наоборот – отсутствие чувства опасности (лезет на высоту не задумываясь, постоянно прыгает, кружится, рискует);
- сверхчувствительность к звукам и свету;
- избегание прикосновений, новой одежды, еды;
- ходьба «на цыпочках», моторная неловкость, проблемы в имитации движений;

Сенсордук интеграция – бул адамдын нерв системасы бардык сезүү органдарынын кабылдагычтарынан (тийүү, вестибулярдык аппарат, дене сезимдери, жыт, көрүү, угуу, даам) маалымат алып, андан кийин аларды уюштуруп, чечмелөө процессинде колдонула турган процесс. максаттуу иш-чаралар. Сезүү организмибиздин физикалык абалы жана айлана-чөйрөбүз жөнүндө маалымат берет.

Көпчүлүк адамдар үчүн, сенсордук интеграция процесси автоматтык түрдө жүрөт, айлана-чөйрөнүн талаптарына ылайык жоопторду берет жана сенсордук кыймылдын туура өнүгүшүн аныктайт.

Сенсордук маалымат туура эмес иштетилгенде, жүрүм-турум жана сезимдер өзгөрүлүп, кыймылдаткыч аппараттарда кыйынчылыктар пайда болот, координация менен кыйынчылыктар, сүйлөөнүн өнүгүшү жана когнитивдик кыйынчылыктар. Сезүү интеграциясы бузулган баланын өнүгүшү тең салмактуулукка ээ эмес, мээнин ошол эле аймактары үзгүлтүктүү же туура эмес иштейт, башкалары өз функцияларын жакшы аткарышат, ошондуктан кандайдыр бир жол менен бала жаш курагына ылайыкташып, кандайдыр бир деңгээлде артта калат.

Мунун бардыгы окууга жана социалдык адаптацияга таасир этет.

Сезүү интеграциясынын бузулушунун белгилери:

- Жаңы көндүмдөрдү үйрөтүүдөгү кыйынчылыктар – күнүмдүк, кыймылдуу, сүйлөө, билим берүү;
- ашыкча физикалык активдүүлүк же, тескерисинче, гипоактивдүүлүк;
- булчуңдардын тонуусу төмөн;
- жаңы жайларга, адамдарга ыңгайлашуудагы кыйынчылыктар;
- сүйлөөнүн начарлашы;
- олдоксондук, ыңгайсыздык, этияттыктын жогорулашы (мобилдүү балдардын баласы), же тескерисинче – коркунуч сезиминин жоктугу (эч нерседен тартынбай бийиктикке көтөрүлүп, дайыма секирип, айланып, тобокелге салып);
- үндөргө жана жарыкка жогорку сезимталдык;
- тийүүдөн, жаңы кийимден, тамак-аштан алыс болуу;

- психосоматические расстройства;
- стойкие виды нарушения сна;
- отказ от социальных контактов (ребенок не играет со сверстниками, избегает взаимодействия).

Сегрегация (segregatio — отделение, обособление, удаление, разделение) - это принудительное разделение людей на различные группы в повседневной жизни.

Сегрегация в образовании – это получение образования детьми с инвалидностью отдельно от учащихся, не имеющих инвалидность, в обособленной обстановке, основанной на инвалидности ребенка.

Сензитивный период - период в жизни человека, создающий наиболее благоприятные условия для формирования у него определенных психологических свойств и видов поведения.

Сензитивный период - период наивысших возможностей для наиболее эффективного развития какой-либо стороны психики. Например, сензитивный период развития речи — от полутора до 3 лет. Известный своей авторской методикой раннего развития итальянский педагог Мария Монтессори выделяла следующие сензитивные периоды развития:

- Сензитивный период развития речи (0-6 лет)
- Сензитивный период восприятия порядка (0-3 года)
- Сензитивный период сенсорного развития (0-5,5 лет)
- Сензитивный период восприятия маленьких предметов (1,5-6,5 лет)
- Сензитивный период развития движений и действий (1-4 года)
- Сензитивный период развития социальных навыков (2,5-6 лет)

- буттун учтары менен басуу, кыймылдаткычтын ыңгайсыздыгы, кыймылдарды тууроодо көйгөйлөр;
- психосоматикалык бузулуулар;
- уйкунун бузулушунун туруктуу түрлөрү;
- социалдык байланыштардан баш тартуу (бала теңтуштары менен ойнобойт, өз ара аракеттенүүдөн качат).

Сегрегация (segregatio - бөлүү, обочолонуу, четтетүү, бөлүнүү) - адамдарды күнүмдүк турмушта ар кандай топторго мажбурлап бөлүү.

Билим берүү сегрегациясы - бул мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын мүмкүнчүлүгү чектелген студенттерден өзүнчө, баланын майыптыгына негизделген обочолонгон шартта билим алышы.

Сензитивдик (сезимтал) мезгил - бул белгилүү бир психологиялык касиеттердин жана жүрүм-турумдун калыптанышына эң ыңгайлуу шарттарды түзгөн адамдын жашоосундагы мезгил.

Сензитивдик (сезимтал) мезгил - бул психиканын каалаган тарабын натыйжалуу өнүктүрүүгө эң жогорку мүмкүнчүлүктөрдүн мезгили. Мисалы, сүйлөөнүн өнүгүшүнүн сезимтал мезгили бир жарым жылдан 3 жашка чейин. Эрте өнүгүүнүн автордук ыкмасы менен белгилүү болгон италиялык мугалим Мария Монтессори өнүгүүнүн төмөнкү сезимтал мезгилдерин бөлүп көрсөттү:

- кепти өнүктүрүүнүн сезгич мезгили (0-6 жаш)
- тартипти кабыл алуу мезгили (0-3 жаш)
- сенсордук өнүгүүнүн сезгич мезгили (0-5,5 жаш)
- кичинекей нерселерди кабыл алуу мезгили (1,5-6,5 жаш)
- кыймылдардын жана аракеттердин өнүгүшүнүн сезгич мезгили (1-4 жаш)
- социалдык көндүмдөрдү өнүктүрүүнүн сезгич мезгили (2,5-6 жаш).

Сенсорная комната – это специально организованная среда, оснащенная оборудованием для стимуляции систем восприятия: обонятельной, тактильной, слуховой, зрительной, вкусовой и вестибулярной. В качестве стимуляторов на органы чувств используют звуки, свет и цвет, запахи, массажные поверхности.

- Применение стимуляторов сенсорных систем помогает развивать их функции:
- Стимуляция зрительного аппарата – помогает структурам глаза быстрее адаптироваться к цветам, освещению разной интенсивности.
- Стимуляция слуха – помогает различать звуки разной тональности.
- Стимуляция тактильных ощущений – обогащает опыт, делает индивидуальную “картину мира” ребенка богаче.
- Стимуляция вестибулярного аппарата – тренирует скорость реакции, ощущение себя в пространстве, равновесие.

Чем полезна сенсорная комната?

- Психическое, эмоциональное и интеллектуальное развитие детей зависит от сенсорного развития. Человек реагирует на происходящее внутри организма и окружающую среду органами чувств. Они отправляют нервные сигналы в центральную нервную систему (ЦНС), а ее функции регулирует головной мозг. Чем больше различных сигналов от органов чувств получает ЦНС, тем больше создается нейронных связей, следовательно, развивается мозг ребенка.
- Понятие «сенсорная комната» впервые ввела Мария Монтессори – итальянский педагог, доктор и ученая. В ее понимании, это помещение с большим количеством обучающего материала для детей.

Синдром дефицита внимания и гиперактивности (англ. attention deficit hyperactivity syndrome), аббр. СДВГ, расстройство внимания с гиперактивностью или гиперактивное расстройство с дефицитом внимания (англ. attention deficit hyperactivity disorder, аббр. ADHD) - неврологическо-поведенческое расстройство развития, начинающееся в детском возрасте. Проявляется такими симптомами, как трудности концентрации внимания, гиперактивность и плохо управляемая импульсивность.

Сенсордук бөлмө - бул кабыл алуу тутумун стимулдаштыруучу жабдыктар менен жабдылган атайын уюштурулган чөйрө: жыт сезүү, тийүү, угуу, көрүү, даамдоо жана вестибулярдык. Үн, жарык жана түс, жыттар, массаж беттери сезүү органдарына стимулятор катары колдонулат.

- Сезүү тутумдарынын стимуляторлорун колдонуу алардын функцияларын өнүктүрүүгө жардам берет:
- Көрүү аппаратын стимулдаштыруу - көздүн структураларынын түстөргө тез ыңгайлашуусуна, ар кандай интенсивдүүлүктө жарыктандырууга жардам берет.
- Угууну стимуляциялоо - ар кандай өңдөгү үндөрдү айырмалоого жардам берет.
- Тактылоочу сезимдерди стимулдаштыруу - тажрыйбаны байытат, баланын индивидуалдык “дүйнөнүн сүрөтүн” байытат.
- Вестибулярдык аппаратты стимулдаштыруу - реакциянын ылдамдыгын, өзүн космосто сезүүнү, тең салмактуулукту үйрөтөт.

Эмне үчүн сенсордук бөлмө пайдалуу?

- Балдардын психикалык, эмоционалдык жана интеллектуалдык өнүгүүсү сенсордук өнүгүүдөн көз каранды. Адам денеде жана айлана чөйрөдө болуп жаткан окуяларга сезүү органдары менен реакция кылат. Алар нерв сигналдарын борбордук нерв тутумуна жөнөтүп, мээ анын ишин жөнгө салат. Борбордук нерв системасы сезүү органдарынан канчалык көп ар кандай сигналдарды кабыл алса, ошончолук нервдик байланыштар жаралат, ошондуктан баланын мээси өнүгөт.
- “Сенсордук бөлмө” түшүнүгүн алгач италиялык мугалим, доктор жана илимпоз Мария Монтессори киргизген. Анын түшүнүгүндө, бул балдар үчүн билим берүүчү материалдар камтылган бөлмө.

Гиперактивдүүлүк синдрому, кыскарт. СДВГ, көңүл буруунун жетишсиздигинин гиперактивдүүлүк (ADHD) - бул бала кезинен башталган өнүгүүнүн неврологиялык-жүрүм-турумдук бузулушу. Бул концентрациялануудагы кыйынчылык, гиперактивдүүлүк жана начар башкарылган импульсивдүүлүк сыяктуу белгилер менен көрүнөт.

Скаффолдинг (англ. scaffolding — строительные леса) - подход, при котором используется предыдущий опыт и предварительные знания для обретения новой информации и приобретения новых навыков. Учебная деятельность и ресурсы должны способствовать поэтапному развитию у учащихся необходимых базовых компетенций.

Служба психолого-педагогического сопровождения - это форма практической деятельности высококвалифицированных специалистов, направленная на повышение качества учебной и воспитательной работы.

Служба психолого-педагогического сопровождения - это система профессиональной деятельности, направленной на создание социально-психологических условий для успешной социализации ребенка в условиях инклюзивного образования.

В состав службы сопровождения входят:

- Заместитель руководителя, курирующий данное направление;
- Педагог-психолог;
- Социальный педагог;
- Логопед;
- Дефектолог (специальный педагог);
- Тьютор

Скрининг (от англ. screening «отбор, сортировка») – предварительное выявление нераспознанного заболевания на вид здоровой бессимптомной популяции с помощью тестов, обследований или других процедур, которые можно быстро и легко применить к целевой группе населения.

- скрининг (в здравоохранении) - система первичного скрининга групп людей без клинических симптомов с целью выявления случаев заболевания;
- пренатальный скрининг - это комплекс исследований, направленных на определение риска пороков развития плода во время беременности.

Скаффолдинг - (англ. scaffolding — курулуш жыгачтары) бул мурунку тажрыйбага жана мурунку билимге таянып, жаңы маалымат жана жаңы көндүмдөргө ээ болуу ыкмасы. Окуу иш-аракеттери жана ресурстар окуучуларда зарыл болгон негизги компетенциялардын акырындык менен өнүгүшүнө шарт түзүшү керек.

Психологиялык-педагогикалык колдоо кызматы - бул билим берүү жана тарбия иштеринин сапатын жогорулатууга багытталган жогорку квалификациялуу адистердин практикалык иш-аракетинин бир түрү.

Психологиялык-педагогикалык колдоо кызматы - бул инклюзивдик билим берүүдө баланы ийгиликтүү социалдаштыруу үчүн социалдык-психологиялык шарттарды түзүүгө багытталган кесиптик иш-аракеттердин тутуму.

Бул кызмат төмөнкү адистерди камтыйт:

- ушул багыт боюнча жооптуу жетекчинин орун басары;
- педагог-психолог;
- социалдык педагог;
- логопед;
- дефектолог (атайын окутуучу);
- тьютор

Скрининг (англ. screening «тандап алуу, сортоо») - ден-соолугу симптомсуз көрүнгөн популяцияда таанылбаган ооруну алдын-ала аныктоо, максаттуу популяцияга тез жана оңой колдонула турган тесттерди, текшерүүлөрдү же башка процедураларды колдонуу.

- скрининг (саламаттыкты сактоодо) - оорунун учууларын аныктоо максатындагы клиникалык симптомдор адамдардын топорун алгачкы техникалык-тутуму;
- Пренаталдык скрининг - бул кош бойлуулуктун учунда түндүктүктүн кемтик өнүгүү коркунучу анкоого багытталган изилдөөгө даярдануу.

Словарь пассивный - запас понимаемых слов. К пассивному словарю могут принадлежать и лексические единицы, используемые исключительно в отдельных функциональных стилях языка: книжная, разговорная и другая стилистически окрашенная лексика.

Словарь активный - наличие слов, которыми данный человек постоянно пользуется в своей речи; играет наиболее важную роль при выполнении языком коммуникативной функции. Включает относительно ограниченное число лексических единиц, особенно часто используемых в речи в связи с наиболее существенными для данного общества реалиями.

Скандированная речь - речь по слогам, нарушение ритма речи, при которой она замедлена, а слова четко разделены («разрублены») на слоги.

Смешение звуков - недостаток речи, выражающиеся в том, что ребенок, умея произносить те или иные звуки, смешивает их в речи (н-р, вместо шапка произносит «сапка» и тут же вместо санки — «шанки»). С.з. — признак незаконченности процесса овладения системой фонем. Нормально этот процесс заканчивается у ребенка к 4-5 г. К этому времени все звуки речи различаются детьми на слух и правильно произносятся.

Сознание - представление субъекта о мире и о своём месте в нём, связанное со способностью дать отчет о своем внутреннем психическом опыте и необходимом для разумной организации совместной деятельности. Сознание является формой психической активности и элементом высшей нервной деятельности, основа которой — головной мозг. Сознание - высший уровень психической активности человека как социального и духовного существа.

Сопряженная речь - совместное повторение двумя или более лицами произнесенных или написанных кем-либо слов или фраз. В одних случаях С. р. выступает в чистом виде — логопат сразу произносит тот или иной хорошо знакомый, заученный речевой материал совместно с логопедом (прямой и обратный счет, название

Лексика пассивдүү - түшүнүктүү сөздөрдүн запасы. Пассивдүү лексикага тилдин айрым функционалдык стилдеринде гана колдонулган лексикалык бирдиктер кириши мүмкүн: китеп, оозеки жана башка стилдик түстүү лексика.

Активдүү сөздүк - тигил же бул адам өз сөзүндө дайыма колдонуп жүргөн сөздөрдүн болушу; коммуникативдик функциянын тилин аткарууда эң маанилүү ролду ойнойт. Лексикалык бирдиктердин салыштырмалуу чектелген санын камтыйт, айрыкча сүйлөө учурунда белгилүү бир коом үчүн эң маанилүү чындыктарга байланыштуу колдонулат.

Скандированная сүйлөө - муундап сүйлөө, сүйлөө ыргагын бузулуп, мында ал басаңдап, сөздөр муундарга так бөлүнөт ("кесилет").

Тыбыштарды аралаштыруу - баланын айрым тыбыштарды айта алгандыгы менен, аларды сүйлөө учурунда аралаштырып сүйлөгөндүгүндө, сүйлөмдүн жетишсиздиги (мисалы, шым дегендин ордуна "сым" дейт, андан кийин шууру ордуна - "сууру" дейт). Т.а. - фонема тутумун өздөштүрүү процессинин толук эместигинин белгиси. Адатта, бул процесс баланын 4-5 жашында аяктайт. Бул мезгилге чейин бардык сүйлөө тыбышы балдар тарабынан кулагы менен айырмаланып, туура айтылып калат.

Аң-сезим - бул субъектинин ички психикалык тажрыйбасы жөнүндө отчет берүү мүмкүнчүлүгү менен байланышкан жана биргелешкен иш-аракеттерди акыл, эс менен уюштуруу үчүн зарыл болгон дүйнө жана анын орду жөнүндө идеясы. Аң-сезим - бул психикалык иштин бир түрү жана жогорку нерв иш-аракетинин элементи, анын негизин мээ түзөт. Аң-сезим - бул адамдын социалдык жана руханий жан катары психикалык иш-аракетинин эң жогорку деңгээли.

Бирге сүйлөө - бирөө айткан же жазган сөздөрдү же сөз айкаштарын эки же андан ашык адамдардын биргелешип кайталоосу. Айрым учурларда Б.с. таза түрүндө иштейт - логопед тигил же бул материалды логопед менен бирге дароо айтат (алдыга жана артка саноо, жуманын күндөрүнүн аталышы, айлар, ырдын тексти ж.б.).

дней недели, месяцев, текст стихотворения и т. п.). В других случаях С. р. сочетается с отраженной речью — сначала слово или фразу произносит логопед, а затем, побуждая логопата повторить сказанное, совместно с ним вторично проговаривает то же самое.

Социальные пособия - Социальные трансферты, не связанные со взносами. Выплаты, производимые лицам определенных категорий, которые испытывающим крайнюю нужду (например, детям, пожилым людям, инвалидам), предназначенные для оказания им помощи в реализации их полного потенциала.

Социальные пособия и социальные выплаты - социальный трансферт, не предусматривающий взносов. Трансферты, получаемые домохозяйствами, предназначены для удовлетворения потребностей, возникающих в связи с определенными событиями или обстоятельствами, например, болезнью, безработицей, выходом на пенсию, жильем, образованием или семейными обстоятельствами

Социальная инклюзия – процесс, посредством которого происходит улучшение способностей, возможностей и достоинства тех групп населения, которые находятся в неблагоприятном положении на основе своей идентичности; процесс, требующий определенных усилий для достижения равных возможностей всех, независимо от пола, возраста, социального статуса, жизненного контекста образования, этнической принадлежности, с целью обеспечения им полноценного и активного участия во всех сферах жизни.

Социально-педагогическое взаимодействие - это особая форма связи между участниками образовательного процесса. Предусматривает взаимобогащение интеллектуальной, эмоциональной, деятельностной сферы участников образовательного процесса; их координацию и гармонизацию. Социально-педагогическое взаимодействие означает четкое распределение функций, взаимное делегирование, соблюдение прав и обязанностей взаимодействующих сторон.

Башка учурларда Б.с. адегенде логопед тарабынан сөз же сөз айкашы айтылып, андан кийин сүйлөөсүндө бузулушу бар бар балдар айтылган сөздөрдү кайталоого түрткү болуп, аны менен кошо экинчи жолу ошол эле нерсени айтат.

Социалдык жөлөкпулдар - салыктык эмес социалдык трансферттер. Өтө муктаж болгон адамдардын айрым категорияларына (мисалы, балдарга, кары-картаңдарга, майыптарга) төлөп берүү, алардын потенциалын толук кандуу жүзөгө ашырууга жардам берүү үчүн иштелип чыккан.

Социалдык жөлөкпулдар жана аларды төлөп берүү - бул салым кошпогон социалдык которуу. Үй чарбалары алган которуулар оорудан, жумушсуздуктан, пенсияга чыгуудан, турак жайдан, билимден же үй-бүлөлүк жагдайдан келип чыккан айрым окуялардан же жагдайлардан келип чыккан муктаждыктарды канааттандыруу үчүн иштелип чыккан.

Социалдык инклюзия - бул өзгөчөлүгүнө жараша жакырчылыкка дуушар болгон калктын жөндөмдөрүн, мүмкүнчүлүктөрүн жана кадыр-баркын өркүндөтүү процесси; алардын жашоосунун бардык чөйрөлөрүнө толук жана жигердүү катышуусун камсыз кылуу үчүн жынысына, жашына, социалдык абалына, билиминин турмуштук контекстине, этностук өзгөчөлүгүнө карабастан, барына бирдей мүмкүнчүлүктөргө жетишүү үчүн белгилүү аракеттерди талап кылган процесс.

Социалдык-педагогикалык өз ара аракеттенүү - бул билим берүү процессинин катышуучуларынын ортосундагы байланыштын өзгөчө формасы. Билим берүү процессине катышуучулардын интеллектуалдык, эмоционалдык, иш-аракет чөйрөлөрүн өз ара байытууну камсыз кылат; аларды координациялоо жана шайкеш келтирүү. Социалдык-педагогикалык өз ара аракеттенүү функцияларды так бөлүштүрүүнү, өз ара делегацияны, өз ара аракеттенүүчү тараптардын укуктары менен милдеттерин сактоону билдирет.

Социализация - процесс интеграции индивида в социальную систему, вхождение в социальную среду через овладение её социальными нормами, правилами и ценностями, знаниями, навыками, позволяющими ему успешно функционировать в обществе

Социальная модель (англ. social model) рассматривает инвалидность как возникающую из окружающей среды, не отвечающей потребностям индивидов. Такие лица, имеющие какие-либо нарушения здоровья, являются лицами с инвалидностью в том смысле, что они исключены из активного участия вследствие физических, организационных или поведенческих барьеров. Таким образом, ведение инвалидности – это, прежде всего, вопрос социальных изменений, направленных на устранение подобных барьеров.

Социальная модель (англ. social model) концептуальный подход, который показывает, что причина инвалидности не в заболевании, а в существующих в обществе физических и организационных барьерах, стереотипах и предрасудках по отношению к людям с инвалидностью. Таким образом, инвалидность является одной из форм социального неравенства, а люди с инвалидностью — социально уязвимой группой. Сторонники социальной модели понимания инвалидности стремятся создать безбарьерную среду в общении, обучении и профессиональной подготовке людей этой группы.

Социальные работники предоставляют консультации и рекомендации отдельным лицам, семьям, группам, сообществам и организациям в случае возникновения у них социальных и личных трудностей. Социальные работники помогают пользователям развить навыки и получить доступ к ресурсам и службам поддержки, необходимым для решения разных проблем, возникающих в связи с безработицей, бедностью, инвалидностью и т.д.

Сопровождаемое проживание - альтернативная стационарным (в частности, психоневрологическим интернатам) форма проживания людей с инвалидностью (как правило, но не исключительно, ментальной) малыми группами, с

Социалдашуу - бул жеке адамды социалдык тутумга интеграциялоо, анын социалдык ченемдерин, эрежелерин жана баалуулуктарын өздөштүрүү аркылуу социалдык чөйрөгө кирүү, анын коомдо ийгиликтүү иштешине мүмкүнчүлүк берген билим, көндүмдөр.

Социалдык модель майыптыкты адамдардын муктаждыктарына жооп бербеген чөйрөдөн келип чыккан деп эсептейт. Ар кандай майыптыгы бар адамдар физикалык, уюштуруучулук же жүрүм-турум тоскоолдуктарынан улам жигердүү катышуудан четтетилгендиги боюнча майыптар. Ошентип, майыптарды башкаруу, биринчи кезекте, мындай тоскоолдуктарды жоюуга багытталган социалдык өзгөрүүлөргө байланыштуу.

Социалдык модель - бул майыптыктын себеби оору эмес, коомдогу болгон физикалык жана уюштуруучулук тоскоолдуктарда, майыптарга карата стереотиптерде жана калыс пикирде экендигин көрсөткөн концептуалдык мамиле. Ошентип, майыптык социалдык теңсиздиктин бир түрү, ал эми майыптар социалдык жактан аялуу топ. Майыптуулукту түшүнүүнүн социалдык моделин колдогондор ушул топтогу адамдардын баарлашуусунда, билим алуусунда жана кесиптик даярдыгында тоскоолдуксуз чөйрөнү түзүүгө умтулушат.

Социалдык кызматкерлер жеке адамдарга, үй-бүлөлөргө, топторго, жамааттарга жана уюмдарга социалдык жана жеке кыйынчылыктарга туш болгондо кеңеш жана көрсөтмөлөрдү беришет. Социалдык кызматкерлер майыптыгы бар адамдарга көндүмдөрүн өркүндөтүүгө жана ресурстарды алууга жана жумушсуздук, жакырчылык ж.б. боюнча көйгөйлөрдү чечүүдө кызмат көрсөтөт.

Биргелешип жашоо - мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын (адатта, бирок психикалык эмес) туруктуу формасынын стационардык (айрыкча, психо-неврологиялык интернаттардын) мүмкүнчүлүгү чакан топтордо, даярдалган адистердин

помощью (под присмотром) обученных специалистов, в условиях, близким к домашним, в собственном либо арендованном жилье.

Цель организации сопровождаемого проживания:

- реализация прав и свобод людей с инвалидностью;
- развитие личностного потенциала человека;
- формирование уважительного отношения общества к особым людям.

В рамках сопровождаемого проживания обеспечивается:

- развитие социально-бытовых и коммуникативных навыков;
- трудовая деятельность либо социальная занятость;
- досуг людей с инвалидностью.

Спонтанная речь - произвольная, это наиболее естественное проявление разговорной речи, являющейся самопроизвольной, и характеризуется неподготовленностью, непринужденностью непосредственностью общения.

Специальное образование – обучение и воспитание обучающихся, которые имеют особенности в психофизическом развитии, посредством реализации адаптированных образовательных программ на уровнях дошкольного, общего среднего образования.

Специальная педагогика (коррекционная) педагогика - это область педагогики, изучающая условия обучения и воспитания, необходимые детям с различными психофизическими нарушениями для достижения максимально возможного уровня личностного развития, образования и готовности к самостоятельной взрослой жизни.

Термины «Специальная педагогика» и «Коррекционная педагогика» в настоящее время используются в научном и социальном контексте как синонимы для обозначения одной области педагогики.

жардамы менен (көзөмөлү астында), үйгө жакын, өзүлөрүнүн же ижарага алган турак жайларындагы шарттар.

Коштоп жүрүүнү уюштуруунун максаты:

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин ишке ашыруу;

- адамдын жеке потенциалын өнүктүрүү;
- коомдун өзгөчө адамдарга карата сый мамилесин калыптандыруу.

Коштогон турак жайдын бир бөлүгү катары төмөнкүлөр каралган:

- социалдык, тиричилик жана коммуникация көндүмдөрүн өнүктүрүү;
- эмгек ишмердүүлүгү же социалдык иш менен камсыз кылуу;
- ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын эс алуусу.

Спонтандык сүйлөө - эркин сүйлөө болуп эсептелинет, бул стихиялуу сүйлөөнүн эң табигый көрүнүшү жана даяр эместиги, баарлашуунун тездиги менен мүнөздөлөт.

Атайын билим берүү - мектепке чейинки, жалпы орто билим берүү деңгээлдеринде адаптацияланган билим берүү программаларын ишке ашыруу аркылуу психофизикалык өнүгүүсүндө өзгөчөлүктөрү бар окуучуларды окутуу жана тарбиялоо.

Атайын педагогика (коррекциялык) педагогика - бул ар кандай психофизикалык бузулуларга дуушар болгон балдардын инсандык өнүгүүсүнүн, билиминин жана көзкарандысыз чоңойгон жашоого даярдыгынын эң жогорку деңгээлине жетиши үчүн зарыл болгон билим берүү жана тарбиялоо шарттарын изилдөөчү педагогика тармагы.

Азыркы учурда “Атайын педагогика” жана “Коррекциялык педагогика” деген терминдер илимий жана социалдык контексте педагогиканын бир тармагына карата синоним катары колдонулуп келе жатат.

Специальная педагогика — область педагогического знания, предметом которой является разработка и реализация в образовательной практике системы условий, предусматривающих своевременную диагностику, профилактику и коррекцию педагогическими средствами нарушений социально-психологической адаптации индивидов, трудностей их в обучении и освоении соответствующих возрастным этапам развития социальных ролей. “Коррекционная педагогика” — понятие гораздо более узкое, чем “специальная педагогика”. Термин использовался в советской педагогической литературе, а в настоящее время в российской педагогической литературе; из-за вполне очевидного указания на активное воздействие со стороны реализующих коррекционные мероприятия (которые не всегда требуются и, главное, на которые не всегда дают своё согласие обучающиеся и их родители или опекуны) в мировой литературе почти не встречается. Объектная область коррекционной педагогики в её современной трактовке — ситуации и состояния риска в развитии растущего человека, адаптационные нарушения, которые проявляются во взаимодействии индивида со средой и не обусловлены факторами, связанными с органической этиологией, явления социально-психологической, школьной дезадаптации. Примером может служить сурдопедагогика, тифлопедагогика, олигофренопедагогика и логопедия. см. Дефектология.

Коррекционная (специальная) педагогика состоит из разделов, изучающих условия обучения и воспитания детей с определенным нарушением развития (глухих и слабослышащих; слепых и слабовидящих; детей с нарушением интеллекта; эмоционального развития; функций опорно-двигательного аппарата; задержкой психического развития, сложной структурой нарушений).

Специальная олимпиада – международная организация, занимающаяся вопросами организации спортивных мероприятий для лиц с нарушениями в развитии. Является основным организатором Всемирной Специальной Олимпиады (Special Olympics World Games), проводящейся каждые 4 года. Специальные олимпиады

Атайын педагогика - бул педагогикалык билимдердин тармагы, анын предмети жеке адамдардын социалдык-психологиялык адаптациясынын бузулушун педагогикалык каражаттар менен өз убагында диагностикалоону, алдын алууну жана оңдоону камсыз кылган шарттардын тутумун билим берүү практикасында иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу болуп саналат өнүгүүнүн курактык баскычтарына туура келген социалдык ролдорду үйрөнүүдө жана өздөштүрүүдө кыйынчылыктар. “Коррекциялык педагогика” - “атайын педагогикага” караганда бир кыйла тар түшүнүк. Бул термин советтик педагогикалык адабиятта, эми орус педагогикалык адабиятында колдонулат; коррекцияны жүзөгө ашырган адамдарга активдүү таасир этүү көрсөткүчү айкын болгондуктан (алар талап кылынбайт жана эң негизгиси, окуучулар жана алардын ата-энелери же камкорчулары алардын макулдугун бере бербейт), дүйнөлүк адабиятта кездешпейт. Заманбап интерпретациясында коррекциялык педагогиканын объектиси - бул өсүп келе жаткан адамдын өнүгүүсүндөгү кырдаал жана тобокелдиктер, индивиддин айлана-чөйрө менен өз ара аракеттенишүүсүндө пайда болгон адаптациялык бузулуулар жана органикалык этиология менен байланышкан факторлор, социалдык-психологиялык, мектептеги туура эмес көрүнүш. Мисалы, сурдопедагогика, тифлопедагогика, олигофренопедагогика жана логопедия. Дефектологияны караңыз.

Коррекциялык (атайын) педагогика өнүгүүсүндө бузулуулары бар балдарды окутуу жана тарбиялоо шарттарын изилдөө бөлүмдөрүнөн турат (алар дүлөйлөр жана начар уккандар; азиздер жана начар көргөндөр; интеллектисинде бузулуулары бар балдар; эмоционалдык өнүгүүсүндө өзгөчөлүктөрү бар балдар; таяныч-кыймыл аппаратынын функциялары бузулган балдар; акыл-эси артта калган балдар, бир нече татаал оорулар менен жабыркаган балдар, психологиялык жактан кеч өнүккөн балдар) .

Атайын олимпиада - мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн спорттук иш-чараларды уюштуруу менен алектенген эл аралык уюм. Бул уюм дүйнөлүк атайын олимпиаданы 4 жылда бир өткөрөт. Атайын олимпиадалар мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды адаптациялоо максатында гана өткөрүлөт. Мелдештерде күчтүүлөрдү

проводятся исключительно с целью адаптации людей с нарушениями в развитии. На соревнованиях нет цели выявить сильнейшего и зафиксировать спортивные рекорды.

Специальная психология - область психологии развития, изучающая особые состояния, возникающие преимущественно в детском и подростковом возрасте под влиянием различных групп факторов (органической или функциональной природы), проявляющихся в замедлении или выраженном своеобразии психосоциального развития ребёнка, затрудняющих его социально-психологическую адаптацию, включение в образовательное пространство и дальнейшее профессиональное самоопределение.

Специальные образовательные потребности - потребности обучающихся, при удовлетворении которых требуется создание специальных условий и среды, применение специальных образовательных технологий, с предоставлением специальных образовательных услуг.

Специальные образовательные условия - условия, обеспечивающие создание доступной образовательной среды, доступ к информационно-коммуникационным ресурсам, предоставление обучающимся со специальными образовательными потребностями педагогической, медицинской, социальной и иных видов помощи, а также в случае необходимости - технических средств обучения.

Специальные услуги - услуги, предоставляемые узкопрофильными специалистами в сфере образования (логопед, тифло-, сурдопедагог, специальный педагог) обучающимся со специальными образовательными потребностями, способствующие их включению/интеграции в процесс обучения. Специальные услуги - услуги, доступные любому лицу независимо от того, имеют ли они инвалидность, например, общественный транспорт, образование и профессиональная подготовка, услуги по труду и занятости, жильё, здравоохранение и системы поддержки доходов.

Специальное дошкольное образование (СДО) - воспитание и обучение детей дошкольного возраста с нарушениями в развитии в образовательных организациях разного вида.

аныктоо жана спорттук рекорддорду орнотуу максаты жок.

Атайын психология - бул өнүгүүнүн психологиясы, негизинен баланын жана өспүрүмдүн ар кандай факторлор тобунун (органикалык же функционалдык мүнөздөгү) таасири астында пайда болгон, баланын психосоциалдык өнүгүүсүнүн басаңдоосунда же ачык-айкын өзгөчөлүгүндө пайда болгон, аны кыйындаткан өзгөчө шарттарды изилдейт. социалдык-психологиялык адаптациялоо, билим берүү мейкиндигине киргизүү жана андан аркы кесиптик өзүн-өзү аныктоо

Атайын билим берүү муктаждыктары - окуучулардын муктаждыктары, аларды канааттандыруу үчүн атайын шарттарды жана чөйрөлөрдү түзүүнү, атайын билим берүү кызматтарын көрсөтүү менен, атайын билим берүү технологияларын колдонууну талап кылат.

Атайын билим берүү шарттары - билим берүү чөйрөсүнүн жеткиликтүү болушун, маалыматтык-коммуникациялык ресурстарга жеткиликтүүлүктү, педагогикалык, медициналык, социалдык жана башка билим берүү муктаждыктары бар балдарга жардамдын башка түрлөрүн камсыз кылган шарттар. Эгерде зарыл болсо, техникалык окуу куралдары менен камсыздоо.

Атайын кызматтар - билим берүү жаатындагы тар адистештирилген адистер (логопед, тифло-, сурдопедагог, атайын мугалим) тарабынан билим берүү муктаждыктары бар студенттерге көрсөтүлүп, алардын окуу процессине кошулушуна / интеграцияланышына көмөктөшүүчү кызматтар. Атайын кызматтар - коомдук транспорт, билим берүү жана окутуу, эмгек жана жумушка орноштуруу кызматтары, турак жай, саламаттыкты сактоо жана кирешелерди колдоо тутумдары сыяктуу майыптыгына карабастан, баарына жеткиликтүү кызматтар.

Атайын мектепке чейинки билим берүү - бул ар кандай типтеги билим берүү уюмдарында өнүгүүсү бузулган мектепке чейинки балдарды тарбиялоо жана окутуу.

СДОО (специализированная дошкольная образовательная организация) является коррекционно-воспитательной организацией системы образования для детей с особенностями в развитии, которая несет ответственность перед обществом и государством за правильную организацию коррекционного процесса, обучения и воспитания детей, за охрану их жизни и здоровья.

Специальная (вспомогательная) школа - является одним из звеньев общей системы образования, определяет социальное и правовое положение лиц с нарушениями в развитии в обществе, узаконивает для них равные гражданские права на получение образования. Основным направлением специального обучения становится забота о воспитании и обучении детей с нарушениями в развитии с тем, чтобы они могли полноценно жить и трудиться.

Специальная образовательная организация – образовательные организации, которые обеспечивают воспитанникам с нарушениями в

развитии обучение, воспитание, лечение, способствуют их социальной адаптации и интеграции в общество. В научном отношении деятельность специальных (коррекционных) образовательных организаций относится к специальной педагогике.

Сурдопедагогика (лат. surdus «глухой» + греч. παιδαγωγική «искусство воспитания») — наука об изучении, воспитании и обучении лиц с нарушением слуха.

Атайын мектепке чейинки билим берүү мекемеси –атайын муктаждыктары бар балдарга коррекциялоо жана тарбиялоо учун билим берүү тармагындагы мекеме. Мекеме коомчулуктун жана мамлекеттин алдында коррекциялык процессти, окутууну жана тарбиялоону, ден-соолугун жана өмүрүн коргоо милдетин алат.

Атайын (көмөкчү) мектеп - жалпы билим берүү тутумунун звенолорунун бири болуп саналат, өнүгүүсүндө мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын коомдогу социалдык-укуктук абалын аныктайт, алар үчүн билим алууга бирдей жарандык укуктарды мыйзамдаштырат. Атайын билим берүүнүн негизги багыты - өнүгүү мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды толук кандуу жашап, иштей алышы үчүн, аларды тарбиялоо жана окутуу жөнүндө кам көрүү.

Атайын билим берүү уюму - өнүгүү жагынан мүмкүнчүлүгү чектелген окуучуларга билим берүү, билим берүү, дарылоо, алардын социалдык

адаптацияланышына жана коомго аралашуусуна салым кошкон билим берүү уюмдары. Илимий жактан алганда, атайын (коррекциялык) билим берүү уюмдарынын иши атайын педагогиканы билдирет.

Сурдопедагогика (лат. surdus “дүлөй” + грекче παιδαγωγική “билим берүү искусствосу”) - угуу мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды изилдөө, окутуу жана тарбия берүү илими.

Т

Тахилалия (от греч. тахύς — быстрый и греч. λαλία — речь) - нарушение речи, выражающееся в чрезмерной быстроте ее темпа, при полном сохранении остальных компонентов фонетического оформления, а также Лесики и грамматического строя.

Тембр (фр. timbre — колокольчик, метка, отличительный знак) - индивидуальная окраска голоса. Это яркость звука, передаваемая во время звучания голоса.

Тифлопедагогика (от греч. τυφλός «слепой» + педагогика) - наука о воспитании и обучении лиц с нарушением функции зрения вплоть до полной слепоты; является частью специальной педагогики и одним из разделов дефектологии.

Толерантность (от лат. tolerantia — «терпение, терпеливость, способность переносить») - социологический термин, обозначающий терпимость к иному мировоззрению, образу жизни, поведению, обычаям. Толерантность не равносильна безразличию. Толерантность - это способность без агрессии воспринимать мысли, поведение, формы самовыражения и образ жизни другого человека, которые отличаются от собственных.

Толерантность социальная - это партнёрское взаимодействия личности с различными

Тахилалия (грек тилинен fastaxύς - тез жана грекче λαλία - сүйлөө) - фонетикалык, лексикалык жана грамматикалык жактары толугу менен сакталган, сүйлөөдө темпинин ылдамдыгы менен өзгөчөлөнгөн сөйлөөнүн бузулушу.

Тембр (фр. timbre - коңгуроо, белги, айырмалоочу белги) - үндүн жеке түсү. Бул сүйлөөдө үндүн ачыгы жана ар кандай кубулушу.

Тифлопедагогика (грек тилинен blind “сокур” + педагогика) - көрүүсү начар адамдарга толук сокурдукка чейин билим берүү жана окутуу илими; атайын педагогиканын бөлүгү жана дефектология бөлүмдөрүнүн бири.

Толеранттуулук (лат. tolerantia - “чыдамдуулук, чыдамдуулук, чыдамдуулук”) - башкача дүйнө таанымына, жашоо образына, жүрүм-турумуна, үрп-адаттарына толеранттуулукту билдирген социологиялык термин. Толеранттуулук кайдыгерлик менен бирдей эмес. Толеранттуулук - бул агрессиясыз, башка адамдын ойлорун, жүрүм-турумун, өзүн-өзү көрсөтүү формаларын жана жашоо образын кабыл алуу жөндөмдүүлүгү, алардыкынан айырмаланат.

Социалдык толеранттуулук - бул жеке адамдын коомдун ар кандай социалдык топтору

социальными группами общества, она направлена на равновесие в обществе, на защиту прав и интересов личности в составе различных социальных групп. Толерантность рассматривается как средство, способное привести к выработке консенсуса практически во всех конфликтных ситуациях.

Толерантность педагогическая - одно из профессионально важных качеств учителя, которое заключается в умении принимать другого человека, понимать его, сочувствовать и сопереживать ему. Педагогическая толерантность выражается в открытом и доверительном общении со всеми участниками образовательного процесса, учениками, родителями, коллегами.

Трудовая занятость – это занятость граждан в сфере общественного и личного труда в не противоречащих законодательству формах и как направленная на получение заработка (трудо-вого дохода) или иного вознаграждения, так и не имеющая такой цели.

Труд сопровождаемый – специалисты соответствующих центров сопровождают соискателя, человека с инвалидностью, на всех этапах, начиная с поиска вакансии до завершения испытательного срока. Сначала карьерный консультант помогает соискателю определить его уровень квалификации, выделить основные навыки и таланты. После этого возможно обучение, чтобы получить дополнительные знания, благодаря которым будет проще адаптироваться к современному рынку труда. При необходимости к работе подключатся психологи, которые помогут справиться со страхами, устранить психологические барьеры, вернуть веру в себя.

Тугоухость нейросенсорная (сенсоневральная) - врожденное или приобретенное снижение слуха, обусловленное поражением структур внутреннего уха, центральных отделов слухового анализатора, преддверно-улиткового нерва. Различают хроническую и острую, или внезапную, форму заболевания.

менен өнөктөштүгү, ал коомдогу тең салмактуулукка, ар кандай социалдык топтордун курамында жеке адамдын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого багытталган. Толеранттуулук дээрлик бардык чыр-чатактуу кырдаалдарда консенсустун өнүгүшүнө алып келүүчү каражат катары каралат.

Педагогикалык толеранттуулук - бул башка адамды кабыл алуу, аны түшүнүү, ага боору ооруп, боор ооруй билүү болуп саналган мугалимдин кесиптик жактан маанилүү сапаттарынын бири. Педагогикалык толеранттуулук билим берүү процессинин бардык катышуучулары, студенттер, ата-энелер жана кесиптештери менен ачык жана жашыруун баарлашууда көрсөтүлөт.

Жумуш менен алектенүү - бул жарандардын коомдук жана жеке эмгек жаатында мыйзамдарга карама-каршы келбеген жана киреше (эмгек кирешеси) же башка сыйакыларды алууга багытталган жана мындай максатты көздөбөгөн формалардагы жумушка орношуусу.

Тьютордук жумуш - тиешелүү борборлордун адистери арыз ээсин, мүмкүнчүлүгү чектелген адамды, бош орун издөөдөн сыноо мөөнөтүнүн аягына чейинки бардык баскычтарда коштоп жүрөт. Биринчиден, мансап боюнча консультант талапкерге өзүнүн квалификациялык деңгээлин аныктоого, негизги жөндөмдөрүн жана талантарын көрсөтүүгө жардам берет. Андан кийин кошумча билим алуу максатында окутуу мүмкүн, анын аркасында заманбап эмгек рыногуна көнүү оңой болот. Керек болсо, психологдор бул ишке кошулуп, алар коркуу сезимин жеңүүгө, психологиялык тоскоолдуктарды жоюуга жана өзүнө болгон ишенимди калыбына келтирүүгө жардам беришет.

Нейросенсордук угунун бузулуусу угуу жоготуусу (сенсориневралдык) - ички кулактын структураларынын, угуу анализаторунун борбордук бөлүктөрүнүн, вестибулярдык кохлеардык нервдин бузулушунан келип чыккан тубаса же угуусун жоготуу. Оорунун ар кандай түрлөрү болот: өнөктө жана курч, же күтүлбөгөн оору.

Тьютор (англ. tutor в переводе с английского – педагог-наставник, опекун, попечитель.) (от лат. tueor – заботиться, оберегать) - лицо, осуществляющее сопровождение обучающегося в процессе обучения, организацию образовательной среды и содействие в реализации образовательного маршрута в соответствии с индивидуальной образовательной программой.

Тьютор (англис тилинен tutor - окутуучу-насаатчы, камкорчу, латын тилинен tueor - кам көрүү, коргоо) - окуучуну окуу процессинде коштоп, билим берүү чөйрөсүн уюштуруп, жеке билим берүү программасына ылайык, билим берүү каттамынын ишке ашырууга көмөктөшкөн адам.

У

Уздечка языка короткая (анкилоглоссия) - врожденный дефект, заключающийся в укорочении так называемой уздечки языка (подъязычной связки). При этом дефекте движения языка могут быть затруднены. Это обычно служит причиной механической дислалии.

Умственная отсталость - это устаревший термин, который был заменен термином “интеллектуальное нарушение” (см. В МКБ-10 (F70-F79), состояние приостановленного или неполного развития ума, которое преимущественно характеризуется нарушением навыков, проявляющихся в период развития, навыков, способствующих общему уровню интеллекта, то есть когнитивных, языковых, двигательных и социальных способностей.

По МКБ -10 степени интеллектуальных нарушений делятся:

- Легкая умственная отсталость (F-70)
- Умеренная умственная отсталость (F-71)
- Тяжелая умственная отсталость (F-72)
- Глубокая умственная отсталость (F-73).

Универсальный дизайн – это, дизайн товаров, окружения, программ и услуг, которые могут быть использованы всеми людьми в максимально возможной степени без необходимости адаптации или специализированного дизайна.

Френум кыска (анкилоглоссия) - тубаса кемтик, ал тилдин френум деп аталган бөлүгүн кыскартуудан турат (гиоиддик байланыш). Ушул кемтик менен тилдин кыймылы татаалдашат. Адатта, механикалык дислалиянын себеби ушул.

Акылдын артта калуусу - бул эски термин, азыркы убакта ал “интеллектуалдык бузулуу” деп аталат (МКБ-10 боюнча F70-F79) акылдын артта калуусу же мээнин толук өнүкпөй калуусу, өнүгүп келе жаткан мезгилде ар кандай терс таасирлердин натыйжасында жалпы интеллектуалдык, когнитивдик, тил, кыймыл жана социалдык көнүмдөрдүн өнүкпөй калышы.

МКБ-10га ылайык, интеллектуалдык бузулуу даражасы төмөнкүлөргө бөлүнөт:

- Акылдын артта калуусу (F-70)
- Акылдын орточо артта калуусу (F-71)
- Акылдын оор жактан артта калуу (F-72)
- Акылдын терең артта калуусу (F-73).

Универсалдуу дизайн - бул адаптациялоо же адистештирилген дизайн талап кылбастан, бардык адамдар колдоно турган өнүмдөрдүн, чөйрөлөрдүн, программалардын жана кызматтардын дизайны. “Универсалдуу дизайн” термини

Термин “универсальный дизайн” был придуман архитектором Рональдом Мейсом для описания концепции проектирования всех продуктов и построенной среды, чтобы быть эстетичным и пригодным для использования в наибольшей степени всеми, независимо от их возраста, способностей или статуса в жизни.

Универсальный дизайн обучения – это создание условий обучения, равных для всех учащихся, учитывая их разнообразие. Иначе его называют инклюзивным дизайном. Принципы универсального дизайна обучения: 1) Разнообразные средства представления информации (содержания); 2) Разнообразные способы вовлечения учащихся в обучающий процесс (мотивирующие и стимулирующие интерес ребёнка к учебе); 3) Разнообразные средства выражения (действий), с помощью которых учащиеся могут продемонстрировать усвоение знаний и развитие навыков

Уполномоченный орган - государственный орган исполнительной власти в сфере труда и социального развития¹⁴.

Уранопластика (uranoplastica; урано + пластика; син. палатопластика) общее наименование пластических операций устранения дефектов твердого неба, оперативное закрытие щели твердого неба.

Ураностафилопластика - общее наименование пластических операций устранения дефектов твердого неба, оперативное закрытие щели твердого и мягкого неба вместе.

Участие, согласно МКФ - вовлечение человека в жизненную ситуацию, представляющую собой социальную перспективу функционирования.

архитектор Рональд Мейс тарабынан бардык буюмдарды жана курулган чөйрөлөрдү эстетикалык жана жаш курагына, жөндөмүнө жана турмуштагы абалына карабастан, ар бир адам мүмкүн болушунча колдоно турган кылып долбоорлоо концепциясын сүрөттөө үчүн киргизилген.

Универсалдык окуу дизайны - бул ар түрдүүлүгүн эске алып, бардык окуучулар үчүн бирдей билим берүү чөйрөсүн түзүү. Болбосо, ал инклюзивдүү дизайн деп аталат. Жалпыга бирдей окутууну долбоорлоо принциптери: 1) маалыматты (мазмунду) сунуштоонун ар кандай каражаттары; 2) Окуучуларды окуу процессине тартуунун ар кандай жолдору (баланын окууга болгон кызыгуусун арттыруу жана дем берүү); 3) Окуучулар билимди жана чеберчиликти өнүктүрүүнү көрсөтө турган ар кандай билдирүү каражаттары (аракет)

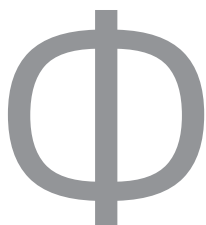
Ыйгарым укуктуу орган эмгек жана социалдык өнүгүү чөйрөсүндөгү мамлекеттик аткаруучу орган болуп саналат.

Уранопластика (uranoplastica; урано + пластик; син. палатопластика) - катуу таңдайдагы кемчиликтерди жоюу, катуу таңдайдын тешигин тез жабуу үчүн пластикалык хирургиянын жалпы аталышы.

Ураностафилопластика - катуу таңдайдагы кемчиликтерди четтетүү үчүн пластикалык хирургиянын жалпы аталышы, катуу жана жумшак таңдайдын тешигин оперативдүү жабуу.

МКФ боюнча катышуу - бул адамдын иштешинин социалдык перспективасы болгон турмуштук кырдаалга катышуусу.

¹⁴ ПОЛОЖЕНИЕ об условиях оплаты услуг персонального ассистента ребенка с ограниченными возможностями здоровья, нуждающегося в постоянном уходе и надзоре. Приложение (к постановлению Правительства Кыргызской Республики от 23 ноября 2018 года № 556)

Фактор риска - атрибут или воздействие, которое причинно связано с повышенной вероятностью заболевания или травмы; это обстоятельства (внешние или внутренние), отрицательно влияющие на здоровье человека и создающие благоприятную среду для возникновения и развития заболеваний

Фасилитация (англ. от facilitate «помогать, облегчать, способствовать») - это профессиональная организация процесса и пространства для создания общего понимания или принятия решения группой. Педагогическая фасилитация – процесс позитивного влияния на сознание и поведение учащихся. При этом важно, чтобы каждый из участников фасилитации принял участие в общении и был готов взять на себя ответственность за выполнение.

Фобия (др. греч. φόβος — «страх») речи - навязчивый страх речи. Нередко наблюдается при заикании.

Фонастения (от греч. phone — звук и asteneia — слабость) - нарушение функции голосообразования без видимых органических изменений в голосовом аппарате. При Ф. наблюдаются: быстрая утомляемость и прерывание («осечки») голоса, неприятные ощущения в горле при пении и разговоре (царапание, жжение).

Тобокелдик фактору - бул ооруп калуу же жаракат алуу ыктымалдыгы менен шартталган касиет же таасир; бул адамдардын ден-соолугуна терс таасирин тийгизген жана оорулардын башталышы жана өнүгүшү үчүн жагымдуу шарттарды түзгөн жагдайлар (тышкы же ички).

Фасилитация (англисче. facilitate - “жардам берүү, жеңилдетүү, жеңилдетүү”) - бул топтун жалпы түшүнүгүн түзүү же чечим кабыл алуу үчүн процессти жана кесипкөй уюштуруу мейкиндиги. Педагогикалык фасилитация - бул студенттердин аң-сезимине жана жүрүм-турумуна оң таасир этүү процесси. Ошол эле учурда, фасилитациянын ар бир катышуучусу баарлашууга катышып, аны ишке ашыруу үчүн жоопкерчиликти алууга даяр экендиги маанилүү.

Сүйлөө фобиясы (башка грек φόβος - “коркуу”) - сүйлөөдөн коркуу. Көпчүлүк учурда кекечтенүү байкалат.

Фонастения (грек тилинен. phone - үн жана asteneia - алсыздык) - бул үн аппаратында көрүнөө органикалык өзгөрүүлөрсүз үн пайда болуу функциясын бузулуусу. Ф. байкалганда: тез чарчоо жана үндүн үзүлүшү (“туура эмес”), ырдоодо жана сүйлөөдө тамакта жагымсыз сезимдер пайда болот (тырмоо, күйүү).

Фонация (от греч. phone – звук, голос) - голо-сообразование.

1) звукообразование, совместная работа органов речи во время производства звуков речи, а также её результат – само воспринимаемое слухом звучание речи.

2) качество звука речи (или целого слога), обусловленное необходимостью для его произнесения работой гортани.— Нарушение Ф. — от легкой охриплости до полного отсутствия голоса.

Фонема (др.-греч. φώνημα «звук») - звук речи — звуко-различитель, минимальная смысло-различительная единица языка. Фонема не имеет самостоятельного лексического или грамматического значения.

Фонематический слух (от греч. φώνημα - голос, звук, речь) — способность к слуховому восприятию звуковой речи, фонем, умение различать звуки речи в их последовательности в словах и умение различать близкие по звучанию фонемы. Ф.с. имеет важное значение для овладения звуковой стороной языка. Нарушение Ф.с. у детей приводит к специфическим недостаткам произношения.

Функционирование (от латин. functio — выполнение работы) - общий термин в МКФ для обозначения функций организма, структур тела, деятельности и участия. Он обозначает положительные аспекты взаимодействия между индивидом (по состоянию здоровья) и контекстуальными факторами этого индивида (окружение и личностные аспекты).

Фонация (грек тилинен алынган телефон - үн, үн) - үн түзүү.

1) үн чыгаруу, сүйлөө тыбыштарын чыгарууда сүйлөө органдарынын биргелешкен иши, ошондой эле анын натыйжасы - кулактын өзү кабыл алган үн.

2) сүйлөө тыбышынын (же бүтүндөй бир муун), аны айтуу үчүн зарыл болгон кекиртектин ишинен байланыштуу сапат -. Ф.-нын бузулушу - анча-мынча күрүлдөп, үн чыкпай калганга чейин.

Фонема (байыркы грекче φώνημα “үн”) - сүйлөө тыбышы – үн айрымалоосу, тилдин минималдуу маанилик бирдиги. Фонеманын өз алдынча лексикалык же грамматикалык мааниси жок.

Фонематикалык угуу (грек тилинен которгондо voice - үн, тыбыш, сүйлөө) - үн сүйлөөнү, фонемаларды угуп кабыл алуу жөндөмү, сүйлөө тыбыштарын сөз тизмегинде айырмалай билүү жана үнгө жакын фонемаларды айрымалоо. Ф.у. тилдин үн жагын өздөштүрүү үчүн өтө зарыл. Ф.у. бузулушу бар балдардын сүйлөөсүнө кемчиликтерге алып келет.

Функция (латын тилинен functio - иштөө) - МКФте организмдин функциялары, дене түзүлүштөрү, ишмердүүлүгү жана катышуусу үчүн жалпы термин. Бул жеке адамдын (ден-соолугуна байланыштуу) өз ара аракеттенүүсүнүн оң жактарын жана ошол инсандын контексттик факторлорун (айлана-чөйрө жана инсандык аспектилерин) билдирет.

Хейлопластика (от греч. χείλος «губа») - оперативное закрытие расщелины верхней губы. Рекомендуется производить в возрасте до 10-12 месяцев.

Хейлопластика (грек тилинен χείλος “эрин”) - жогорку эриндин жыртыгынын операция аркылуу жабылышы. 10-12 айлык курагына чейин операция жасоо сунушталат.

Ценность разнообразия. Учащиеся с разными способностями, интересами и особенностями (язык, религия, этническое происхождение, инвалидность и др.), обучаясь вместе, воспринимают разнообразие как норму. Многие люди в нашем обществе имеют неправильное представление об инвалидности. Лучший способ преодолеть эти заблуждения, это возможность объединить людей с инвалидностью и без неё совместной деятельностью. Инклюзивное образование даёт возможность всем учащимся развивать взаимоотношения, ценности разнообразия и навыки, необходимые для жизни и работы вместе с другими людьми в разнообразном обществе.

Центральная нервная система (ЦНС) — основная часть нервной системы живых организмов, состоящая из нейронов, их отростков и вспомогательной глии; у беспозвоночных представлена системой тесно связанных между собой нервных узлов (ганглиев), у позвоночных животных (включая человека) — спинным и головным мозгом.

Цитомегаловирусная инфекция (ЦМВИ) — вирусное инфекционное заболевание человека, возбудителем которого является ДНК-содержащий цитомегаловирус человека из семейства герпесвирусов. Вирус значительно воздействует на иммунную систему в дальнейшей жизни и может быть причиной повышенной заболеваемости.

Ар түрдүүлүктүн баалуулугу. Ар кандай жөндөмдүүлүктөргө, кызыкчылыктарга жана мүнөздөмөлөргө ээ болгон окуучулар (тил, дин, этникалык, майыптык ж.б.), чогуу билим алып, көп түрдүүлүктү норма катары кабыл алышат. Биздин коомдо көптөгөн адамдар майыптык жөнүндө туура эмес түшүнүктөргө ээ. Бул жаңылыш түшүнүктөрдөн арылуунун эң мыкты жолу - мүмкүнчүлүгү чектелген жана мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды бириктирүү. Инклюзивдик билим берүү бардык студенттерге ар башка коомдо башкалар менен жашоо жана иштөө үчүн зарыл болгон мамилелерди, ар түрдүүлүктүн баалуулуктарын жана көндүмдөрүн өрчүтүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Борбордук нерв системасы (БНС) - тирүү организмдердин нерв системасынын негизги бөлүгү, нейрондордон, алардын процесстеринен жана көмөкчү глиядан; омурткасыздарда тыгыз байланышкан нерв түйүндөрүнүн системасы (ганглия), омурткалуу жаныбарларда (анын ичинде кишилерде) - жүлүн жана мээ аркылуу көрсөтүлөт.

Цитомегаловирустук инфекция (CMVI) - бул герпесвирус, ДНК камтыган адамдын цитомегаловирусунан келип чыккан адамдын вирустук жугуштуу оорусу. Вирус жашоосунда иммундук системага олуттуу таасирин тийгизет жана оорунун күчөшүнө алып келет.

4

Частичная инклюзия – дети с инвалидностью или с СОП совмещают индивидуальное обучение на дому с посещением общеобразовательной организации и обучаются по индивидуальным учебным планам, количество часов и предметы по включению детей с инвалидностью в инклюзивное обучение согласовываются с родителями (законными представителями). Также дети с инвалидностью и с СОП могут посещать кружки, клубы, внеклассные общешкольные мероприятия и др.

Жарым-жартылай кошуу - ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдар жалпы билим берүү уюмуна баруу менен үйдө жекече билим берүүнү айкалыштырат жана жекече окуу пландарына ылайык окутулат. Мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды инклюзивдик билим берүүгө киргизүү үчүн сааттардын жана сабактардын саны алардын ата-энелери (мыйзамдуу өкүлдөрү) менен макулдашылат). Ошондой эле, ден-соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар ийримдерге, клубдарга, мектептен тышкаркы иш-чараларга ж.б. катыша алат.

Э

Эмоции - (от лат. *emoveo* — потрясаю, волную) - психический процесс средней продолжительности, отражающий субъективное оценочное отношение к существующим или возможным ситуациям и объективному миру.

Эмоции характеризуются тремя компонентами:

- переживаемым или осознаваемым в психике ощущением эмоции;
- процессами, происходящими в нервной, эндокринной, дыхательной, пищеварительной и других системах организма;
- наблюдаемыми выразительными комплексами, в том числе изменениями на лице, жестах, характером голоса и т. п.

Эмпатия (греч. *ἐν* — «в» + греч. *πάθος* — «страсть», «страдание», «чувство») - осознанное сопереживание текущему эмоциональному состоянию другого человека без потери ощущения происхождения этого переживания; понимание эмоционального состояния другого человека и демонстрацию этого понимания.

Эпилепсия (лат. *epilepsia* от др.-грч. *ἐπιληψία* ← *ἐπιληπτός* «схваченный, пойманный, застигнутый»), также арх. *паду́чая* (от лат. *caduca*) - хроническое неврологическое заболевание, проявляющееся в предрасположенности организма к внезапному возникновению судорожных приступов

Эмоциялар - (лат. *emoveo* - шок, толкундануу) - орто мөөнөттүк психикалык процесс, учурдагы же мүмкүн болгон кырдаалдарга жана объективдүү дүйнөгө субъективдүү баалоо мамилесин чагылдырат.

Эмоциялар үч компонент менен мүнөздөлөт:

- психикада башынан өткөн же ишке ашкан сезим;
- организмдин нерв, эндокрин, дем алуу, тамак сиңирүү жана башка тутумдарында пайда болгон процесстер;
- байкалаарлык экспрессивдүү комплекстер, анын ичинде бетиндеги өзгөрүүлөр, жаңсолоор, үн мүнөзү ж.б.

Эмпатия (грекче *ἐν* - “in” + грекче *πάθος* - “кумарлануу”, “азап чегүү”, “сезүү”) - бул тажрыйбанын келип чыгышы сезимин жоготпостон, башка адамдын учурдагы эмоционалдык абалы менен аң-сезимдүү эмпатия; башка адамдын эмоционалдык абалын түшүнүү жана ошол түшүнүктү көрсөтүү.

Эпилепсия (лат. *epilepsia* байыркы грек тилинен. *ἐπιληψία* ← *ἐπιληπτός* «колго түштү, кармалды, кармалды»), ошондой эле архитектор. кулап түшүү (лат. *caduca* дан) - өнөкөт неврологиялык оору, дененин күтүүсүздөн башталган талма оорусуна жакындыгында

Эхолалия - автоматическое повторение чужих слов. Вместо ответа человек, повторяет обращенные к ним вопросы. Эхолалия наблюдается у взрослых и детей при органических поражениях мозга. Эхолалия может встречаться иногда и у детей без особенностей развития, являясь один из ранних этапов становления их речи.

Эхолалия - башка бирөөнүн сөздөрүн автоматтык түрдө кайталоо. Адам жооп берүүнүн ордуна, аларга берилген суроолорду кайталайт. Эхолалия мээнин органикалык жабыркоосу бар чоң кишилерде жана балдарда байкалат. Эхолалия кээде өнүгүү өзгөчөлүктөрү жок балдарда пайда болушу мүмкүн, бул алардын сүйлөө калыптанышынын алгачкы этаптарынын бири.

Я

Язык (лат. lingua) - важнейшее средство общения, орудие мышления и воздействия людей друг на друга.

Тил (лат. lingua) - баарлашуунун эң маанилүү каражаты, ой жүгүртүүнүн куралы жана адамдардын бири-бирине тийгиз ала турган таасири.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Лев Семенович Выготский - известный русский психолог начала XX века, который связал психологию с педагогикой. Его новаторские идеи и концепции в педагогике и психологии намного опередили время. Изучая развитие детей, ученый создал или развил несколько направлений в психологической педагогике: педологию и коррекционную педагогику. На основании его идей была создана новая демократическая школа.

Создал культурно-историческую теорию развития поведения и психики человека, в которой, рассмотрел процесс онтогенетического развития психики. Согласно этой теории, источники и детерминанты психического развития человека лежат в исторически развившейся культуре. "Культура и есть продукт социальной жизни и общественной деятельности человека и потому самая постановка проблемы культурного развития поведения уже вводит нас непосредственно в социальный план развития" (Собрание сочинений, т. 3, М., 1983, с. 145-146).

Главные положения этой теории: 1) основа психического развития человека - качественное изменение социальной ситуации его жизнедеятельности; 2) всеобщими моментами психического развития человека служат его обучение и воспитание; 3) исходная форма жизнедеятельности - её развёрнутое выполнение человеком во внешнем (социальном) плане; 4) психологические новообразования, возникшие у человека, производны от интериоризации исходной формы его жизнедеятельности; 5) существенную роль в процессе интериоризации принадлежит различным знаковым системам; 6) важное значение в жизнедеятельности и сознании человека имеют его интеллект и эмоции, находящиеся во внутреннем единстве.

Применительно к психическому развитию человека Выготский сформулировал общий генетический закон: "Всякая функция в культурном развитии ребёнка появляется на сцену дважды, в двух планах, сперва - социальном, потом - психологическом, сперва между людьми, как категория интерпсихическая, затем внутри ребёнка, как категория интрапсихическая... Переход извне внутрь трансформирует сам процесс, изменяет его структуру и функции. За всеми высшими функциями, их отношениями генетически стоят социальные отношения, реальные отношения людей".

Лев Семенович Выготский 20-кылымдын башындагы белгилүү орус психологу, психологияны педагогика менен байланыштырган. Анын педагогикадагы жана психологиядагы жаңы идеялары жана концепциялары өз мезгилинен алда канча алдыда болгон. Балдардын өнүгүүсүн изилдеп, окумуштуу психологиялык педагогикада бир нече багыттарды түзгөн же иштеп чыккан: педология жана коррекциялык педагогика. Анын идеяларынын негизинде жаңы демократиялык мектеп түзүлдү.

Ал адамдын жүрүм-турумун жана психикасын өнүктүрүүнүн маданий-тарыхый теориясын түзүп, анда психиканын онтогенетикалык өнүгүү процессин караган. Бул теорияга ылайык, адамдын психикалык өнүгүүсүнүн булактары жана аныктоочу факторлору тарыхый жактан өнүккөн маданиятта жатат. "Маданият - бул адамдын социалдык турмушунун жана коомдук ишмердүүлүгүнүн жемиши, демек, жүрүм-турумдун маданий өнүгүү көйгөйүн түзүүнүн өзү эле бизди түздөн-түз өнүгүүнүн социалдык планына киргизет" (Чыгармалар, 3-том, Москва, 1983), 145-146-бб).

Бул теориянын негизги жоболору: 1) адамдын психикалык өнүгүүсүнүн негизи - анын жашоосундагы социалдык кырдаалдын сапаттык өзгөрүшү; 2) адамдын акыл-эс өнүгүүсүнүн универсалдуу учурлары - бул анын билим алуусу жана тарбиялоосу; 3) жашоонун баштапкы формасы - анын тышкы (социалдык) планда адам тарабынан кеңейтилген аткарылышы; 4) адамда пайда болгон психологиялык неоплазмалар анын турмуштук ишмердигинин баштапкы формасын интериоризациялоодон келип чыгат; 5) интериоризация процессинде олуттуу роль ар кандай белгилер тутумуна таандык; 6) адамдын акыл-эси жана ички биримдигиндеги сезимдер адамдын жашоосунда жана аң-сезиминде чоң мааниге ээ.

Адамдын акыл-эсинин өнүгүшүнө байланыштуу Выготский жалпы генетикалык мыйзамды түзгөн: "Баланын маданий өнүгүүсүндөгү ар бир функция сахнада эки жолу, эки тегиздикте, адегенде социалдык, андан кийин психологиялык, адегенде адамдардын ортосунда, интерпсихикалык катары пайда болот. категория, андан кийин баланын ичинде, интрапсихикалык категория катары ... Сырткыдан ичине өтүү процесстин өзүн өзгөртөт, структурасын жана функцияларын өзгөртөт. Бардык жогорку функциялардын артында алардын өз ара мамилелери генетикалык социалдык мамилелер, адамдардын ортосундагы чыныгы мамилелер".

ДИФФЕРЕНЦИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ

В основе дифференцированного подхода в обучении лежит социокультурная теория Л.С.Выготского.

Л.С.Выготский подчёркивает важность рассмотрения каждого ребёнка как личности. Следовательно, знания и навыки, которые стоит изучить, зависят от человека. Общая цель образования, по словам Выготского, состоит в том, чтобы «генерировать и руководить развитием, которое является результатом социального обучения через интернализацию культуры и социальных отношений». Он неоднократно подчёркивал важность прошлого опыта и предшествующих знаний для понимания новых ситуаций или настоящего опыта. Таким образом, на все новые знания и вновь приобретённые навыки большое влияние оказывает культура каждого учащегося, особенно его/её семейная среда.

Дифференцированный подход должен использоваться при:

- определении задач обучения;
- подборе материала обучения;
- выборе методов (стратегий) обучения и оценивания;
- оказании поддержки отдельным учащимся, нуждающимся в ней;
- оценивании достижений учащихся.

ОКУТУУНУН ДИФФЕРЕНЦИАЛДАШТЫРЫЛГАН ЫКМАСЫ

Окутууга дифференциалдашкан мамиле Выготскийдин социалдык-маданий теориясына негизделген.

Л.С.Выготский ар бир баланы инсан катары эсептөөнүн маанилүүлүгүн белгилейт. Демек, үйрөнүүгө татыктуу билим жана көндүмдөр ар бир адамдан көз-каранды. Билим берүүнүн жалпы максаты, Выготскийдин айтымында, "маданиятты жана коомдук мамилелерди өздөштүрүү аркылуу социалдык окуунун натыйжасы болгон өнүгүүнү жаратуу жана багыттоо". Ал жаңы кырдаалды түшүнүү же азыркы тажрыйбаны өткөрүү үчүн мурунку тажрыйбанын жана мурунку билимдин маанилүүлүгүн бир нече жолу баса белгиледи. Ошентип, бардык жаңы билимдерге жана жаңы алынган көндүмдөргө ар бир окуучунун маданияты, айрыкча анын үй-бүлөлүк чөйрөсү чоң таасир этет.

Дифференциалдаштырылган ыкма төмөнкү учурларда колдонулушу керек:

- окуу максаттарын аныктоо;
- окуу материалын тандоо;
- окутуу жана баалоо методикаларын (стратегияларын) тандоо;
- муктаж болгон айрым студенттерге колдоо көрсөтүү;
- окуучулардын жетишкендиктерин баалоо.

ИНКЛЮЗИВНАЯ КУЛЬТУРА

Н. Плесе и Т. Маак считают, что культура инклюзии — это особая организационная среда, которая позволяет людям разного происхождения, с различными типами мышления и складом ума эффективно работать вместе для достижения целей организации. Инклюзивная культура — это комплекс, элементами которого являются следующие.

1. Аксиологический компонент — это система инклюзивных ценностей педагога.
2. Мировоззренческий компонент — это личностная направленность будущих и уже состоявшихся учителей на реализацию инклюзивных идей в своей педагогической деятельности.
3. Личностный компонент — совокупность важных для работы в инклюзивной среде личностных качеств.
4. Поведенческий компонент — это специфические нормы этикета, характерные для социальных взаимодействий внутри инклюзивного общества.

Параолимпийские игры - Традиционно проводятся после Олимпийских игр, а начиная с летних Параолимпийских игр 1988 года — на тех же спортивных объектах; в 2001 году эта практика закреплена соглашением между МОК и Международным параолимпийским комитетом (МПК). Летние Параолимпийские игры проводятся с 1960 года, а зимние Параолимпийские игры — с 1976 года.

Возникновение видов спорта, в которых могут участвовать люди с инвалидностью, связывают с именем английского нейрохирурга Людвиг Гуттмана, который, преодолевая вековые стереотипы по отношению к таким людям, ввёл спорт в процесс реабилитации больных с повреждениями спинного мозга. Он на практике доказал, что спорт для людей с физическими нарушениями создаёт условия для успешной жизнедеятельности, восстанавливает психическое равновесие, позволяет вернуться к полноценной жизни независимо от физических нарушений, укрепляет физическую силу, необходимую для того, чтобы управляться с инвалидной коляской.

ИНКЛЮЗИВДҮҮ МАДАНИЯТ

Н.Плесе жана Т.Маак инклюзия маданияты - ар кандай келип чыгышы, ар кандай ой жүгүртүүсү жана аң-сезими бар адамдарга уюмдун максаттарына жетүү үчүн натыйжалуу кызматташууга мүмкүнчүлүк берген өзгөчө уюштуруу чөйрөсү деп эсептешет. Инклюзивдүү маданият бул комплекс, анын компоненттери төмөнкүчө.

1. Аксиологиялык компонент - бул мугалимдин инклюзивдүү баалуулуктар тутуму.
2. Дүйнө таануу компоненти - бул келечектеги жана буга чейин калыптанып калган мугалимдердин педагогикалык ишмердүүлүгүндө инклюзивдүү идеяларды ишке ашырууга жеке багытталышы.
3. Жеке компонент - инклюзивдик чөйрөдө иштөө үчүн маанилүү инсандык сапаттардын жыйындысы.
4. Жүрүм-турумдук компонент - бул инклюзивдүү жамааттын ичиндеги социалдык өз ара аракеттенүү мүнөздүү этикеттин белгилүү ченемдери.

Паралимпиадалык оюндар - Салттуу түрдө Олимпиадалык оюндардан кийин, ал эми 1988-жылы Жайкы Паралимпиадалык оюндардан бери - ушул эле спорттук жайларда өткөрүлөт; 2001-жылы бул тажрыйба ЭОК менен Эл аралык Паралимпиадалык Комитетинин (МПК) ортосундагы келишимде бекитилген. Жайкы Паралимпиадалык оюндар 1960-жылдан, Кышкы Паралимпиада оюндары 1976-жылдан бери өткөрүлүп келет.

Ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар катыша турган спорттун пайда болушу, англиялык нейрохирург Людвиг Гуттмандын ысымы менен байланыштуу, ал мындай адамдарга карата илгертен келе жаткан стереотиптерди жеңип, спортту омурткасы жабыркаган бейтаптарды калыбына келтирүү процессине киргизген. Ал ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар үчүн спорт ийгиликтүү жашоо үчүн шарттарды түзүп, акыл-эс тең салмактуулугун калыбына келтирип, ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрүнө карабастан толук кандуу жашоого кайтып келүүгө мүмкүнчүлүк түзөрүн жана майыптар коляскасын башкаруу үчүн зарыл болгон физикалык күчтү чыңдай тургандыгын иш жүзүндө далилдеди.

ЧТО ТАКОЕ НОРМАЛЬНАЯ ЖИЗНЬ? ЭТО ЗНАЧИТ:

- расти в доме своих родителей;
- получать помощь, необходимую для развития личности;
- ходить в обычную школу, даже если необходимо обучение по специальной программе;
- начать жить отдельно от родителей, когда стану взрослым;
- жить как все, т. е. одному или вместе с человеком/людьми, общество которых мне приятно;
- принимать все больше самостоятельных решений по мере взросления;
- быть уверенным, что меня принимают всерьез и относятся ко мне с уважением.

Таким образом, нормализация — это стремление к тому, что считается обычным и нормальным, как следствие, это динамичный процесс, в котором учитываются все факторы, имеющие значение для конкретного человека, как его собственные возможности, так и обязанности окружения по отношению к нему. Принцип нормализации применяется ко всем людям с инвалидностью, независимо от тяжести нарушений, главное — максимально стремиться к нормальной жизни, насколько это возможно.

Клинические проявления церебрастенического синдрома:

1. Астеногипердинамический:
  - суетливость;
  - агрессия;
  - физическая сверхактивность.
2. Астенодинамический (атенопатический):
  - чрезмерная сонливость;
  - приторможенность;
  - отстраненность;
  - разряженное внимание;
  - лень;
  - малоподвижность.
3. Астенодистимический. Он является смешанным вариантом двух вышеуказанных типов. Астенодистимическому типу присущи следующие признаки:
  - частая смена настроения;
  - сильная головная боль;
  - тошнота;
  - рвота;
  - расстройство желудка и кишечника.

КАДИМКИ ЖАШОО ДЕГЕН ЭМНЕ? БУЛ:

- ата-энесинин үйүндө чоңойуу;
- инсандык өнүгүү үчүн зарыл болгон жардамды алууга;
- атайын программа боюнча окутууга муктаж болсоңуз дагы, кадимки мектепке баруу;
- мен чоңойгондо ата-энеден бөлөкчө жашай баштаңыз;
- башкалар сыяктуу жашоо, башкача айтканда, жалгыз же мага жаккан компаниясы жаккан адам / адамдар менен чогуу жашоо;
- чоңойгон сайын көзкарандысыз чечимдерди кабыл алууга;
- Мени олуттуу кабыл алышкандыгына жана сыйурмат менен мамиле кылганыма толук ишенем.

Ошентип, нормалдаштыруу бул кадимки жана нормалдуу деп эсептелген нерсеге умтулуу, натыйжада, бул белгилүү бир адам үчүн маанилүү болгон бардык факторлорду, анын өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн жана айлана-чөйрөнүн жоопкерчиликтерин эске алган динамикалык процесс. ага. Нормалдаштыруу принциби майыптыгы бар адамдардын баарына колдонулат, баалуулуктун оордугуна карабастан, эң негизгиси мүмкүн болушунча кадимки жашоого умтулуу.

Церебрастеникалык синдромдун клиникалык көрүнүштөрү:

1. Астеногипердинамический:
  - ызы-чуу;
  - агрессия;
  - физикалык ашыкча активдүүлүк.
2. Астенодинамический (атенопатиялык):
  - ашыкча уйкучулук;
  - бөгөт коюу;
  - бөлүнүү;
  - көңүл буруу;
  - жалкоолук;
  - аракетсиздик.
3. Астенодистимиялык. Бул жогорудагы эки түрдүн аралаш версиясы. Астенодинамический түрү төмөнкү өзгөчөлүктөргө ээ:
  - маанайдын тез-тез өзгөрүшү;
  - катуу баш оору;
  - жүрөк айлануу;
  - кусуу;
  - ашказан жана ичегилердин бузулушу.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ИНТЕРНЕТ РЕСУРСОВ:

1. Винеvская А. В. Педагогика. Словарь-справочник коррекционного педагога / А. В. Винеvская. – Ростов н/Д.: Феникс, 2013. – 268 с.
2. Глоссарий терминов по вопросам укрепления здоровья. Всемирная организация здравоохранения Женева. 1998 г. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/64546/WHO_HPR_HEP_98.1_rus.pdf;
3. Глоссарий терминов. Инструмент мониторинга воздействия, показателей деятельности и потенциала первичной медико-санитарной помощи (PHC-ИМПАСТ) в Европейском регионе ВОЗ. Всемирная организация здравоохранения, 2019 г. <https://www.euro.who.int/ru/health-topics/Health-systems/primary-health-care/publications/2019/glossary>
4. Глоссарий терминов. Европейская рамочная основа для действий по организации интегрированного предоставления услуг здравоохранения. Копенгаген: Европейское региональное бюро ВОЗ, 2016 г. <https://www.google.com/>
5. Инклюзивное образование в высшей школе: интегрированное учебно-методическое пособие. /Состав. Тилекеев К.М., Быковченко Н.С., Тогузбаева Н.М. и др. Под общей ред. Эсенгуловой М.М. – Б.:2010
6. ЗАКОН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ от 5 мая 2021 года № 59 О Конституции Кыргызской Республики <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112215>
7. КОНЦЕПЦИЯ развития инклюзивного образования в Кыргызской Республике на 2019-2023 годы. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/14591>
8. Конвенция о правах ребенка Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
9. Конвенция о правах инвалидов Принята резолюцией 61/106 Генеральной Ассамблеи от 13 декабря 2006 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml
10. Нормализация жизни в закрытых учреждениях для людей с интеллектуальными и другими функциональными нарушениями: Теоретические основы и практический опыт / Пер. со шведск. А. Львовского; Сост., ред. и автор предисл. К. Грюневальд. – СПб.: Санкт-Петербургский Институт раннего вмешательства, 2003. – 144 с.
11. О правах и гарантиях лиц с ограниченными возможностями здоровья (В редакции Законов КР от 30 декабря 2009 года № 319, 29 апреля 2016 года № 52, 8 июня 2017 года № 100) (Пreamбула утратила силу в соответствии с Законом КР от 8 июня 2017 года № 100) ЗАКОН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ от 3 апреля 2008 года № 38 <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202329>
12. ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ Библиография: Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. М.: Академия, 2003. — 176 с. <https://didacts.ru/slovari/pedagogicheskii-slovar.html>
13. ПОЛОЖЕНИЕ об условиях оплаты услуг персонального ассистента ребенка с ограниченными возможностями здоровья, нуждающегося в постоянном уходе и надзоре. Приложение (к постановлению Правительства Кыргызской Республики от 23 ноября 2018 года № 556) http://refpin.ru/ref_bewqasyfsmer.html
14. Понятийно-терминологический словарь логопеда / Под ред. В.И. Селиверстова. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 400 с. http://pedlib.ru/Books/3/0439/3_0439-1.shtml
15. Проблема совершенствования подготовки педагогических кадров в реализации инклюзивного образования. – Бишкек 2020 г. <https://soros.kg/srs/wp-content/uploads/2021/03>

-
16. Программа. Дети с инвалидностью <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/ru>
  17. Семаго, Н.Я. Система обучения и повышения квалификации специалистов образовательных учреждений, реализующих инклюзивное образование / Н.Я. Семаго // Приложение к журналу Стремление к Инклюзивной Жизни. - №3. - 2009. - С. 12.
  18. Словари:
педагогический, https://studme.org/402056/pedagogika/inklyuzivnaya_kultura
философский, <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook884/01/part-004.htm>
психологический (Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. Большой психологический словарь). <https://spbguga.ru/files/03-5-01-005.pdf>
  19. Словарь специальных терминов
<https://nsportal.ru/detskii-sad/korreksionnaya-pedagogika/2018/01/31/slovar-spetsialnyh-terminov>
  20. Терминологический словарь по коррекционной педагогике.
<https://infourok.ru/terminologicheskij-slovar-po-korrekcionnoy-pedagogike-1384034.html>
  21. Терминологический словарь по дисциплине "Инклюзивное образование"
<https://infourok.ru/terminologicheskij-slovar-po-discipline-inklyuzivnoe-obrazovanie-1682902.html>
  22. Л.Ф. Чупров Терминологический словарь по логопедии и нейропсихологии (учебно-методическое пособие). М.2012 г.
<http://pem.esrae.ru/pdf/2013/1.sr/8.pdf>
  23. Филатова И.А. Концептуальные основы подготовки волонтеров к инклюзивному взаимодействию с людьми, имеющими ограниченные возможности здоровья. Понятийный аппарат педагогики и образования [Текст]: коллективная монография /отв.ред. Е.В. Ткаченко, М.А. Галагузова ; Уральский государственный педагогический университет. Вып. 10. – Екатеринбург, 2018. - С. 358 – 365.
  24. Русско-кыргызский словарь под ред. К.К. Юдахина, Б.-2000 г. https://www.studmed.ru/yudahin-kk-kirgizsko-russkiy-slovar-v-dvuh-knigah_01a1cee6489.html

СТАТЬИ

1. http://refpin.ru/ref_bewqasyfsmer.html
2. https://spravochnick.ru/pedagogika/process_obucheniya/individualnyy_podhod_k_uchaschimsya_v_processe_obucheniya/.
3. <http://www.profile-edu.ru/vzaimodejstvie-socialnogo-pedagoga-s-drugimi-specialistami.html>